

15-D-85 - 1

pp.

A

PŘÍSPĚVKY K STUDIU DESK ZEMSKÝCH.
SVAZEK PRVNÍ.

VLADIMÍR KLECANDA:

OBNOVENÍ DESK ZEMSKÝCH

PO POŽÁRU R. 1541.

Tisk

DAR
z pozůstalosti p. prof. Dra.
JOSEFA VACKA.

V PRAZE 1918. NÁKLADEM VLASTNÍM.

1320/413

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv.: 07486

V upřímné úctě

Radim Křecarda

20. 3. 1919.

PŘÍSPĚVKY K STUDIU
DESK ZEMSKÝCH.

SVAZEK PRVNÍ.

V
VLADIMÍR KLECANDA:

OBNOVENÍ DESK ZEMSKÝCH
PO POŽÁRU R. 1541.

NÁKLADEM VLASTNÍM.

VLADIMÍR KLECANDA:

OBNOVENÍ
DESK ZEMSKÝCH

PO POŽÁRU R. 1541.

I-4112

DAR
z pozůstalosti p. prof. Dra.
JOSEFA VACKA.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE 1918.

1320/413

OTISK ZE ZPRÁV ZEMSKÉHO ARCHIVU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO (V).

Památce bratra

JIŘÍHO KLECANDY,

generálního sekretáře

odbočky Národní Rady Československé pro Rusko,

zemřelého v službách vlasti bojující

v Omsku 28. dubna 1918.

OBSAH.

	Str.
Předmluva	9
Požár hradu Pražského a zkáza desk	11
Jednání o nápravu desk zemských	14
Obnovování shořelých zápisů před vydáním Nového Zřízení	18
Nové Zřízení o vyzdvižení desk zemských	23
Obnova vkladů hypotečkárních	24
Obnovení akt zemského soudu	27
Obnovování shořelých zápisů podle Nového Zřízení	28
Osobní přiznání, rekognice, plná vůle	29
Listy přiznací	31
Obnovy novým přiznáním:	
podle paměti úředníků	34
podle seznání konšelů	36
podle registříků z desk	37
podle smlouvy trhové, svědomí a listů posilacích	38
Obnovy podle originálův a výpisů z desk pod pečeti	40
Obnova v registrech, kde sami sobě kladou	45
Částečná obnova registříky	46
*	
Přehled obnov podle věcného obsahu	47
Obnova kšaftů	47
Obnova platů komorních	49
Obnova svědomí	52
Obnova listův erbovních	53
Obnova přijetí do stavu rytířského	54
Obnova přijetí za obyvatele do Čech	56
Obnova statků z manství propuštěných	57
Rozdíl v obnovách podle práva k deskám	59
Formální rozdíly obnov	62
Spory o obnovu vkladů deskových	64
O poručnicích a sirotcích	71
Čtení zápisů v registrech communitatis a kladení jich do desk	72
Omyly v obnovách	74
Vliv zkázy desk na Zřízení Zemská	75
Spor s králem o obnovu privilegií a zápisův obecných	77
Opatření desk	83
Obnovy v deskách Karlštejských	84
Revise statků zápisných a svobodství	85
Doslov	86

Užité sigly:

DD, DZV, DZM, DZSt.: desky dvorské, desky zemské větší, menší a stavovské.
První tři druhy jsou u desk zemských v zemském soudě v Praze I.,
na Ovocném trhu, čtvrté jsou uloženy v zemském archivu.

ZZ1500, ZZ1549 atd.: různá vydání Zřízení zemských.

NZ: »Nové Zřízení o vyzdvižení desk zemských pohořelých království Českého léta Páně 1541«. Číslo udává články, jak byly označeny v tisku Severínově.

Když roku 1870 vydával J. Emler »Pozůstatky desk zemských království Českého r. 1541 pohořelých«, cítil sice sám, že by měl předeslati své edici předmluvu, »v níž by zevrubně vyličeeno bylo celé zřízení desk a v níž by objasnil i všechny změny, které se v zřízení tomto během času udály«, ale odložil tuto práci až k závěrku svých Pozůstatků, mimo jiné též z toho důvodu, aby už mohl citovat materiál v nich vydaný. Pozůstatky však uvázly na druhém díle a s nimi i slíbená historie starých desk zemských.

Jediné, co nám Emler o deskách obšírněji napsal, je jakási zpráva o přípravných pracech k edici, vydaná r. 1867, »O zbytcích desk zemských v r. 1541 pohořelých«. V ní popsal stručně šestery prameny obsahující pozůstatky shořelých desk, které mu poskytly celkem 6400 zápisů deskových. Jeden z těch pramenů jsou obnovené desky, v nichž je obsaženo přes půl třetího tisíce starých zápisů, čili plné dvě pětiny všech nám zachovaných vkladů z doby před požárem. Již tato čísla svědčí pro to, jak důležitým pramenem pro rekonstrukci desk shořelých jsou nové desky, pramenem, který nesporně zasluhuje, aby byl podroben diplomatické a právně historické kritice.

Ale edici Emlerovu a nás dělí téměř půl století, což stačí k vysvětlení toho, že vydání Pozůstatků nebylo pořízeno na základě důkladného rozboru pramenů a že zejména obnovení desk po požáru r. 1541 nebyla vůbec věnována pozornost.

Proto čteme sice u Emlera, v čem se nám otištěný zápis deskový dochoval, ale postrádáme jakýchkoliv poznámek o způsobu a formě, v jaké se dochoval. Víme sice, že zápis je z toho či onoho kvaternu obnovených desk, ale nevíme, zda je to věrný opis bývalého zápisu či výtah jeho, zda je to obnova podle pouhé paměti úředníků deskových nebo konečně zcela nové přiznání k právnímu obsahu dávného zápisu!

Tato otázka důležitá pro kritické ocenění zachovaných vkladů deskových a zejména pro historii starých desk zůstala u Emlera nerozřešena. Nehledě k jiným formálním nedostatkům, které shledá moderní ediční technika na záslužné práci Emlerově, je zejména tato stránka citelnou slabinou našich Pozůstatků.

Když mne v lednu 1916 pověřil zemský archiv na žádost tehdejšího presidenta zemského soudu F. Rinesche katalogisací desk zemských, pořizoval jsem při této práci také seznam nově přijatých pánův a rytířů i udělení inkolátu a vypisoval zejména všechní materiál k dějinám desk zemských. Ztrávil jsem tak plně dva roky! A jako všichni ti, kdož zabloudili v nesmírné poklady této starodávné instituce našeho práva, podlehl jsem stejnému svodu: rozhodl jsem se pokračovat ve vydávání Pozůstatkův starých desk a připravít se i k edici desk nových.

Tak vznikla tato práce jako část přípravy k vydávání dalších Pozůstatkův a jako příspěvek k studiu desk zemských. Ukazuje, jak diplomatickou kritikou marginálních poznámek v nových kvaternech rozmnožíme počet zachovaných zápisů ze shořelých desk, umožňuje přesným rozlišením způsobů, jakými se v deskách všeliké zápisy po požáru obnovovaly, kritické využití zachovaného materiálu a konečně osvětluje mnohé stránky v zřízení i významu našich desk.

Požár hradu Pražského a zkáza desk. — Ve čtvrtek před svatodušními svátky — 2. června 1541 — kolem třetí hodiny odpolední proskočil plamen šindely vedle komína domu pana Ludvíka z Gutštejna na náměstí v Menším městě Pražském, proskočil a zase zmizel. Po chvíli se však vzňala už celá půda, a že vítr všelijak se točil, chytly v okamžiku sousední domy. Nejprve směrem k Vltavě přes klášter sv. Tomáše k velkému domu zvanému Vápenice (na místě nynějšího paláce Valdštejnského) a odtud rychle až k Písecké bráně. Na západ lehla brzo popelem celá část města mezi náměstím a horou zámeckou, kde plameny větrem se honily a při každém zadutí sem tam přeskakující zachvátily novou střechu, až skoro celý svah byl v jednom ohni.

Na jižní straně chytla obecní kuchyně, stojící uprostřed náměstí, a při tom i krov věže kostelíku sv. Václava. Odtud pak nepodivným působením větru přeskočily plameny až k posledním dvěma domům u tehdejší brány Strahovské, k domu Řehoře Marštalky a Václava Rubáše. Od těchto domů rozšířil se oheň i za bránu Strahovskou po talk zvaném Dlážení, které vyhořelo téměř celé až k Hradčanům, kde plameny zachvátily nejprve dům pana z Hluburka na rynku Hradčanském, který shořel do základů i se sousedním farním kostelem sv. Benedíkta. Po chvíli stály Hradčany v jednom plameni a hrad se pomalu utápěl v ohnivě záplavě, která se mu byla zatím přiblížila již i s druhé strany od řeky, kde oheň přeskočil u Písecké brány valy hradu Pražského, vzlétl po suché trávě po stráni k příkopům hradským a zachvátit tam dřevěné pavlače táhnoucí se od bašty k baště po mízké zdi, t. zv. parkánech. Od těchto pavlačí chytli krov na kapli Věch svatých a odtud se oheň rychle rozšířil po celém hradě. Nejprve probořely krovy jednotlivých částí, tak především síně Vladislavovy, pak pokojů královských a konečně krásných pokojů královniných, které byly ohněm žalostně zničeny. Popelem lehly také skoro všechny domy soukromé v sousedství, vyhořely oba kostely, sv. Jiří i sv. Víta, nejvyšší purkrabství — zkrátka hrad skoro všechn s věžemi a s parkány, s mosty i s branami. Jen Daliborka a Černá Věž zůstaly neporušeny.

V sousedství síně Vladislavovy, v níž se ohněm místy propálila dřevěná podlaha, zůstala uchráněna pouze zasedací síň menších

úředníků zemských a ingrosátorů desk, kde strop trochu prohořel. Za to však shořela blízka velká síň soudní s katedrou i se šraňky, za kterými byly lavice soudců, s celým zařízením i se dvěma dveřmi vedoucími do sklepa, v němž byly uloženy desky zemské. Ze se oheň dostal k deskám, způsobily prý jiskry odletující buď z hořícího krámku hokynářského vedle síně Vladislavské proti domu Jana Žateckého z Vajkrstorfu, nebo z domku stojícího na straně k městu. Možno však, že sřítivší se soudní světnice prolomila prohořelé již dveře a zapálila tak kvaterny deskové uschované v sklepení.¹⁾

Tak zašly ohněm staré desky zemské, přední klenot království, o jichž bezpečnosti ještě před padesáti lety Všehrd s klidným přesvědčením prohlašoval: »Listové se potracují, a mol a oheň i zloděj jim uškodití může, ale deskám starost neškodí a mole a ohně neznají, na vodu, na železo, na zemi žádné péče nemají, zlodějům se smějí, věrná stráž všech věcí do nich zapsaných i vložených bezpečně sobě svěřeného chová, nejen nám toliko a dětem našim, ale jich dětem i těm, kteříž se narodí z nich.«²⁾ A přece zašly ohněm všechny až na jeden jediný kvatern, který byl náhodou u starosty komorníčního. Jen dvorské desky a registra soudu komorního, spolu s privilegii královskými ušly stejnému osudu tím, že byly včas uloženy do sklepení pod zelenou světnicí, které se požár dlouho vyhýbal, a že klenutí sklepu toho ohni odolalo. Podobně se zachovala registratura purkrabská v klenutých sklepech nejvyššího purkrabství, které přestály bez pohromy řádění dravého živlu.

¹⁾ Literaturu o požáru hradu Pražského i desk uvádí Zibrť, Bibliografie České Historie, díl III., str. 327 nn. Současný obšírný popis vydal již Václav Hájek z Libočan, Kniha o nešťastné příhodě, kteráž se stala skrze oheň v Menším městě Pražském a na Hradě sv. Václava i na Hradčanech l. 1541. — Později vyšlo druhé vydání a v r. 1614 vydal Vavřínek Žezhule, měšténin v Novém městě Pražském nové trochu pozměněné vydání u Samuele Adama z Veleslavína. Srovn. Zibrť III., čís. 6809. — Nejnověji bude otištěna Hájkova Kniha v dodatku Flajšhansova vydání Hájkovy Kroniky v Staročeské knihovně, vydávané Českou Akademií. Viz o tom v úvodě k prvnímu dílu Kroniky v Staroč. knih. II. str. XIV. a LVII. — Nejspíše podle Hájkovy Knihy vydal ještě téhož roku Heinrich Steiner v Augšpurku německou »Newe zeytung vonn dem erschrockenlichen fewr vnd brunst, so newlich in disem gegenwertigen MDXXXI. Jar, Dornstag vor Pfingsten, das ist der II. tag Junii, Jnn der klainern statt Prag auff dem Küniglichen schloss, vnd andern orten mer geschehen ist, Auch wie Man, Weyb vnd Kinder jemerlich durch das fewr verprent, vnd vmkomen seind, Solliches findest alles klerlich in disem Büchlein angezaigt.« Srovn. R. Wolkan, Böhmens Anteil an der deutschen Litteratur des XVI. Jhdts. I. díl, str. 11, čís. 44. — Nejobširnější popis požáru podal V. V. Tomek v Dějepisu města Prahy, díl XI., str. 202 až 210.

²⁾ M. Viktorín ze Všehrd: O právních země české knihy devatery. Kniha VI., kap. 10.

Teprve druhého dne, když se bylo obyvatelstvo trochu uklidnilo, poznávala se všechna škoda požárem způsobená; padesát lidí vzalo za své zadušením, zasutím i uhořením a téměř dvě stě domů lehlo popelem. A přece větší ranou, nežli všechny tyto ztráty, dolehla na stavy hrozná katastrofa desk zemských, tohoto klenotu království Českého, nepřehlébné studnice všeho práva veřejného i soukromého, archivu, v němž byla vytýčena, zapsána i zajištěna všechna práva netoliko všeho národu a jednotlivých tří stavů, ale i každého jedince z nich, pokud držel přímo nebo nepřímou statky svobodné. Shořelyt ve více než padesáti kvaternech desk trhových, téměř v dvaceti kvaternech desk větších zápisných a tolikéž deskách menších zápisných, asi v desíti deskách památných a celé řadě kvaternů půhonných — nepočítaje jiné vedlejší druhy desk — důležitá usnesení sněmovní a všechna ustanovení zákonodárná, úplná akta soudu zemského ve všech rozmanitých jeho stadiích a konečně všechny zápisy hypotekární obsahující smlouvy a zápisy o držení a požívání statků dědičných, jich prodeje, zastavování i postupování, dělení jich i odhádání, poslední vůle a mnohé pod.

A tak se teď cítili stavové zbaveni býti právní jistoty, zdálo se jim, že jejich věcná práva k statkům svobodným, práva utvrzená mnohdy pouze deskovým zápisem, pozbyla své právní bezpečnosti, a obávali se, že bude někdo hledět využití zkázy desk k jejich škodě. Mnohá práva a výsady stavů těžce vybojované na Jagelovcích a králi Ferdinandovi v prvních letech jeho vlády, ztrácely zničením zápisů deskových značnou část své právní jistoty. Především však šlo o vklady hypotekární, jejichž *povinné zapisování do desk* se bylo již dávno vžilo a častokrát bylo, třeba nepřímo, zákonem utvrzeno.

Bylo přirozeno, čím bouřnější a nejistější byla doba, že tím větší obavy měli lidé o své spravedlnosti, a chtěli tedy mítí svá práva co nejvíce zajištěna. Proto vyhledávali desk zemských ještě častěji, pokud ovšem zmatky válečné — jako ve válkách husitských — nepřivodily zastavení soudu zemského a uzavření desk. Ale i tu pamatovali stavové na pozdější utvrzení svého právního jednání zápisem do desk, až budou zase otevřeny. Tak se přiznala 24. září 1424 paní Markéta z Malobratřic, manželka Mikuláše z Řehce, před několika pány a rytíři, že dala všechno své dědictví v Malobratřicích svému manželovi »slibujíc jemu to ve dcky zemské vložit, když by nejprv otevřiny byly«. Svědků se pak dožádala, nedožila-li by se toho, aby oni sami to »před úředníky seznali, že jest její dobrá vůle, aby Mikulášovi ve dcky vešlo to její právo«. Ze stejných důvodů slíbil již 19. června 1402 Jan Macha z Buršic zeti svému Janovi Rykérovi z Buršic dvůr svůj v Buršicích, který mu byl zapsal ve stu kopách pražských grošů, »vložití a vepsati ve dsky

zemské, ač budú-li dsky zemské otevřeny; pak-li by dsky zemské otevřeny nebyly, ale slibují a mám ten dvoor utvrditi a ujistiti tím řádem, kteréhož řádu obecně zemené budú požívati v této zemi.«

Bylo tedy už v té době pokládáno za nejjistější pojištění jakéhokoliv věcného práva k statku svobodnému, bylo-li vepsáno do desk, a když roku 1437 po dlouholeté přestávce byl znova osazen soud zemský a desky otevřeny, vynesl byl zemský nález o listech, »kterých sú sobě v této zemi páni, rytíři, panoše a zemané v těch časech nepokojných, dokudž desk zemských nebylo, v svém řádu dělali a své zboží a platy prodávali a zapisovali do vložení ve dsky zemské, že talkoví listové a zápisové, kteříž jsú řádně a s vědomím panským, rytířským neb panošským pod jich pečeti psáni neb dělání, že talkoví listové moc mají«. Bylo však nařizeno, »aby sobě ty listy a zápisové ve dsky zemské kladli vedle řádu a práva země této.«³⁾ Řídě se tímto nálezem a plně svůj slib učiněný »listem a svú dobrou víru křesťanskú i ctí« vložil Macha z Bursic svůj zápis dne 12. června 1443 do znova otevřených desk.⁴⁾ Markéta z Malobratřic se však již otevření desk nedožila, a proto po její smrti vložili dne 23. dubna 1444 onino dožádání páni a rytíři dědictví její v Malobratřicích Mikulášovi z Řehce.⁵⁾

A teď všechny zápisy v deskách shořely! Neskončené spory přerušeny, svědomí k nim vydaná zničena, lhůty promlčeny, dlužní úpisy v nejbližší době splatné shořely a s nimi i kvitance ze zaplacených dluhů, zašly i majestáty, jimiž byli manové propouštěni z manství, zašly i nové dědičné vklady propouštěných manů v deskách zemských a zůstaly naopak jejich bývalé zápisy manské dosud nepřetržené v deskách dvorských. Byly tedy poměry právní vsledku úplně otřeseny a stavové netrpělivě už očekávali, jak bude tato ztráta nahrazena.

Jednání o napravení desk zemských. — Zatím zpravili krále Ferdinanda radové komory české Kryštof z Jandorfu a Floryán Grysppek z Gryspachu o požáru hradu Pražského a vylíčili mu také zkázu desk zemských.⁶⁾ Král vyslovil své politování, že hrad stihla ta pohroma a nařídil hned nejnmutnější práce k zabránění větším

³⁾ Archiv Český, II., str. 380.

⁴⁾ DZV (t. j. desky zemské větší) 6 fol. H 17.

⁵⁾ DZV 2 fol. A 12.

⁶⁾ Orig. z 4. června 1541 v c. a k. spol. fin. archivě ve Vídni, Böhmen 1539—1541: »So ist auch das sloss allenthalben aufsprunnen und sonderlich die puecher bei der landtafl und was sonst in derselbigen verwarung gewesen, doch so ist das gelt, so zu der landtafl gelegt worden, wie man sagt, zu mehrerm teil unversert blieben.« — Otiskl Gindely v Zprávách o zasedání král. čes. spol. nauk r. 1874, str. 167.

škodám na hradě.⁷⁾ Na jeho rozkaz psala již dne 19. června komora česká Václavovi z Hradešína, nejvyššímu mistru křižovníků s červenou hvězdou, ježto »pokojové krále JMti na hradě Pražském pro škod dalších uvarování rumovati a krýti se musejí,« aby poslal dvanáct lidí s lopatami na hrad. Václav z Hradešína se však pouze uvolil zaplatit na tři dny dvanáct dělníků, protože poddaných svých nemohl poslati.⁸⁾ Také jiné kláštery byly později komorou českou vyzvány, aby poslaly lidi a vozy k vyvázení rumu z hradu, zdá se však, že výzva měla pramalý výsledek. Opati se téměř všichni omlouvali chudobou kláštera, neúrodou, vzdáleností a jinak všelijak.⁹⁾

Král se tedy staral usilovně o opravu hradu, především ovšem o svoje pokoje a o komnaty královniny, jejichž spustošení bylo mu arci těžší ztrátou nežli shoření desk. O napravení desk, zdá se, ještě ani řádně neuvažoval, měl dosti zájmu o to, aby zemské desky pozbyly aspoň trochu svého jedinečného postavení v právním životě českém. Byly to jediné desky a privilegia, jejichž majestát závodil s králem, jejichž autorita byla stejně nedotknutelná jako osoba králova. Ferdinand si toho byl dobře vědom, vždyť se často střetla jeho moc, dosud zvolna se v Čechách upevňující, s autoritou desk a starých privilegií, jimž musil obyčejně mlčky a nerad jen ustoupit, věděl dobře, jak často překážely desky zemské jeho plánům svými starými zápisy a svojí vážností.

Nebylo tomu dlouho, kdy se rozbilo na jaře jednání sněmu o požadavek rytířstva, aby byl dříve vymazán z desk zemských minulý sněm z r. 1540, protože relace jeho byla neúplná a nesprávná.¹⁰⁾ A jen tím, že teď požár zničil spolu i onen zápis svolení sněmovního, odstraněna byla překážka dalšího jednání. Stejně nemilou vzpomínku na desky měl král z r. 1529, kdy položil z Lince dne 7. června sněm český do Budějovic, aby mohl sám býti přítomen důležitému jednání sněmovnímu o pomoc proti Turkům.¹¹⁾ Za tou příčinou psal nejvyšším hejtmanům do Prahy, aby k sněmu přivezli potřebné věci od desk zemských. Ale nejvyšší písař, Radslav Beřkovský z Šebířova, jeden z hejtmanů, odmítl mu to listem z 18. června, »poněvadž se dsky nikam nevozí a nikda nevozivaly.«¹²⁾

⁷⁾ Král odpověděl listem z Řezna ve středu před Božím Tělem, 15. června 1541. O listu tom mluví Zdislav Berka z Dubé, nejv. hofmistr, v dopise Petrovi z Rožmberka z 22. června. (Třeboňský archiv, Rosenberg 9b, fasc. I., fol. 283). — Srovn. Tomek, XI., str. 210.

⁸⁾ Orig. v c. k. místodrž. archivě v Praze S 21/4.

⁹⁾ Listy opatů Tepelského, Oseckého, Chotěšovského a Kladrubského z 3., 6., 10. a 27. října 1541 tamže.

¹⁰⁾ Sněmy České I., str. 484 nn. — Srovn. Tomek XI., str. 200.

¹¹⁾ Tomek XI., str. 79.

¹²⁾ K. J. Erben, Výbor z literatury české, díl II., sloupec 1313.

A téhož roku na sněmu o sv. Lucii vložili si stavové do desk bez jeho vědomí některé své dávné svobody omezující moc královskou, zejména pokud šlo o osazování nejvyšších úředníků zemských v Čechách, ve Slezsku a v Lužicích. Ferdinand sice odpíral tomu vkladu na příštím sněmu r. 1530, že se mu tím stala ujma, zdá se však, že marně.¹³⁾ Měl tedy král Ferdinand dosti příčin, aby viděl v mnohých privilegiích stavů českých a tím i v deskách zemských, jakožto jejich opoře, stálou překážku vzrůstu své moci, a není divu, že hodlal využití zkázy desk k svému prospěchu.

Stavové si zatím už stěžovali, že se král nijak nestará o napravení desk. Byly sice založeny hned po požáru nové kvaterny pro všechny druhy desk, byly to však kvaterny běžné, určené původně pro nové vklady a nikoliv pro obnovení shořelých zápisů.¹⁴⁾ Mnozí ze stavů upomínali též krále, aby jim obnovil staré majestáty, pokud jim u desk zemských shořely. Král však, jsa tou dobou mimo Čechy, odkázal je až do svého návratu, protože texty majestátů byly v registratuře u komory české v Praze. V příčině pak obnovení desk rozeslal z Řezna, kde byl tehda na sněmu říšském, mandáty do Čech, aby byly po krajích voleny osoby ze stavu panského i rytířského, které by se sjely do Prahy prvního září k poradám, jak by byly obnoveny shořelé desky a jak aspoň z části nahrazena jejich ztráta. Když pak později dne 22. srpna pokládal z Vídeňského Nového Města sněm český ke dni 12. září, nařizoval znova o sjezd, »aby se přece všechny ty osoby k tomu volené sjely a to všecko, pokudž v předešlých mandátech strany desk zemských shořeni, znova napravení o tom jest doloženo, nerozjždějíc se, řídily a konaly, tak aby tudý obecnému dobrému a řádu nic obmeškáno nebylo.«¹⁵⁾ Král dal tuto zmínku o napravení desk do patentu, kterým vypisoval sněm, již pro uklidnění netrpělivých stavů, od nichž žádal, aby na sněmu nejednali o ničem jiném než o pomoci proti Turkům.

¹³⁾ Sněmy České I., str. 331. — Srovn. Tomek XI., str. 99.

¹⁴⁾ Po požáru byly založeny nové kvaterny, a to dne 14. června kvatern červený relací krále JMti a pánův Jich Mtí a vladyk z plného soudu zemského (DZSt t. j. desky zemské stavovské v archivě zemském, 42) 15. června černé kvaterny trhový (DZV 1) a památný (DZV 41), 22. června kvatern zápisný menší lvoový neboli plavý (DZM 226), 25. června kvatern zápisný větší lvoový (DZV 83), 9. září kvatern relací od soudu komorního hřebíčkovy (DZM 123), 19. září kvatern červený sněmův (DZSt 1). Brzy po shoření desk byly založeny také kvaterny obeslání, a to červený, jehož první obeslání je z 30. května, feria II. ante Marcelli (DZM 9), ke dni úternímu černý s prvním obesláním z 14. září, středa den povýšení sv. Kříže, (DZM 31), k rozličným výpovědím bílý (DZM 63) a kvatern platův komorních černý (DZSt 24). Jediné pro desky půhonné nebylo třeba zakládati nový kvatern, ježto se starý červený půhonný z r. 1539 (DZM 1) náhodou byl zachoval a bylo v něm zapisováno i dále po ohni.

¹⁵⁾ Sněmy České I., str. 490. — Srovn. Tomek XI., str. 212.

Nedošlo však k poradám o napravení shořelých desk, ba ani nebyly po krajích voleny osoby z vyšších stavů, jak bylo králem nařizováno. Zdá se, že stavové neměli chuti začínat věc na tak dlouhé lokte a čekali, že se jim podaří na sněmu věc urychlit bez zvláštních sjezdů a porad. Krále to překvapilo a proto, ačkoliv původně nechtěl, aby se na sněmu jednalo o něčem jiném než o pomoci proti Turkům, přece jen v poslední chvíli povolil a v instrukci posílům na sněm, dané v Linci dne 10. září, uložil už výslovně: »jestli by stavové království Českého, jakž nás zprávy docházejí, to sobě stěžovatí chtěli a vy, poslové naši, tomu byste srozuměli, tehdy stavům od nás povězte, že proti nám není, nébrž toho žádáme, aby na tomto sněmě osoby hodné z prostředku svého vybrali a jim poručili aneb sepsané dali, pokud by s námi, což se desk zemských zase nařízení a těžkostí lidských napravení dotýče, jednati a to na místě stavěti měli. Neb jsme se nadáli, že podle jistého poručení a psaní našeho po krajích osoby vyvolili a ke dni sv. Jiljí [1. září] do Prahy k přátelskému o těch potřebách rozmluvení vypravili a těch cest pohledali, kterak by desky zemské a lidské důležitosti k nápravě přijíti mohly. I poněvadž se to nestalo, tehdy aby stavové na nynějším sněmu, jakž svrchu dotčeno, ty osoby vyvolili a k nám přidali, aneb pokudž by na témž sněmu čas postačiti [mohl], společně se sněsti a narovnatí mohli, spíšíc, jak o tom v předešlých mandátech našich z Řezna vyšlých doloženo, nám prve poslali i to ukázali a další vůle a povolení našeho při tom očekávali, neb se tu neměně nás jako i stavův království Českého dotýče.«¹⁶⁾

Stavové vyhověli návrhu královu a usnesli se o tom, že podle jeho mandátu mají se osoby k tomu volené sjeti v Praze v neděli po Všech svatých a v pondělí dne 7. listopadu sejíti se na hradě Pražském, aby sepsali zřízení o nápravě desk. Pražané se za stav městský přiznali k tomuto usnesení sněmovnímu pouze s výslovnou podmínkou, že i oni pošlou své zástupce k poradám o těch artikulech, které se jich týkají, a že jim budou příslušné články řádně předčítány.¹⁷⁾ Bylo tedy zase odloženo urovnání této věci až do listopadu a tím jen prodloužena nejistota právních poměrů, kterou trpěli zejména vyšší stavové a dědinníci. Tomu bylo aspoň poněkud spomoženo nařízením, že se dluhy v deskách nebo na listech zapsané a jejich exekuce odkládají až do vánoc, bez újmy však věřitelů, kteří mohou na své dlužníky již teď bráti půhony od úřadu nej-

¹⁶⁾ C. k. místodrž. archiv v Praze. Registra sněmův a instrukcí 1540 až 1544 pag. 74. — Z rukopisu knihovny Lobkovické tištěno v Sněmech Českých I., str. 493.

¹⁷⁾ Sněmy České I., str. 498. — Srovn. Tomek XI., str. 215.

vyššího purkrabství pražského.^{17b)} Také oba soudy zemské byly odloženy až do nazejtří sv. Barbory 5. prosince.

Obnovování shořelých zápisů před vydáním Nového Zřízení. — Usnesení však obsahuje ještě jedno důležité ustanovení se zpětnou platností od požáru desk. »Kdož by koli chtěli podle starobylého způsobu jakékoli zápisy, tak jakž řád desk ukazuje, sobě činiti, aneb že jsou po shoření desk starých prve sobě učinili, to má tak mocné a pevné býti, jako jest kdy od starodávna a před shořením desk bývalo.« Stavové totiž nečekali s obnovováním shořelých zápisů až do usnesení komise k tomu určené, zvláště když se to stále odkládalo. Když tedy byly založeny po požáru nové desky pro běžnou agendu, obnovovali v nich stavové svá stará práva k statkům dědickým, a to mnohdy takovou měrou, že se běžný kvatern stal téměř výhradně kvaternem obnovených zápisů.

Ač nebylo dotud nikde ustanovení o poplatcích za obnovení vkladů, stalo se přece praxí, že se za nové vepsání bývalého zápisu nic neplatilo.¹⁸⁾ Bylo tedy nutno pro kontrolu zaplacených nebo dlužných tax poznámenati na okraji zápisu, je-li za vepsání zapraviti nějaký poplatek a byl-li zaplacen, či je-li vklad bezplatný. Jestliže se někdo zdráhal zaplatit povinnou taxu, nebyl mu zápis dokonán; a zdá se, že toho byli úředníci desk zemských zvláště velmi dbalí. Nejsou totiž zvláštností poznámky o tom při jednotlivých zápisech.

Tak nebyl vůbec dokonán vklad Petru Janovskému z Soutic, poněvadž nezaplatil povinné taxy. Poznámka o tom praví: »non terminatum, quia non solutum: debet dare 6½ kopy 4 gr. čes.«¹⁹⁾ Rovněž nebyl dokonán zápis Ofky z Krásného Dvora, protože zůstala taxu dlužna, a připsáno: »non terminatum, quia non solutum 4½ kopy 14 gr.«. Teprve když zaplatila, byla tato poznámka škrtnuta a dodáno »solutum«.²⁰⁾ Ještě důrazněji mluví přípisek při zápisu Hendrycha purkrabí Míšeňského Jeronýmovi Šlíkovi na 6000 tolarů: »non terminatum, quia non solutum et non habebit vigorem, donec solutum non erit«. Teprve když nejvyšší písař, jemuž ona taxa náležela, ji panu purkrabímu prominul, poznámka ve deskách byla škrtnuta a připsáno: »solutum; odpustil p. písař«.²¹⁾ Prominutí taxy si vyprosil také Jaroslav Míčan z Klinštejna a z Roztok při věnování a přidání věna manželce své Afře z Tetova, jak svědčí poznámka u jeho priznání: »non solutum; má sobě u Jich Mtí to jednati, aby mu od desk odpustili; pak-li nezjedná, chce sám dáti, ideo non terminatum«. Později však iuxta škrtnuta a dodáno: »odpuštěno jemu; terminatum; piš a ingrossuj«.²²⁾

Proto také čteme po straně obnovených vkladů stručné přípisky: »měl ve deskách, nihil dedit« (nřl d^t)²³⁾ nebo »měl prve ve deskách, ideo nihil dedit« (iō nřl d^t);²⁴⁾ jinde zase dotčeno, čím kdo prokázal, že měl onen zápis v deskách před shořením, jako na př.: »ukázal registřík, že měl prve oboje, ideo nihil dedit«²⁵⁾ nebo »nihil dedit, ukázal vajpis zpečetěný«;²⁶⁾ jindy dokonce vepsán starý vklad s podmínkou: »mají ukázati při nejprvnějším sněmu, že jest tento zápis prve ve deskách byl«.²⁷⁾

Z těchto marginalií — a mnohdy pouze z nich — poznáváme, jde-li o starý či nový zápis. Výjimku činí *mocné listy královské na kšaftování a kšafy*, u nichž poznáme už ze zápisu, že jde o kšaft obnovený. Vkládaly se totiž do desk na relaci královskou s klausulí: »Tento majestát (kšaft) ve dčky zemské vložen byl z rozkázání nejjasnějšího knížete a pána, pana Vladislava, Českého krále etc. Posel na to ke dčkám od JMti král. byl N. z pánuov, jsa k tomu od JMti král. zvláště vyslaný.« Tato poznámka se pak psala na rub majestátu nebo kšaftu spolu s datem vkladu. Tak tomu bylo za Všehrda a nezměněno ani Vladislavským zřízením.²⁸⁾ Kdo tedy měl kšaft s tímto indorsátem, mohl si lehce obnovit vklad předložením jeho u desk. Po r. 1500 bylo však ustanoveno, »aby úředníci mienší napřed ten list mocný krále JMti a

17b) Toto moratorium netýkalo se pouze těch dluhů, při nichž to bylo výslovně řečeno. Tak Zdeněk Lev z Rožmitála napsal roku 1532 Václavovi z Lungvic, synu někdy Stanislava Jílovského z Lungvic, dlužní úpis na 900 kop gr. čes. »s takovou výminkou, stalo-li by se kdy buď obecním sněmem všech tří stavuov král. Čes. aneb králem JMti s volí týchž stavuov odložení dluhuov aneb úrokuov placení tak, aby jedni druhým dluhy yaneb úroky sobě čekali, že on Zdeněk Lev ani jeho budoucí proti tomuto zápisu svému a proti témuž Václavovi ani jeho dědicuom takového svolení sněmovního ani ničehož jiného sobě ku pomoci bráti nemá a moci nebude obyčejem nižádným«. (DZV 84 fol. A 21).

18) Poplatky při úřadu desk zemských byly poprvé pojaty do ZZ 1500; před tím je sepsal Všehrd, který o nich v VIII. knize »O právích země české« (kap. 48 čl. 6) píše, že jsou to »úředníkov Pražských větších i menších dóchodové a práce jich užítkové, kteříž nikdež v žádných deskách, v žádných knihách ani právích popsání jsú nebyli, než v lidské a v úředníkov menších paměti až do dnešního dne sú nošení«.

19) DZV I fol. A 27 ve středu po sv. Mikuláši, 7. prosince 1541.

20) DZV 83 fol. A 15 v pátek po početi Panny Marie 9. pros. 1541.

21) Ibid. fol. A 27 v sobotu u vigílii narození Páně 24. prosince 1541.

22) DZV I fol. A 3 ve čtvrtek po sv. Jakubu 28. července 1541.

23) DZV I fol. A 3, A 7—13, A 20, DZV 83 fol. A 4, A 6, A 9 a j. v.

24) DZV I fol. A 14, A 17, A 25 a j. v.

25) DZV I fol. A 26, DZV 83 fol. A 14.

26) DZV I fol. B 16.

27) DZV 83 fol. A 2, DZM 226 fol. A 1.

28) Všehrd, kniha VIII. kap. 42. — Srovn. DZV 3 fol. J 23, kde vepsán znovu mocný list krále Vladislava Dorotě z Doubravice z 16. června 1541, poprvé vložený 9. dubna 1505.

potom po něm kšaft ve dsky zemské vložili a vepsali bez zvláštních relátaruoov, poněvadž v listu krále JMti mocném stojí napsáno, že JMtkrál. prikazuje úředníkuom větším i menším, aby, když by s takovými kšafy a listy přijdúc ke dskám a požádání jsúce, je ve dsky zemské vepsati kázali, tak jakž ot starodávna bývalo.²⁹⁾ Klausule byla ovšem také změněna a zněla: »Tento list mocný královský a na týž list mocný tento kšaft učiněný ve dsky zemské uložen a vepsán jest podle zřízení zemského.«³⁰⁾ Byla však stále psána po vkladu též na rub vepsaného kšaftu. V obou případech bylo tedy snadno obnoviti starý zápis, a v deskách zase snadno rozeznáme podle oněch klausulí, pokud který kšaft byl s listem mocným vepsán již před shořením do desk. Počítáme-li v to tyto případy, obsahuje kvatern běžný černý trhový (DZV 1), založený ve středu den sv. Víta, 15. června, až do napravení shořelých desk celkem 108 zápisů, z nichž 50 je označeno jako obnovený zápis. Z téže doby je v běžném kvaternu větším zápisném lvovém (DZV 83) pouze 40 vkladů, z nichž se o 25 v marginalních poznámkách výslovně praví, že jsou to staré zápisy. Běžný kvatern menší zápisný plavý neboli lvový (DZM 226) obsahuje pak od středy před sv. Janem Křtitelem, ode dne 22. června, kdy byl založen, až do usnesení komise o napravení desk jen 27 vkladů, z nichž pouze tři jsou označeny jako staré zápisy. První kvatern památný (DZV 41) založený po shoření desk má v téže době 64 zápisy, z nichž pouze při smlouvě mezi Hendrychem Jablonským z Jablonné a Lorencem Šlíkem z Holejče z r. 1534 je poznamenáno, že »měl prve ve dokách«.³¹⁾

Tím však není řečeno, že všechny ostatní vklady zmíněných kvaternů, které se výslovně neuvádějí jako obnovené, jsou nové. Tak když se dne 13. prosince přiznal před úředníky menšími Břetislav z Rýzmběrka a z Švihova k prodeji Zavlekomě a Vidhoště Příbíkovi z Chlumu, nebylo k zápisu poznamenáno, že je to obnovený vklad. V iuxtě však z roku 1543 se výslovně praví, jak se Příbík seznal před úředníky, že »jest Břetislav z Rýzmběrka a z Švihova zápis tento jemu dskami obnovil a na něho samého převedl, kterýžto zápis prve svědčil jest Kateřině z Michnic, materi jeho Příbíkova a jejím budoucím«.³²⁾ O mnohých zápisech se však dovídáme pouze nepřímou, že byly kdysi již v deskách zemských. Tak bychom nikdy

²⁹⁾ Archiv český V., str. III.

³⁰⁾ DZV 1 fol. A 3. Mocný list krále Vladislava Beatrici z Kolovrat, manželce Petra z Dubé, z 4. března 1508 a kšaft její z 8. března 1540, oba s poznámkou: »v sobotu po sv. Marku evang. [30. dubna 1541] a po shoření podruhé v pondělí před sv. Jiljím [29. srpna 1541] jest do desk zemských vložen.«

³¹⁾ DZV 41 fol. A 13.

³²⁾ DZV 1 fol. B 6.

nezvěděli o smlouvě mezi Floriánem Gryspékem z Gryspachu a Vilémem Podmoklským z Prostiboře o zboží Kaceřovské, že byla kdysi v deskách, kdyby již čtyři dni před tím nebyla vepsána do desk památných plná moc, kterou byl za tím účelem dal Vilém Podmoklský Janovi z Kelče.³³⁾ Stejnou cestou se dovídáme o smlouvě Adama Lva z Rožmitála s Šimonem Třeštíkem z Hyršova z r. 1537, že byla již dříve v deskách, teprve z plné moci, kterou dal Adam Lev Jeronýmovi z Božic a Janovi z Kelče, aby zaň vložili smlouvu Třeštíkovi znovu do desk.³⁴⁾ Jindy zase jedny desky druhé doplní. Tak v památném kvaternu byla dne 9. prosince vepsána smlouva Martina Chrtá ze Rtina s Janem Ottou z Losu o Litovici z roku 1539, aniž by bylo nějak vyznačeno, že jde o starou smlouvu, která se po požáru desk obnovuje.³⁵⁾ Hledáme-li pak Chrtovo přiznání v deskách trhových, nalezneme při pátku po početi Panny Marie dne 9. prosince poznámku: »Tuto má státi trh, kdež Martin Chrt prodává Janovi Ottovi, hledaj v větším zápisném, při té ferii.«³⁶⁾ Kvatern větší zápisný má pak při témž dni přiznání Martina Chrtá k prodeji Litovic, a že jde i v tomto případě o obnovu starého zápisu; svědčí mimo staré datum smlouvy poznámka na okraji zápisu: »nihil dedit«.³⁷⁾

Tímto způsobem možno zjistit ještě o řadě dalších zápisů, že jsou obnoveny ze starých, a tak vzrostl počet obnovených vkladů v době před vydáním nařízení o deskách v některém kvaternu na 12, v jiném dokonce až na 75% všech zápisů. Nejvíce obnovených vkladů obsahuje větší kvatern zápisný a po něm kvatern trhový, oba dva tedy, které byly pro věcná práva stavů k statkům dědičným nejcennější. Proto také pospíchali stavové zejména s obnovováním vkladů trhových a zápisných (dlužních), zvláště tam, kde se jim zdála býti druhá strana nedosti spolehlivou. Tak to bylo u Adama Lva z Rožmitála, který měl své statky prodloužené až po střechy a dlužních úpisů svých a po svém otci Zdenkovi zděděných tolik, že málem by byli u desk proň založili zvláštní kvatern.³⁸⁾ Věřitelé ho teď ovšem pilně upomínali nejen o obnovení shořelých listů zápisných — ty by byl konečně mohl snadno obnovit — ale i o úrůky a

³³⁾ DZV 41 fol. A 13. Plná moc vepsána 10. list. 1541, smlouva z 10. září 1539 vložena až 14. list. 1541 (ibid. fol. A 14).

³⁴⁾ DZV 41 fol. A 21. Plná moc vepsána dne 8. pros. 1541 a dva dny poté vložena stará smlouva z 12. list. 1537 (ibid. fol. A 23).

³⁵⁾ DZV 41 fol. A 21.

³⁶⁾ DZV 1 fol. A 30.

³⁷⁾ DZV 83 fol. A 16.

³⁸⁾ DZM 171 »Kvatern listů přiznání štráfovaný« založen byl v lednu 1542 výhradně pro listy dlužníků věřitelům vydané, jimiž se přiznávali k zápisům při požáru v deskách shořelým. Popsáno bylo však pouze 11 listů a jsou to všechno, až na jednu výjimku, přiznání Adama Lva.

splátky jistinné. Těm však nemohl vyhovět. Sliboval proto, že napíše nové úpisy, ale hned při tom poznamenával, že dlužné úroky připočte v nich k jistině, ježto nemá hotových peněz.³⁹⁾ A tak nezbylo věřitelům, než přijmout nabídku. Adam Lev jim napsal nové úpisy ve formě listů, jimiž se přiznává k starým svým dluhům, na které »zápisové z dopuštění Božího shořeli jsú,« nebo ve způsobě listu menším úředníkům desk zemských, kde jim dává plnou moc k právnímu vymáhání dluhů, aby »komorníka vydali pro jistinu i pro úroky na uvázání, tak jakoby ti zápisové celí a neporušení neshořeli byli.«⁴⁰⁾

Stavové tedy sami dbali o to, aby byla jejich práva znova zajištěna deskami zemskými, zejména tam, kde nebylo jiného právního utvrzení. Smlouvy tržní, rozdíly, dlužní úpisy a poslední vůle byly téměř pravidelně psány a pečetěny, pak teprve vkládány do desk, takže zachoval-li se po shoření zápisu deskového jejich originál, měl konečně i sám plnou platnost. Jinak tomu bylo tam, kde podkladem zápisu deskového nebyla psaná listina, nýbrž pouze osobní přiznání. Tak bylo zničení deskového vkladu pohromou zvláště pro věna, jež byla zapisována na pouhé přiznání věnujících bez přítomnosti obvěněné manželky. Byloť starým zvykem, že »k věnu, když se nejprve do desk klade, dosti jest vedle práva, když ten, kdož věnuje, sám se u desk nebo před úředníky osobně přiznáváje, do

³⁹⁾ List Adamův Jindřichovi Planskému z Zíberka z 3. září 1541: »... Jakož jste mi psáti ráčili, za to mě žádajíc, abych se k tomu dluhu, na kterýž jste na mne zápis jměli, přiznal, jakž jsem tomu z psaní Vašeho šíře porozuměl; i oznamuji Vám, že toho na ten čas tak spěšně vykonati a Vám poslati nemohu, než chci Vás v paměti míti a Vám takové přiznání tak, jakož jsem jiným činil, do Prahy o sněmu příštím poslati a úrok také Vám k tomu do toho listu přiznavacího, poněvadž hotových peněz nemám, dostavím...« (DZM 171 fol. A 8). Slibené přiznání učinil Adam Lev dne 24. září 1541: »... oznamuji tímto listem všem, že jsem dlužen uroz. p. p. Jindřichovi Pl. z Z. etc. i jeho dědicům a budoucím pět set kop gr. vše českých, na kteroužto summu jměl jest na mne zápis deskami zemskými i s úrokem léta etc. XXXIX. v středu po sv. Tomáši [24. pros.] s poluletím učiněný...«, kterýžto zápis jest jemu p. Jindřichovi Pl. při deskách zemských shořal. Protož, poněvadž jest se ta příhoda stala, znaje, že jest dluh spravedlivý, k tomu se tímto listem přiznávám, že tu summu spravedlivě jsem jemu podle toho zápisu povinen...«. Pečetil Adam a dva svědkové. (ibid. fol. A 8) Podobné listy přiznávací vydal Adam dne 10. srpna Mikuláš Rendlovi z Oušavy (fol. A 10'), 12. srpna Anně z Pliknštejna (fol. A 9) a Janu Sixtovi z Velikých Luženic na dluh otce svého Zdenka Lva otci jeho Sixtovi (fol. A 11'), 12. září Jindřichovi Zejdlíci z Senfeldu (fol. A 1), 29. září Hynkovi Černínovi z Chudčenic (fol. A 9'), 30. září Janovi z Vítence na Tochovicích (fol. A 10) a jiným.

⁴⁰⁾ DZM 171 fol. A. List Adama Lva úředníkům Pražským menším desk zemských ze 17. srpna 1541 o pěti shořelých zápisech Gabrielovi Klenovskému ze Ptení.

desk věno klade; ženy tu nic potřebí ani žádného příjemce není.«⁴¹⁾ Proto také nalezneme mezi 50 obnovenými zápisy prvního kvaternu trhového (DZV 1) 32 věnování manželkám.

Vkládali se tedy stavové, zatím co se sejití komise k napravení desk stále oddalovalo, svoje shořelé zápisy, pokud mohli, bez obtíží sami, kterážto prakse byla teď schválena výše zmíněným usnesením sněmu v září. Bylo však potřebí určití ještě pravidla, podle nichž by se mohly obnovovati všechny staré zápisy ve všech často dosti spletitých případech. Vklady, které byly už teď znova vpisovány, byly všechny jednoduché a bez závad. Bylo však ještě naléztí noviny pro případy právně složité: pro obnovení kupní smlouvy, která shořela u desk, zemřela-li strana prodávající, pro obnovení shořelého zápisu (t. j. dlužního úpisu), odepřel-li dlužník přiznati se k dluhu a zemřeli-li svědkové zápis kdysi pečativší. Jak bylo možno znova vložit kšaft (t. j. poslední pořizení), shořel-li a svědkové už dávno nebyli mezi živými? Je pochopitelné, že se teď jednotliví dědicové těšili, jak si své podíly přiměřeně zvětšili! A jak měl teď man propuštěný z manství obnoviti své dědické právo k svobodnému již statku, když mu deskový zápis shořel a shořel i list, kterým byl z manství propuštěn — a zůstal naopak ještě neškrtnut manský jeho zápis v deskách dvorských?

Zřízení o vyzdvížení desk zemských. — Proto tedy bylo nejvš mutno, aby se již jednou sjela komise k napravení pohořelých desk zemských, a to počátkem listopadu. Než však přišla lhůta sjezdu, vypisoval král sněm ke dni 4. prosince a v patentech o tom daných v Linci dne 21. října připomínal znova stavům sjezd o napravení desk dodávaje, »nevykoná-li toho sjezd, že to vyřídí sám se stavy na tomto sněmu, »aby řád a právo svůj spravedlivý průchod mělo a jakž bohatý tak chudý k spravedlnostem svým přicházeťi mohl.«⁴²⁾ Král jakoby už tušil, že k sjezdu nedojde, a věděl, že bude nucen věc vyříditi se stavy na sněmu sám. A vskutku lhůta sjezdu po Všechn svatých minula, aniž by kdo hlesl o nápravě desk. Čekalo se všeobecně až na sněm, kde bude dost příležitosti, aby se věc projednala ve větším počtu a pohodlněji než v komisi zvláště volené, nehledě ani k tomu, že by stavové museli jeti teď do Prahy na sjezd a po měsíci na sněm do Kutné Hory.

Zatím král přeložil sněm v polovici listopadu z Kutné Hory do Prahy a dal si nakvap trochu upravit pokoje na hradě pro sebe a svůj průvod.⁴³⁾ K sněmu se sjel dost značný počet stavů a přijeli

⁴¹⁾ Všehrd. O právích kniha IV., kap. 7., čl. 4. a kn. V., kap. 11., čl. 2.

⁴²⁾ Sněmy České I., str. 499.

⁴³⁾ Přeložení sněmu oznámil král komoře české již 12. listopadu a dva dny po té šly o tom z Lince mandáty do Čech. Sněmy České I., str. 500 a 502.

těž poslové z Moravy, Slezska i z Lužic. Jednalo se o společnou akci obrannou proti Turkům, která měla být tentokrát provedena ve větším rozsahu. Nebylo však možno mlčky přejít otázku napravení desk a proto v artykulích, zvláště podaných stavům českým, král Ferdinand slíbil svou pomoc a účast v tom, »aby hned zase k nařízení a vyzdvižení takových desk zemských stoupeno a s pilností vyhledáváno bylo, kudy a kterak by vyzdvižení a znovu jmenovaných desk sepsání s vědomím a povolením JMti král. vyříditi se mohlo«. Žádal však rady od stavů, jak by se to co nejrychleji provedlo.⁴⁴⁾

Nezachovala se nám sice akta jednání sněmovního, víme však, že byly vybrány osoby ze všech tří stavů, aby zasedly s králem hned k napravení desk. Byl to především Petr z Rožmberka a nejvyšší úředníci zemští, někteří z předních pánův i rytířstva a konečně poslové Pražanů jakožto zástupcové třetího stavu, kteří se však měli účastnit jednání pouze, pokud šlo o artykule městské. Kdy komise poprvé zasedla a jak projednávala jednotlivé články, jak se král zúčastnil jednání a pokud byli přítomni Pražané, jsou všechno otázky, jež nám bohužel zůstávají nezodpověděny pro úplný nedostatek pramenů.

Nám se dochoval pouze výsledek tohoto jednání, obsáhlé zřízení o vyzdvižení desk zemských, vepsané do kvaternu trhového o sv. Tomáši dne 21. prosince 1541, k jehož relaci se všichni účastníci jednání, s králem v čele, osobně přiznali ještě o Štědrém večeru, kdy byla vykonána také relace sněmu.⁴⁵⁾ Usnesení toto vydal tiskem hned 4. ledna 1542 Severín mladší v Starém městě Pražském s titulem »Nové zřízení o vyzdvižení desk zemských položených království Českého leta Páně MDXXXI.«⁴⁶⁾

O b n o v a v k l a d ů h y p o t h e k á r n í c h. — Zřízením bylo postaráno především o to, aby byla svobodná držba zase zajištěna deskami zemskými, a to tím, že ustanovovalo všechna pravidla, podle nichž stavové mohli a měli prokazovat svá práva k statkům svobodným a prokázaná znova klásti do desk. Mnozí stavové mohli to učiniti zcela snadno, jestliže se dovolali svědectví těch, kdož jim ona práva kladli do desk. Bylo proto usta-

⁴⁴⁾ C. k. místodržitelství archiv v Praze, Registra sněmův a instrukcí 1540—1544 pag. 98. — Sněmy České I., str. 509.

⁴⁵⁾ DZV I fol. B 18 - B 24 — Sněmy České I., str. 523 chybným čtením uvádějí mezi rytířskými relatory Jana Haugvice na Všebořicích místo Jan z Lungvic na Všebořicích.

⁴⁶⁾ Nové zřízení bylo »Vytištěno v Starém městě Pražském skrze Severína mladšího tu středu po novém letě leta Páně MDXXXII.« na 12 listech in - 8°. — Citujeme je sigly NZ s číslem článku, jak byly označeny v tisku Severinově. — Německý text z neznámého konceptu otiskl Bucholtz, Geschichte der Regierung Ferdinand I., díl 9., str. 455.

noveno, že všichni tři stavové a dědinníci i ti, kdož s povolením královým mají jakýkoliv zápis v deskách zemských,⁴⁷⁾ mohou vyzvati ony, kdož jim v desky kladli — nebo jejich dědice a poručníky — aby jim to znova stvrdili deskami. A ti byli povinni to učiniti nejdéle do čtyř neděl po vyzvání. Neuposlechl-li by kdo takového vyzvání, měl být obeslán před menší úředníky desk zemských k druhým čtyřem nedělím. Nestál-li by ani tehda, mělo být naň vydáno stanné právo. Jestliže kdo předstíral před menšími úředníky nějakou příčinu, proč nechce znova klásti do desk, měli to menší úředníci dát k rozhodnutí většímu soudu zemskému k nejbližším dnům suchým (NZ I.).

Snadnější bylo obnovení deskového vkladu, měla-li strana sama v rukou úřední výpis z desk. Tehdy byla povinna přijít k úřadu desk zemských a předložit svůj výpis, aby byl znova vepsán v desky — a to nejdéle do 3 let a 18 neděl. Nestalo-li se tak, ztrácel výpis svou právoplatnost a strana ho již nikdy nemohla užiti. Měla-li úřední výpis druhá strana, prodávající, postupující, upisující a pod., byla povinna ho na vyzvání předložit v téže lhůtě menším úředníkům. Tyto výpisy, pokud byly znova vepsány do desk, měly se veřejně přečísti v úřadě deskovém hned o nejbližším termínu, buď v týdně před Svátostí (t. j. pátek po neděli provodní) anebo v týdně před sv. Martinem (11. listopadu), a to nejdéle do 3 let a 18 neděl. Čtení toto bylo nařízeno za tou příčinou, aby každý mohl právně odpírati nově vloženým výpisům. Když jim po přečtení nebylo odpíráno, nabýly právní platnosti starých zápisů deskových (NZ II.).

Podobně bylo i s originálními smlouvami, kšafy, majestáty a pod., které byly často po vkladu deskovém, buď opominutím nebo úmyslně z důvodu větší bezpečnosti, uloženy v archíve úřadu desk

⁴⁷⁾ S povolením královým mohli zapisovati do desk i města především královská a jejich měšťané, kláštery, záduší, kněží, ba i města poddanská, jejich měšťané a dokonce i sami venkovští poddaní. Srovn. na př. vklady kláštera Plasského z r. 1543 (DZV 5 fol. B 11), kněze Mikuláše Pazlara, faráře z Veliké Vsi (ibid. fol. B 1), Jana Vajse, měšťana v Kadani z r. 1544 (DZV 5 fol. J 29), Štastného a Jana Pekařův, měšťanů z Velvar z r. 1543 (ibid. fol. A 16), »lidí robotných ze vsi Volešníka k zboží Hlubockému příslušející, kterým byl majestát krále Vladislava z 23. dubna 1490 znova vložen 20. října 1544 do desk na výslovný rozkaz krále Ferdinanda z 14. října 1544 (DZV 5 fol. K 25). — Obec městečka Pacová obnovila si 15. března 1542 povolení krále Ferdinanda, že si mohou »na dědinách svobodných do tisíce kop gr. čes. od kohožkoli koupiti a od kohož koupí, aby jim ve dsky vloženo bylo do té summy« (DZSt 42 fol. A 20). — Vlašimským, poddaným bratří Trčků z Lípy, povolil 25. ledna 1544 král Ferdinand, aby jim »dvaor poplužní v Čimovicích [Řimovice], kterýž sou od Martina Boháčka za sedmdesáte puol třetí kopy gr. čes. koupili, ve dcky zemské vloženo byl...« (DZSt. 42 fol. C 21) a j. v. Viz též doleji str. 59.

zemských. Pokud byly v době požáru uschovány u desk, shořely spolu s nimi. Listiny, které se vyhotovovaly obyčejně ve dvou nebo i více originálech, jako třeba smlouvy, zachovaly se většinou tím, že některý z originálů byl v rukou jedné ze stran. Ta pak byla povinna na vyzvání druhé strany předložit ho v úřadě desk zemských k novému vkladu. Neučinila-li tak, pozbyla tím všeho práva, kdežto druhá strana mohla jí plně užít, když by jí prokázala na větším soudu zemském buď jinými smlouvami nebo hodnověrným svědomím. Pokud se však majestáty, kšafty a jiné listiny, uložené z rozličných důvodů u desk zemských, vůbec nezachovaly, bylo třeba, aby se jejich existence a právní obsah prokázaly nějakým věrohodným způsobem, chtěl-li jich kdo znova užít (NZ XI. a XII.).

Stejný postup byl při statech zápisných a duchovních, třebaže byly kdysi vloženy do desk teprve po předchozí relaci královské. Kdo měl totiž jakákoliv prokázaná věcná práva k těmto statkům, mohl si je po schválení menších úředníků desk zemských znova dát vložit bez zvláštní relace královské, a to způsobem nahoře líčeným podle toho, měl-li v rukou originál zápisu nebo majestátu, anebo úřední výpis deskový čili nic (NZ. III.).

Avšak dost značný počet stavů neměl ani původních listin, byly-li vůbec jaké, ani výpisů z desk, a neměl ani, ke komu by se odvolal, ježto předešlí držitelé jeho statků i dědicové jich byli zatím zemřeli. Týkalo se to především dědičků, kteří seděli většinou na statech po generacích už děděných, nemajíce ani listin, jimiž by teď mohli prokázat svoje dědičné právo. Na ty se nevztahoval žádný z uvedených článkův a bylo tedy třeba ustanoviti pro ně zvláštní pravidla. Tací držitelé svobodných statků byli povinni přijíti k deskám a oznámiti, od kdy mají podle paměti své statky a od koho přešly na ně nebo na jejich předky. Oznámení jejich, učiněné takto před menšími úředníky, vepsáno bylo do zvláštních register — zřízení výslovně rozlišuje, že to jsou jakási přechodní registra nikoli kvatern deskový. Tato registra měla pak býti spolu s obnovenými deskami veřejně čtena, aby mohl každý hájiti svého práva. Neodpíral-li by nikdo takto učiněným zápisům ve 3 letech a 18 nedělích — v tak zvaných zemských letech — měly zápisy nabýti definitivní platnosti a každý si je mohl dát vložit do vlastních desk (NZ V.).

Bylo však třeba zajistiti také svobodnou držbu oněch statků, které nedávno byvše propuštěny z manství, byly sice zapsány do desk zemských, nebyly však dosud vymazány z desk dvorských. Jestli měl kdo o tom výpisy z desk zemských, mohl si je dát znova vložit stejným způsobem jako jiné statky dědičné. Neměl-li však výpisů z desk a přišel-li jakýmkoliv způsobem o majestát, měl mu

ho král znova vydati a vložit v desky, pouze však tehdy, jestliže prokázal, že měl ten majestát již prve v deskách. Kdo se nepostaral ve 3 letech a 18 nedělích o to, aby mu jeho statek z manství už propuštěný vepsán byl v desky zemské, tomu zůstal v deskách dvorských. Jinak měly býti všechny statky z manství propuštěné vymazány z desk dvorských a převedeny v zemské (NZ VI.).

Protože však při všech těchto obnovách vkladů deskových mohl se leckdo dopustiti podvodu buď špatným svědectvím nebo falešným výpisem z desk či dokonce podvrženým originálem, bylo výslovně ustanoveno, shledá-li se o někom, »že by nějakým promlčeným anebo prve odsouzeným zápisem neb kšaftem, majestáty aneb jakýmžkoli listivým způsobem... jiného o statek připravovati zomyslně chtěl aneb zápisu nepořádně — nemáje k němu spravedlnosti — ocpíral a Jich Mti to uznati ráčili, ten aby každý vedle uvážení Jich Mti, pánův ouředníkův a soudců zemských buď na cti, hrdle nebo statku skutečně trestán byl i s tím, kdož by tu při od něho vedl a k takové lsti radil« (NZ V.).

Obnovení akt z zemského soudu. — Nové zřízení o vyzdvižení desk postaralo se však také o obnovu shořelých soudních akt zemského soudu většího i menšího, pokud měla ještě platnost a význam pro tehdejší právní život. V zásadě platila pro obnovu soudních akt všeobecná ustanovení: kdo měl tedy úřední výpis nálezu zemského soudu, mohl si ho dát vložit do kvaternu výpisů pod pečeti právě tak, jako si mohl kdokoli dát obnovit vydané sobě svědectví ze zachovaného originálu. Protože se však strany na soudech dovolávaly rozličných nálezů, vybírajíce si ovšem pouze ty, které mluvily v jejich prospěch — a nálezy si mohly leckdy odporovat právě tak, jako si často odporovala zřízení zemská — bylo teď obnovení *cizích* nálezů výslovně zakázáno (NZ VIII.).

Pokud jde o obeslání, měli obeslání do suchých dnů postních, t. j. do počátku března, předložiti svá obeslání úředníkům menším, »tak aby se tu pořádně, které před kterým státi má, ve desky zemské vepsala, a lidé po pořádku aby k slyšení přijíti mohli.« Kdo tak neučinil, a byl přes to volán, měl dokázati, že obeslán nebyl, a teprve potom mohl býti obeslán znova (NZ IV.).

O úmluvách, zvodech a jiném vedení práva bylo jen úhrnně nařízeno, aby je »sobě lidé mezi tímto časem a suchými dny postními podle potřeby jednoho každého do desk zase vepsati dali, aby každý po spravedlivosti jíti mohl« (NZ X.).

Kdo měl kdysi zapsány svědky ke své při nebo už složeno jejich svědomí, t. j. svědectví u desk zemských, mohl si teď obě obnoviti podle pravidel svrchu zmíněných; zemřel-li však zatím svědek a nemohl-li tedy znova vydati svého svědectví, měla strana prokázati před soudem zemským, že jí bylo kdysi to svědomí vydáno, a mělo

ji »takové pokázání ku při postačiti.« Obnovovalo se to tedy právě tak jako ohněm zničená smlouva se stranou zatím už zemřevší (NZ XI.).

Snažší se zdálo, že bude obnova shořelých půhonů, protože se mohly pořadem přepsat do desk zemských z register starostových, o kterých se myslelo, že se zachovala (NZ XIII.).⁴⁸⁾

Protože při obnově sporného práva bylo často třeba svědectví, byl do Nového Zřízení pojat též článek o vydávání svědomí (NZ XIV.). Mnozí totiž vydávali svědectví nikoli toho dne, ke kterému byli pohnáni nebo dohnáni, nýbrž teprve když došlo na při, ke které měli svědčeti. Mohlo se arcí státi, že by zatím svědek zemřel a lidé tak přišli ke škodám a bylo proto nyní nařízeno, že každý musí vydati svědectví do dvou neděl po dodání důhonu, ač-li již nepoložil svého svědomí hned po obdržení půhonu. Nechtěl-li by kdo tak z jakýchkoli důvodů učiniti, měl to ohlásiti na soudu zemském, aby to páni rozhodli.

Stejně měl zemský soud rozhodnouti o přích, které byly kdysi odloženy a nyní znova podány soudu (NZ XVI.).

Poslední pak artykul Nového Zřízení odkládá všechna prováděcí nařízení vynesných již nálezův až do sv. tří králův (NZ XXIV.).

Tak byla zajištěna nesporná i sporná držba dědičných statkův i všechna věcná práva k nim a zabráněno tomu, aby právní nejistota zavinená požarem desk nepoškozovala dále stavů v jejich majetku deskovém.

Obnovování shořelých zápisů podle Nového Zřízení. — Hned po třech králích 1542 se začalo psáti do nových kvaternů, a to pro obnovené desky trhové založen dne 7. ledna kvatern trhový červený výpisův (DZV 3), dva dny po té začata »registra communitalis, kde sami sobě kladou« (DZV 250) a kvatern památný červený, kde se výpisy pod pečeti kladou (DZV 42), a ko-

⁴⁸⁾ Registra starostova však také shořela a na soudě zemském o suchých dnech postních byl proto artykul o půhonech opraven a vepsán v pátek před přenesením sv. Václava, 3. března 1542 do desk zemských: »Jakž jest se omyl při spisování a vyzdvížení znova desk zemských stal, takže jest to zapsáno, jako by stará registra starostova před rukama neshořela zuostala, v kterýchžto registřích staří a předešli pónonové sou zapsáni byli i poněvadž těch registr před rukama není a se nenacházejí neb sú shořaly, i takto ten omyl JichMtí z plného soudu zemského napraviti sú ráčili: tak aby se jedni k druhým o tajchž starých pónoních do desk kladení, jakž o obeslání zapsáno jest, k sobě tím pořádkem zachovali a ty pónonové staří aby do suchých dnů letničních nejprve příštích [t. j. do konce května] ve dsk zase vloženi byli; pak-li by se jeden k druhému tak nezachovali a sobě toho, jakž o tom zapsáno jest, nekladli, Jich Mtí podle povahy pře a mocností své budou se věděti jak v té věci k straně zachovati. Relatorové Adam z Šternberka etc. z pánův a Šebestván Markvart z Hrádku, purkrabie Karlštejnský, z vladyk.« (DZV 41 fol. D 6.)

nečně 10. ledna vepsány první vklady do menšího a většího kvaternu zápisného (DZV 249 a DZV 84). Velký počet relací deskových učiněných hned v prvním měsíci nasvědčuje tomu, jak živě se pocítovala potřeba obnovení vkladů — a mnohé nesnáze a neshody při tom se vyskytnuvší ukazují jasně, že čím déle by se to bylo odkládalo, tím více by byly rostly obtíže s tím spojené.

Podle ustanovení Nového Zřízení byly obnovovány shořelé vklady buď novým přiznáním nebo předložením originálu kdysi vepsané listiny nebo úředního jejího výpisu z desk. Nové přiznání — vpisované zásadně do běžných kvaternů — mohlo se státi přímo osobně, nebo rekognicí, nebo plnou mocí a konečně po nějaký čas i listem přiznavacím. Protože pak tato obnova byla bezplatná, musili ti, kdož se znova přiznávali u desk, prokázati, že onen zápis byl již před shořením v deskách. Tento důkaz dál se buď paměti úředníkův, nebo seznáním konšelů, registřiky z desk, svědectvím, listy posílacími a jinak, o čemž byla pravidelně činěna stručná poznámka na okraji deskového zápisu.

Protože *osobní přiznání se před menšími úředníky* desk zemských nebo na soudu zemském stalo se již během XIV. století nezbytným dotvrzením právního jednání týkajícího se dědičných statků, bylo nutno, chtěl-li kdo komu klásti do desk, aby byl vkladu sám přítomen. Když však podmínka osobní přítomnosti byla často těžko splnitelná a přecasto obtížná, byla věc usnadněna již v XIV. století zavedením *rekognice*. Účel její vysvitne jasně z tohoto příkladu: Kdosi doma prodal statek a slíbil ho vložit do desk, až mu v určité lhůtě bude doplacena kupní summa. Dříve však než lhůta vypsřela, zajel si náhodou do Prahy, aby pak tam nemusil jeti znova příště při vkladu, zašel k deskám a vzal si rekognici, t. j. list o svém přiznání, že uděluje plnou moc komukoliv, kdo ten list předloží, aby jeho jménem a zaň kladl do desk zemských, nebo o svém přiznání k tomu trhu. Vyzdvihl-li si rekognici prvního způsobu, mohl ji pak dáti komukoliv ze svého služebnictva nebo přátel, a ti vykonali vklad na jeho místě; rekognici druhého způsobu dostal po zaplacení kupující, který si mohl podle ní vklad sám učiniti.⁴⁹⁾ V obou při-

⁴⁹⁾ Všehrd, O právicích země české, kniha IV., kap. 9., čl. 12. rozlišuje rekognice: »jedna ktež se kto u desk přizná tak a v ta slova, jakž se ve dsky klásti má, a ta se má dáti tomu, komuž se ve dsky klásti má; jiná, kdež se moc komužkoli dává, aby mohl slovem a jménem toho, ktož jemu poručí, klásti ve dsky nebo propouštěti z desk to, což by se jmenovalo.« Rekognici prvního způsobu měla pravděpodobně paní Alžběta z Chvalovic, manželka Petra Halěře z Jičíněvsí, když si dávala dne 6. března 1542 znova vložit prodej Syrovátky Haškem Zvířetickým z Vartmberka do desk. Písař na okraji zápisu poznamenal: »ukázala smlůvu a recognici dckami.« (DZV I fol. D 27). Jiný překlad dobře osvětlující podstatu rekognice viz v Archivu

padech byla rekognice psána na *ústní* žádost u desk zemských a za poplatek 4 grošů českých menšímu písaři; po napsání byla přečtena, podepsána místopisařem a odevzdána straně. Platila sice pouze do skončení nejprv příštího zasedání zemského soudu, mohla však býti kolikrát koliv obnovena.⁵⁰⁾

Protože plná moc v této formě byla nevýhodná, ježto musila býti každého čtvrt roku obnovována, což vyžadovalo po každé osobní přítomnosti — a bylo tedy pro stavy vzdálenějších krajů nákladné a pro nemajetné rytíře a chudé dědinníky namnoze finančně nemožné — začalo se již záhy užívat také jiné formy.

Kdo chtěl totiž klásti do desk, mohl se před menšími úředníky přiznati, že dává plnou moc jmenovanému nebo jmenovaným, všem společně i každému zvlášť, aby zaň učinili určitý vklad. Tato *plná moc vkládaná do desk památných* byla sice vázána na určitou osobu, což u rekognice nebylo, platila však dotud, dokud se nevykonal vklad v ní jmenovaný.⁵¹⁾ Ostatně není v celém usnesení o napravení pohořelých desk ani zmínky o zastupování při kladení do desk a mlčky se tedy uznávají tyto dvě obvyklé již formy plné moci. A vskutku se užívalo rekognice a zejména plné moci dané deskami památnými v nejširším rozsahu, ano i v registrech *communitatis*, kde právním podkladem obnovy vkladu bylo vlastně jen osobní ono

Českém XXXIII., str. 329. — Srovn. též nález o rekognici z let 1391—1396 v Jirečkově Codexu iuris Bohemici, díl II., část 2., str. 40.

⁵⁰⁾ ZZ 1500 vydání Palackého čl. 100. (Archiv Český V., str. 89) a ZZ 1530 C XV p. v., vydání Jirečkova čl. 98. Pěkný výklad rekognice jako listu přiznacího podává Všehrd v knize IV., kap. 9. — Rekognice se užívalo stejným způsobem i u desk dvorských. Jedna taková rekognice z r. 1541 zachovala se nám v starém zápisném kvaternu červeném desk dvorských (DD 64 pag. 120).

⁵¹⁾ Toto dání plné moci se vpisovalo za poplatek 4 grošů čes. menšímu písaři desk zemských (ZZ 1549 G 4, M 11) do desk památných. Znění plné moci bylo stereotypní: »N. N. přiznal se, že jest dal plnou moc a vůli a tímto zápisem dává X., aby on mohl a moc měl na místě a jménem jeho... [obeslati, vklad učiniti etc.]... jakž on X. přijde ke deskám zemským o tom o všem širší zprávu dá, že jest jeho N. N. k tomu plná, celá a dokonalá vůle. Vyznání všech úředníků.« Srovn. plné vůle Albrechta Šlika Zikmundovi z Oudřče, aby obnovil v deskách manželce jeho Elišce z Soneku věno (DZV 41 fol. A 7, dne 21. září 1541), Viléma Podmoklského z Prostiboře Janovi z Kelče, aby vložil znova smlouvu jeho s Floryánem Gryspekem o Kačěřov (ibid. fol. A 13, dne 10. list. 1541), Adama Lva z Rožmitála Jeronýmovi z Božic a Janovi z Kelče oběma společně i každému zvlášť, aby vložili znova do desk smlouvu jeho s Šimonem Třeštítkem z Hryšova o Teplice (ibid. fol. A 21 dne 8. pros. 1541), zajímavou plnou moc 20 dědinníků danou panu Janovi Čejkovi z Olbramovic a na Souticích k obnově jejich spravedlnosti v deskách (ibid. fol. F 6, dne 14. dubna 1542) a z téhož dne plnou moc Šebestyána Jáchyma Planského z Ziberka otci jeho Jindřichovi k obeslání Jana Krakovského z Kolovrat o obnovu vkladu (ibid. fol. F 8) a j. v.

oznámení, že tomu tak a nejímak bylo od mnoha let.⁵²⁾ Protože však i vzetí rekognice i dání plné moci vyžadovalo osobní přítomnosti před menšími úředníky desk zemských, nebylo tím nic měněno na starodávném zvyku a právu, že »kdožkoli chce do všech desk co klásti, každý musí tu osobně sám před úředníky býti a bez přítomnosti jeho nemá kladeno býti.«⁵³⁾

Listy přiznací. — Tato zásada osobního přiznání byla však přece porušena zřízením o napravení desk, a to artykulem o exekuci starých dlužních úpisů, v němž se nařizovalo, aby se vydávali od desk zemských komorníci tomu, kdo prokáže před úředníky menšími desk zemských, že měl zápis (t. j. dlužní úpis) v deskách, a to »buď paměti úředníkův, přiznacími listy od jistcův aneb jakýmižkoli průvody.«⁵⁴⁾ Upouštělo se tedy od povinného osobního přiznání dlužníkov a ponechávalo se mu na vůli, přizná-li se listem k svému dluhu. Jsou to ony listy přiznací, které dal Adam Lev z Rožmitála řadě svých věřitelů již v roce 1541 a pro které podle usnesení byl založen dne 23. ledna 1542 zvláštní »kvatern listů přiznání štrafovaný«.⁵⁵⁾ Po vydání těchto listů přiznací mohli věřitelé provésti exekuci pro nezaplacení tak, jakoby měli původní zápis v deskách.

Proto, když Adam Lev z Rožmitála nezaplátil svého starého dluhu Gabrielovi Klenovskému ze Ptení, ke kterému se byl přiznal listem již v srpnu 1541, uvázal se Klenovský s komorníkem od desk ve statky jeho »podle pěti zápisův deskami zemskými před shořením desk učiněných a od Adama Lva z Rožmitála po shoření desk zemských skrze přiznání listem jeho ve desky zemské vloženým, kterýmž se k týmž zápisům a k jistým summám, k dluhu a k úrokům z nich, přiznává, zejména dotčených.«⁵⁶⁾

Vydáváním těchto listů přiznací došlo však brzo k velkým zmatkům a novým sporům. Největší z nich byl ovšem zase spor o dluhy Adama Lva z Rožmitála, který se pokusil využití listů přiznací k svému prospěchu tím, že je později prohlásil za nepravé a neplatné.⁵⁷⁾ Byl totiž dlužen Mikuláši Rendlovi z Oušavy 3100 kop grošů čes., které byly zapsány na panství Velhartickém. Když Rendlovi zápis u desk zemských shořel, přiznal se Adam dne

⁵²⁾ DZV 41 fol. D 9. Petr Rut z Dírného dává dne 6. března 1542 plnou moc bratru svému Vilémovi, aby mohl klásti dědictví jeho znova do desk.

⁵³⁾ ZZ 1530 lit. C XV, Jirečkova vydání čl. 98.

⁵⁴⁾ Nové zřízení o vyzdvižení desk, čl. 7. — Sněmy České I., str. 526.

⁵⁵⁾ DZM 171. — Srovn. výše str. 21 a 22.

⁵⁶⁾ DZM 171 fol. A 1. — Klenovský dal si list Lvův vepsati 18. února 1542 a 15. prosince vedl exekuci. Srovn. pozn. 40.

⁵⁷⁾ DZV 43 fol. B 15—20. Obširný protokol jednání zemského soudu a výpověď jeho ve středu po sv. Matěji, 28. února 1543.

10. srpna 1541 znova listem k svému dluhu a Rendl si toto přiznání dal vepsati dne 23. června 1542 do zmíněného již »kvatemu listů přiznání«.⁵⁸⁾ Protože pak Adam Lev — který ostatně nemohl ani při nejlepší vůli vyhověti všem svým závazkům, jsa zadlužen daleko nad svůj majetek — dluhu ve lhůtě nezaplátil, uvázal se Rendl s komorníkem od desk zemských v panství Velhartické a vyvedl odtud listem obranním Adama ze Šternberka, který byl zatím Velhartice koupil.

Adam tomu listu obrannímu přirozeně odpíral a vznesl věc na soud zemský, kde dovozoval, že Rendl »takového uvázání učiniti ani po něm listu obranního, *nemajíc žádného pořádného zápisu*, vyžádati neměl«. Na základě pouhého Lvova listu přiznacího nemohl prý Rendl práva vésti, »anýbrž, poněvadž jest on Adam Lev mnoho lidí a jeho nejvíce zavedl, vidí mu se, že by takový list přiznací byl nepořádný a věreno že by jemu Adamovi Lvovi z slušných příčin v tom býti nemělo«. A ostatně měl prý Rendl jeho Adama Lva »jakožto dědice po někdy Zdenkovi Lvovi k obnovení zápisu podle nového o deskách nařízení napomenouti a ne sám sobě jej ve dcky klásti, a to teprův po sv. Martině a také ne tak dlouho ten list jemu na škodu za sebou zadržovati a úroky naň zomyslně hnáti«. Nemá tedy Rendl ničeho užiti, ani přiznacího listu Adama Lva, protože ten »list přiznací před svolením sněmovním o XV. neděli jest předšel, ježto jest prve žádná zmínka o nich nebyla, nad to pak takový list, poněvadž jest tepruv po sv. Martinu ve dcky všel, ke čtení zjevnému podle téhož zřízení nového nepřišel, a tak pořádný není«.

Rendl se bránil, dovolává se mimo jiné svědectví sama Adama Lva a dovozuje »kdyby takový list přiznací místa míti neměl a nepořádně ve dcky všel, tehdy by i jiní vkladové lidští nejisti býti musili, a nýbrž i dcky musily by tak k zmaření přijíti a tepruv lidé, aby vracující zase své staré spravedlnosti, jiné sobě obnovovati měli, což by lidem velmi nebezpečné bylo«.

Adam Lev nechal však Rendla na holičkách prohlásiv, že se Rendl se svým zápisem včas neohlásil a onen list přiznací že není správný. Naopak řekl sám o sobě »poněvadž jiným jako Zigmundovi Smiřickému omylně takové listy a na větší summy nežli jest dlužen byl, dával, že již takové listové přiznací, zvláště poněvadž se věděti nemuž, byli-li sů to zápisové promlčení aneb svědčili-li jsou i pro zadržalé úroky, místa míti nemají«.

Šlo tedy Adamovi Lvovi o prohlášení listů přiznací za neplatné a stejný cíl měli též jeho rukojmí, které zastupoval jeden z nich, prokurátor Jan Zatecký z Vajkrštorfu. Jak už výše řečeno, byl se v prosinci 1542 uvázal Gabriel Klenovský ze Ptení v statky

⁵⁸⁾ Viz pozn. 38.

Lvovy pro nezaplacení dluhů na základě jeho listu přiznacího. Jan Zatecký však hned 23. ledna 1543 vložil odpor tomuto uvázání a teď žádal soudu zemského, »poněvadž též on Gabriel Klenovský takový list přiznací má a podle toho se komorníkem uvázal, aby Jich Mti takové listy přiznací, jak jim má věreno býti, spravedlivě vážiti ráčili a listu obranního vydávati dopustiti neráčili«.⁵⁹⁾

Klenovský se obratně bránil, »od sebe i na místě všech jiných věřitelův toho na Jich Mtech žádaje, aby jim rád a právo puštěno bylo a lidé k svým spravedlivostem aby přicházeti mohli«. Šlo totiž věřitelům Lvovým o zásadní rozhodnutí, že je zákonné vésti exekuci dluhu přiznaného třeba jen pouhým listem přiznacího, Adami Lvovi však a jeho rukojmím záleželo naopak na prohlášení takovéto exekuce za nezákonnou. Proto Klenovský ukazoval na neplatnost listů přiznacího, vyvracel předstíranou nesprávnost přiznání dluhu Zigmundovi Smiřickému a potvrdil skutečnou existenci zápisu Rendlova, který měl zápis »prve nežli jest on Adam z Šternberka Velhartice koupil, z čehož sou mu i úrokové vycházeli«. Vyvrátil pak také námitku, že si nevložili listu včas do desk, odvoláním na zřízení o deskách, podle kterého měli k obnovení lhůtu 3 let a 18 neděl.

Soud zemský rozhodl spor v prospěch věřitelů Lvových výpovědí: »Poněvadž se to v zřízení o vyzdvižení desk zemských zřetelně nachází, kdž by zápisu obnoveného neměl a komuž předešle na které zboží neb panství před shořením desk zemských zápis svědčil a to by pořádně před úředníky prokázal buď paměti týchž úředníkův neb přiznáním listy od jistcův, aneb jakýmižkoliv průvody,« že má právo exekuce přiznaného dluhu — » z těch příčin Jich Mti jeho Mikuláše Rendla při témž listu obranním podle zřízení o vyzdvižení desk zemských i také zřízení zemského zůstavovati ráčí«.

Tím byl sice zásadně vyřízen spor věřitelů s rukojmími Adama Lva z Rožmitála, otázka však platnosti listů přiznacího vrátila se znova hned na příštím sněmu dne 30. dubna 1543, když stavové žádali krále, aby artykul o těch listech zrušil. Král jim v replice povolil, »aby vkladové všech spravedlností přísahou, a sice jakž nejlépe a nejvýše možné i bezpečné jest, opatření byli, tak aby všichni obyvatelé a JMti král. poddaní jeden proti druhému v žádném nebezpečství nestál, nébrž jeden každý spravedlnosti své užiti mohl«.⁶⁰⁾ Připomněl jim však, že se tehda při napravování desk řídil jejich přáním, že si tedy ten artykul sami tehda ustanovili. Do konečného svolení sněmovního přišel pak již tento obsírný článek:

⁵⁹⁾ DZM 171 fol. A 1' iuxta.

⁶⁰⁾ Sněmy České I., str. 569.

»Item, jakž jest také při vyzdvižení desk ten artykul nařizen strany zase do desk kladení, že po listech příznacích tak mocně, jakoby osobně a oustně přiznáváno bylo, stvrzeno býti má, pro kterýžto artykul nemalá nebezpečnost se uznává a toho že jest od starodávna nikdá nebývalo,⁶¹⁾ než jeden každý aby osobně se před úředníky menšími, neměl-li by vajpisů neb slušného ukázání, přiznal, vezma to k své víře a duši, o čem zprávu dává, že jest to vpravdě tak prve ve deskách bylo; a úředníci menší podle starobylého obyčeje a spravedlivého uznání k jednomu každému, aby se v tom zachovali.«

Byla tedy po krátké době znova zase zavedena povinnost osobního přiznání při jakémkoliv vkladu deskovém a praxe listů příznacích k obnovování dlužních úpisů byla tím definitivně zrušena.

Týž sněm sice nařídil vydávání listů příznacích dlužníky věřitelům, byly to však listy zcela odlišného významu právního. Sněmem byla určena 6% úroková míra a pouze ze starých dluhů měly se platiti smlouvené úroky i přes tuto sazbu. Aby se peníze snad nepůjčily na větší úrok a neřeklo se, že jde o starý dluh, usnesli se stavové, že »obnovoval-li by kdokoli jaké listy neb zápisy s *ouroky* na předešlé první půjčky, ten a tito na takové prve půjčené sumy učiniti moci budou; však každý ten jistec, kterýž tak starý list v nový obnoví, má věřiteli *list příznacích* dáti pod pečeti svou a jiných pečeti dvou nebo tří na svědomí; pak-li by své pečeti neměl, tehdy bude moci jiného na místě jeho, aby zaň pečet přiložil, připrositi«. Je zřejmo, že šlo v tomto případě o přiznání pod svědectvím jiných, že vyšší placené úroky byly již před shořením desk a tedy i před tímto usnesením sněmovním zapsány listem a deskami zemskými. Důležitý tento článek byl později také přijat do zřízení zemského.⁶²⁾

Obnova podle paměti úředníků. — Šlo-li o přiznání ke shořelému zápisu v deskách, byla to hlavně přísedná výpověď soudců zemských, větších a menších úředníků zemských, nebo i nižších úředníků deskových jako registrátorův, ingrosátorův a písařů, která stačila úplně k uznání právní existence ztracené nebo zničené listiny, jež byla kdysi už vepsána do desk, požárem pak zničených.⁶³⁾ Pokud šlo o vklad zvláště důležitý, bylo toto svědomí

⁶¹⁾ Sněmy České I., str. 565. — Současný tisk svolení sněmovního do dává ještě: »i po dnešní den aby se toho více nedálo.« Je tím zřejmě vyčteno, že ustanovení nemá zpětné platnosti.

⁶²⁾ ZZ 1549 R 33 a ZZ 1564 P 2.

⁶³⁾ Svědomí Václava z Prošovic, bývalého písaře u desk, Jancovi Hromadovi z Boršic proti královu prokurátoru Petru Chotkovi ze 14. dubna 1548, v němž mu odsvědčuje: »Toto mi vědomo jest, že nebožtík nějaký pan Jan [Myška] Přemýšlanský ze Žlunic udělal jest byl deskami zemskými

úředníků vepsáno do textu,⁶⁴⁾ pravidelně však bylo pouze poznamenáno na okraji a to téměř vždy stručně třemi slovy: »pamět pánuov úředníkuov«;⁶⁵⁾ někdy pak byli uvedeni jménem jednotliví úředníci zemští.⁶⁶⁾ Svědectví tohoto se stavové často dovolávali, protože úředníci zemští, zejména ti, kteří bývali u desk, mohli nejspíše vydati svědomí, že dotyčná listina byla kdysi v deskách nebo že ta či ona osoba měla ten statek či pouze určitá práva k němu vložena před požárem do desk zemských, nehledě ani k tomu, že mnoho originálních listin zašlo buď přímo u desk, kde byly uschovány, nebo u některého písaře, kde byly tou dobou za účelem překladu. Tak padly ohni za obět listiny Kryštofa hraběte z Hardeka a jeho bratří, potřebné nyní pro při jich s Albrechtem Šlikem, byvše svěřeny pro-

zápis Kateřině, tak se mi zdá, že se psala z Radíče, a ten zápis svědčil s uvážením komorníkem v ves Přemýšleň a v dvory kmetci s platem; ale toho nepamatují, byl-li jest tajž zápis na víc vesnic. A tak mi se zdá, že jest tento zápis zapsán a ingrossován byl do lvových aneb do žlutých větších zápisných desk, ale nevím, při které kótě. A také tajž zápis, když sem byl u desk zemských před shořením, sem čítával lidem i registříky, ktož toho potřeboval, od něho sem dával...« (Archiv Musea král. Českého, F. Přemýšlení).

⁶⁴⁾ DZV 3 fol. H 28. Když si Žatečtí dávali 7. června 1542 obnovovat privilegium krále Jiřího z r. 1470 podle kusého zápisu svých městských knih, byla jim obnova dovolena pouze »podle paměti pánuov úředníkuov Pražských menších desk zemských, že sou toho užívali a měli to i prve v deskách«. Srovn. str. 60. — DZV 84 fo. C 7. Stejně bylo 7. března 1543 »vlozeno podle paměti pánuo úředníkuo Burjana Medka a Jana Hodějovského« přiznání Anežky z Tisovic k dluhu 100 kop gr. čes. Elišce z Postupic. Protože se však úředníci nepamatovali na datum zápisu, nemohlo být vepsáno a necháno proto pro ně prázdné místo. — DZV 249 fol. A 3. Rovněž Jana z Levína »zápis zase vložen jest podle paměti pánuo úředníkuov, že jest prve také ve deskách byl«.

⁶⁵⁾ DZV 1 fol. D 27. Jiřík Dlask ze Vchynic přiznal se znova 6. března 1542 k prodeji věčného platu na Škvorci Václavovi Mandlíkovi z Chrástu. K zápisu bylo poznamenáno: »měl prve, jest pamět pánuov úředníkuov«. Srovn. podobné přípisky na okraji vkladů v DZV 1 fol. E 6, 7, 10, 21, 22, 26, 27, 29, 30, F 7 a j. v.

⁶⁶⁾ DZV 1 fol. C 23. Když se Bohuslav z Želevic znova přiznal k věnu své matky Kateřiny z Trmic po otci svém Jakubovi na dvou dvorech kmetcích ve Všehlabích, nebyl mu vklad dokonán a připsáno na okraji zápisu: »Non terminatum, má oba [dvory] ukázati, že sú ve dckách byly.« Vklad mu učiněn teprve tehda, když — dle pozdější úixty — ukázal, že jest měl, neb Lungvic o tom seznal osobně. — Jarohněvovi Vejňákoví z Koutův »seznal p. písaře, že měl prve (ibid. fol. D 14), Hynkovi Šicovi z Drahonic »Jan Hodějovský seznal« (ibid. fol. D 28), že měl pan Víta ml. ze Rzávého dříve již v deskách, byla »pamět pana Medka« (ibid. fol. D 29), Apoleně z Nové vsi dosvědčila to »pamět místosudího« (ibid. fol. E 6), Petrovi Snopovskému z Borku »seznal p. Šebestyán Markvart« (ibid. fol. E 29), když bylo znova kladeno věno Anny vdovy po Jiříkovi Dohském z Nelahozevsí »pan Medek o tom seznal, že jest před XVti lety to věno měla ve dckách« (DZV 4 fol. B 14).

kurátorem Janem Žateckým z Vajkrštorfu písaři při deskách zemských Mikulášovi k překladu. Soud zemský rozhodl, aby byly pořízeny nové opisy shořelých listin — pravděpodobně podle konceptu nebo jiných pomůcek — »a Mikuláš, písař přísežný, před úředníky menšími, vezma to na svou přísahu, aby oznámil, že jest těch přípisův zpečetěné smlůvy a originály v svých rukou měl a je čtl i překládal, a ty že u desk shořaly. A což tak koli o týchž přípisech vyzná, aby to úředníci menší do desk zemských vložiti a vepsati dali.«⁶⁷⁾

Stejně rozhodl soud zemský o žádosti Doroty z Doupova, převory kláštera Zderazského, již shořely originály listin u prokurátora Jana z Kelče. Protože však jí kdysi Kašpar a Martin, písaři při deskách zemských, ony listiny na česko překládali, nařídil soud, aby byly ke deskám položeny nové jich opisy »a oni, Kašpar a Martin, písaři přísežní, vezmúce to na svou přísahu, aby před úředníky menšími oznámili, že sú ty listy překládali a je čtli i v svých rukou měli a což tak koli o týchž listech vyznají, aby to úředníci menší do desk zemských vložiti a vepsati dali. A on Jan z Kelče aby to také, učině přísahu, vysvědčil, že sou ty její listy a spravedlnosti u něho shořaly.«⁶⁸⁾

Při obnově vkladů, které se kdysi vykonaly na zvláštní relaci královskou, dovolávali se stavové paměti králova relatora, jímž byl nejčastěji nejvyšší komorník. Ten mohl nejen lehce dosvědčit, že zápis byl kdysi v deskách, ale svou výpovědí o právním obsahu shořelého vkladu — ač-li se pamatoval — plně nahradil zničený zápis deskový a po případě i listinu, podle které byl vklad kdysi učiněn.⁶⁹⁾

Obnova podle seznání konšelů. — Stejně víry požívala svědectví neboli seznání přísežných konšelů, a to zejména městským měst královských a především Pražanům, pokud měli statky svobodné a potřebovali jejich svědectví k průkazu svého věcného práva k těm statkům, nejčastěji pak k dokázání právní exi-

⁶⁷⁾ DZV 41 fol. D 5. Relace o tom 3. března 1542.

⁶⁸⁾ DZV 41 fol. D 26. Relace o tom 11. března 1542.

⁶⁹⁾ DZSt. 42 fol. C 15. Ferdinand nejv. komorníku Jaroslavovi z Šelnberka ze 4. června 1543: »Vznesl jest na nás urozený Jan z Vartemberka na Zvířetích..., že jsi z předešlých let z poručení našeho relatorem ke deskám zemským byl a témuž Janovi z Vartemberka tři domy na Malý Straně a zahradu proti Vápenici do jmenovaných desk zemských vložiti dal. I prosil jest náš již psaný Jan z Vartemberka ponížene, poněvadž jsou dsky zemské z dopuštění Božího i také ty domy a zahrada shořely a ty se, jakž zprávu máme, pamatuješ, že's relatorem o tu věc, jakž dotčeno, byl, abychom jemu ty tři domy i tu zahradu zase do desk vložiti rozkázali. Kdež pokudž ty se z strany předešlé relací pamatuješ, poroučímeť, aby zase relatorem ke deskám zemským byl a svrchu jmenovanému Janovi z Vartemberka ty jeho tři domy i s tou zahradou proti Vápenici ve dsky zemské podle pořádku poznamenati a vložiti dal.«

stence svých shořelých závětí. Tu seznávali vždy dva přísežní konšelé vyslaní z větší rady k úřadu desk zemských, že dotččný kšaft nebo smlouva jsou zapsány v městských knihách a byly před požárem vloženy v deskách. Takových seznání obsahují první kvaterny dost značný počet.⁷⁰⁾

Selhala-li paměť úředníků zemských nebo bylo-li mylné seznání konšelův, byl nový vklad zrušen i přes ta svědectví, jestliže strana tomu odporující dokázala před soudem zemským nesprávnost obnovy. To se stalo Zikmundovi Přebozskému ze Zásmuk, který obnovil 23. ledna 1543 starý zápis nebožtíka svého otce Mikuláše »jakožto dědic podle nového o deskách nařízení«, svědčivší kdysi Janovi Svitákovvi z Lantštejna, »jakž prve podle paměti některých úředníkův menších ve deskách jest byl«. Eliška z Lantštejna na Tucharazi odeprěla totiž tomuto vkladu — jakožto dědička Svitáková — 18. dubna 1547 »z příčiny té, že jest ten a takový zápis v těch slovích před shořením desk zemských ve deskách zemských, jakž po shoření desk zemských obnoven, nebyl,« a pohnala Zikmunda na zemský soud.⁷¹⁾ Dlouhý spor, který z toho vznikl, byl konečně 27. března 1549 rozhodnut zemským soudem v prospěch Elišky z Lantštejna, protože dokázala, že zápis byl skutečně obnoven jinak než byl kdysi před požárem v deskách.⁷²⁾

Obnova podle registříku z desk. — Stejně jako paměti úředníkův a seznáním konšelů byla prokazována dávná existence obnoveného zápisu registříku z desk. Ke kvaternům de-

⁷⁰⁾ Tak seznali 23. ledna 1542 Jan Kameník a Prokop Kopet, vyslaní z plné rady Nového města Pražského o kšaftu Kateřiny, manželky Václava Selíka, ze 17. července 1495 (DZV 3 fol. B 4), 10. března seznali Václav z Kapí Hory a Sixt, vyslaní z plné rady Starého města Pražského, o kšaftu někdy mistra Václava Danyele z Javořice (ibid. fol. D 5), dne 31. března seznali Vilím Višek z Blažice a Duchek z Vlkanova, vyslaní z plné rady St. m. Pr. o kšaftu Václava Hamerníka z Bozejova, měštěnína jich, z 26. dubna 1402 (ibid. fol. D 30) a Václav Sova z Liboslavě a Jan Řehák z Květnice, vyslaní z plné rady St. m. Pr. o kšaftu Ofky z Rajcnštejna, městyky jich, ze dne 12. července 1532 »a vysvědčili, že tíž kšaftové v knihách jich městských jsou vepsáni a před shořením desk zemských že by býti měli slovo od slova...« (ibid. fol. E 1), konečně dne 27. dubna 1542 seznali Šimon z Tišnova a Jan Kropáček, vyslaní z rady St. m. P. »o kšaftu někdy Václava mydláře z Štrabochova domu, že v knihách města jich... slovo od slova takto napsán stojí, jakož předešle před shořením desk zemských v kvaternu trhovém leta etc. XXIX. v pátek po sv. Kyliánu [9. července 1529] vložen byl.« (ibid. fol. E 29). Dále seznání Žateckých z 8. ledna 1544 (DZV 2 fol. J 8), Novoměstských ze 17. ledna 1544 (DZV 5 fol. C 19), Staroměstských z 28. dubna 1544 (DZV 2 fol. K 19), Žateckých ze 4. února 1545 (DZV 6 fol. B 30) a j. v. — Seznání tato odpovídají zcela způsobu, jakým byly vpisovány městské kšafy do desk. Viz o tom dále na str. 60.

⁷¹⁾ DZM 226 fol. E 15. Vklad zápisu Zikmundova; v iuxtach odpor. Eliščin i Zikmundovo obeslání.

⁷²⁾ DZV 8 fol. R 1.

skovým bývaly pravidelně hned po jejich ukončení pořizovány indexy čili registra dle křestních jmen stran zápis vkládajících.⁷³⁾ Kdo pak chtěl k jakékoliv potřebě dáti si co čisti z desk, šel k registrátorovi, aby mu vypsál »registřík«. Za napsání tohoto registříku, t. j. stručného udání kvaternu a listu čili kóty — jak tehda říkali —, na kterém je onen zápis, dostal registrátor i groš čes.⁷⁴⁾ Teprve s tímto registříkem mohlo se jíti k deskám, kde za poplatek 4 grošů čes. za každý přečtený zápis byly podle předložených registříků desky předčítány.⁷⁵⁾ Mnozí brali si registříky hned při vkladu do desk, aby věděli, kde co mají v kvaternech zapsáno. Předložením registříků psaných registrátorem bylo tedy možno dokázati, že onen zápis byl kdysi v deskách, o podrobném však jeho právním obsahu nebylo tím mnohdy řečeno nic více, než že jde o prodej, věno, kšaft a pod. Nepoznalo se z toho ani, byl-li snad ten zápis později z desk už propuštěn.⁷⁶⁾ Přes to dostačoval registřík k průkazu starého zápisu, a to zejména tehdy, nebylo-li jeho obnově jinak odpíráno. Tak když 3. ledna 1542 Jan z Kamberka ustanovil po shoření desk znova manželku svou Markétu z Dobřenic mocnou otcovskou poručnicí dětí svých a statku, bylo k jeho obnovenému vkladu připsáno: »má registřík toho ukázati, že jest tak bylo; a neukáže-li, debet esse deletum«. Teprve když registřík toho předložil, byl mu zápis do desk puštěn.⁷⁷⁾

Obnovení podle smlouvy trhové, svědomí a listů posílacích. — Jestliže měly strany původní smlouvu, podle které se kdysi stalo přiznání k deskám, mohly se ovšem při novém přiznání vykázat touto smlouvou a neplatiti nic za vklad do

⁷³⁾ Všehrd o tom píše v Knize VIII., kap. 11., čl. 5.: »Kteréžto dsky oboje [trhové a větší zápisné] se vši pilností místopisář hned, jakž se které dokonají, má nejprve sám registrovati.« V době obnovení desk místopisář již těchto register sám nepsal, nýbrž dával si je asi psáti některým z nižších úředníků deskových. Těchto současných register se nám zachovala od r. 1541 velká řada. Několik jich dodnes zůstalo u desk zemských, ostatní se dostaly odtud do archivu Musea království Českého.

⁷⁴⁾ ZZ 1500 vyd. Palackého čl. 168 (Archiv český V., str. 104). ZZ 1549 N 28.

⁷⁵⁾ Poplatek tento připadl při čtení větších desk místopisáři (ZZ 1500 čl. 160, Archiv Český V., str. 85; ZZ 1549 I. 26), při čtení menších desk byl pouze i gr. čes. a připadl menšímu písáři (ZZ 1500 čl. 160, Archiv Český V., str. 87; ZZ 1549 M 1).

⁷⁶⁾ Emlerovy Pozůstatky obsahují množství nejrůznějších registříků, z nichž některé podávají sice dost podrobný obsah deskového zápisu, většina jich se však omezuje na pouhý heslovitý záznam: Kaczka de Krzessicz vendidit ecclesie in Janowicz« (Emler I. str. 533) nebo ještě stručněji: »Sdenco de Sabenicz et frater suus de Bychor« (ibid. str. 497), nebo: »Vilém z Talmberka...« (ibid. str. 428), »Jakub de Hor« (ibid. str. 405).

⁷⁷⁾ DZV I fol. C 4. Poznámka byla pak škrtnuta a připsáno: »měl prve ve deskách a ukázal registřík«. — Srovn. DZV I fol. C 6, C 14, C 19 a j. v.

desk, protože šlo o prokázaný starý zápis deskový. Příkladů toho je v deskách velké množství.⁷⁸⁾

Ale i rozličná svědcmí a listy stačily někdy k obnovení starého vkladu, nebylo-li jinak žádného odporu. Tak bylo dopuštěno Jindřichovi Janovskému z Janovic, aby se znova přiznal k věnu své manželky Evy Oslovické z Jemničky, poněvadž »měla prve a to ukázala svědomím a listy poselacími Jaroslavovi Vranovskému z Valdeka poslanými od Zikmunda Oslovického, otce jejího, aby to věno přijal a při zápisu byl«.⁷⁹⁾

Ve všech až dotud vypravovaných případech šlo o obnovu starého vkladu shořelého teď v deskách zemských tím způsobem, že se strana vklad kdysi učinivší znova k němu přiznala před menšími úředníky desk zemských, a to buď sama ústně, nebo prostřednictvím toho, komu byla za tím účelem dala rekognici nebo plnou moc deskami památnými.⁸⁰⁾ Při obnově dlužního úpisu bylo mimo to po krátkou dobu — do 30. dubna 1543 — dovoleno, aby se dlužník přiznal k dluhu listem přiznavacím.⁸¹⁾ Po zemřelé straně vklad kdysi učinivší byli povinni znova se přiznati její dědicové a nápadníci.⁸²⁾ Jestliže dědicové nebyli dosud plnoletí, dal jim k tomu soud zemský leta.⁸³⁾ Jak bylo soudně vymáháno obnovení starých vkladů,

⁷⁸⁾ DZV I fol. D 3. Markéta z Klinštejna prodala sestře své Lidmile tři dvory kmecí v Hlaževicích [Hlazovice]. Při obnově 11. února 1542 poznamenáno: »měla prve; ukázaly smlůvu předešlú.« — DZV I fol. D 4. Šebestján Klenovský z Klenového prodal polovici tvrže Žinkov Vilémovi Klenovskému. »Měl prve, ukázal smlůvu předešlú.« — Srovn. ibid. fol. D 5 a j. v.

⁷⁹⁾ DZV I fol. B 17.

⁸⁰⁾ O rekognici a plné moci viz výše str. 29.

⁸¹⁾ O listech přiznavacích viz nahoře str. 31.

⁸²⁾ Dne 26. února 1543 »Václav z Pařízku, jakožto nápadník statku po někdy Suzanně z Trojanovic, mateři své, přiznal se zase k tomuto trhu a vkladu [k prodeji Peček Václavovi Hrabáňovi z Přerubenic], kterýž jest před shořením desk též někdy mátie jeho ve dsky vložila.« (DZV 4 fol. D 30). — Dne 28. února 1543 »Pyram Kapoun z Svojkova, jakožto nápadník dědin a statku někdy Justyny z Hořešovic, na místě též někdy Justyny podle nového o deskách nařízení přiznal se zase p. k zápisu nadání k záduší v Rakovnicé, kteréž jest s povolením královým prve před shořením desk dckami učinila« (DZV 4 fol. E 6).

⁸³⁾ Páni a vладыky na plném soudu zemském dali leta Václavovi z Sloupna, synu někdy Mikuláše Sadovského z Sloupna, aby se přiznal spolu se strýci svými Adamem a Jiříkem k dílu svému a znova vložil Václavovi Čechelickému z Šanova dědictví někdy otce svého Velké Obruby. (DZSt. 42 fol. A 20. Relace ze soudu 9. června 1542. — DZV I fol. K 5. Vklad dání let). Rozdíl obou strýcův a sirotka Václava i vklad Velkých Obrub byly současně vykonány (DZV I fol. K 5 a K 15). — Baltazar, sirotek po Martinu Chrtovi ze Rtína dostal 21. října 1544 leta, »aby Elšce z Jelenova, mateři své, věno její, kderž jest prve před shořením ve dckách měla, zase dckami obnoviti mohl.« Současně bylo věno hned obnoveno (DZV 5 fol. K

vyličíme ještě na konci své práce a uvedeme toho několik příkladů. Stalo se však také, že soud zemský dal povolení, když se obeslaný nedostavil a vkladu neobnovil a exekuce byla obtížná, aby si druhá strana sama dala zápis znova vepsat do desk.⁸⁴⁾

Protože obnova starých vkladů byla bezplatná, musili ti, kdož se znova přiznávali u desk, prokázat, že onen zápis byl již před shořením v deskách. I toho jsme podali četné doklady. Proto také byly z počátku stejně psány o tom marginální poznámky při obnovených zápisech, jako v době před vydáním zřízení o nápravě desk.⁸⁵⁾ Později však, když sám text zápisu jasně mluví o obnově buď již tím, že přidává k obvyklému *řiznal se* slovec *znova*, nebo přímo tím, že se přiznává k tomu, jak to měl v deskách *před shořením*, bylo zbytečno, aby se co po straně poznamenávalo. Proto stávají se ony marginální přípisky, které byly kdysi pravidlem, vzácné, až konečně 20. února 1543, když se Jan Vojkovský z Milhostic znova přiznal k prodeji dědictví otce svého Mikuláše ve Lhotce Václavovi z Živohoště, posledně bylo poznamenáno při jeho vkladu, že »měl prve«.⁸⁶⁾ Souvisí to zajisté s naučením, které právě tehda udělili nejvyšší úředníci menším úředníkům desk zemských, že »když dvě osoby osobně k úřadu přijdú, chtějí sobě zase znova buď trhy nebo zápisy jakéžkoli dckami obnoviti a nevoláží toho obadva ničímž, aby prve ve dckách to bylo,« že »má věreno těm osobám býti«.⁸⁷⁾ Tím tedy odpadl dotud povinný doklad o bývalé intabulaci obnoveného vkladu, který byl do té doby podáván buď ve formě výpisu nebo aspoň registříku z desk nebo svědectvím úředníků deskových a i jinak.

Obnova podle originálův a výpisů z desk pod pečeti. — Téměř všechny vklady, o kterých jsme až

28). — Podobně dostal 18. října 1546 léta Mikuláš z Běškovice, syn a dědic někdy Jana z Běškovice, aby obnovil vklad vsi Volanic Burianovi Stranovskému z Sovojovic; učinil tak hned téhož dne (DZV 8 fol. B 9) a j. v.

⁸⁴⁾ DZSt 42 fol. B. 10. »Páni Jich Mti a vladyky na plném soudu zemském ráčili sou povolení dáti Janovi Martinkovskému z Roseče, aby statek a díl svůj ve dcky zemské sobě vložití dáti mohl, poněvadž Marek jinak Markvart, bratr jeho, souc od Jich Mti podle nového o dckách nařízení a vydvižení, aby jemu týž díl zase ve dcky vložil a obnovil, k suchým dnuon: již minulým obeslan, toho jest neučinil, ani před Jich Mti se osobně nepostavil.« Relace z 22. února 1543.

⁸⁵⁾ Viz výše str. 18.

⁸⁶⁾ DZV 4 fol. C 20.

⁸⁷⁾ DZV 41 fol. L 28. »Na těchto artykulech nížepsaných páni úředníci Pražští menší desk zemských obtížnost mají.« Obsahuje mimo nahoře uvedené dva články ještě třetí o obnovení starých při — o tom viz dále — a v marginálních přípiscích stručná v tom naučení. — Proto když Zikmund Korček z Božec obnovoval 30. dubna 1545 svůj zápis komorního platu Jiříkovi Baderskému z Oujezda, dostačovalo už, když »vzal to k své víře a duši, že jest ten zápis tak prve byl« (DZV 7 fol. D 3).

dosud mluvili, byly obnovovány do běžných kvaternův, ať už trhových, památných nebo zápisných větších i menších, a to novým přiznáním strany vkladající. Přiznání to pak bylo podepřeno buď pamětí a svědomím jiných nebo smlouvami, registříky z desk a pod. Do kvaternů však, »vejpisův pod pečeti«, které byly počátkem roku 1542 založeny pro všechny hlavní tři druhy desk,⁸⁸⁾ vpisovány byly téměř výhradně obnovy, jak už jména jejich sama ukazují, podle předložených výpisů z desk pod pečeti a z originálů.

Přímo z originálů obnovovány byly královské listy mocné na kšaftování a kšafy na ně učiněné, smlouvy tržní a zejména majestáty královské, jimž zajišťoval pečlivé uschování už význam, který měly pro své majitele. Mnohé bohaté rodiny šlechtické měly své listinné dokumenty spořádaně uloženy na hradě, zámku nebo tvrzi, jako Rožmberkové, Švamberkové, páni z Hazmburka, Slavatové, Hodějovští a mnozí jiní.⁸⁹⁾ Těm bylo ovšem snadno obnovit si vklady deskové přímo z původních listin, neshořely-li jim náhodou i s hradem, jako se to stalo pánům Globnarům, Štampachům a Planknarům z Kynšperka, jimž shořelo na Pochlovicích, které někdy před r. 1522 hrabě Mikuláš Šlik vypálil Joštovi Globnarovi z Globen, »množství velmi starých pamětí, znamenitých privilegií a majestátův«.⁹⁰⁾ Jiným zase vzaly pergameny za své při požáru desk, jako Albrechtu Šlikovi nebo hraběti Kryštofovi z Hardeka.⁹¹⁾

Stejně jako z originálů bylo obnovováno i z úředních výpisů z desk. Tyto výpisy se vydávaly za časů Všehrdových pouze na rozkaz králův nebo plného soudu zemského po zvláštním relátoru. Opatřeny byly vždy klausulí: »Vypsáno z desk zemských z rozkázání nejjasnějšího knížete a pána, pana . . . Českého krále etc.; posel král. Mti. ke dckám byl jest N. N. z pánův, od J. Mti. král. jsa k tomu zvláště vyslaný, léta Božího . . . [rok a den].« Podpisovány byly místopisařem království Českého. Avšak téhož roku, kdy Všehrd dopisoval svoji osmou knihu, jednající v kapitolách 29. a 30. právě o výpisech, byl vynesena nový nález, kterým Všehrd antikvován. Bylo totiž nalezeno za právo, »aby úředníci menší, kteříž dskv v moci mají, žádnému výpisuov z desk nevydávali bez povolení krále J. Mti. neb pánuov a vladyk z plného soudu aneb úředníkuov desk zemských větších«.⁹²⁾

⁸⁸⁾ Srovn. výše str. 28.

⁸⁹⁾ Srovn. A. Sedláček: Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Faprockého Diadochu připomínají, na pravý čas a pravé udání svedené. (Věstník Král. České Spol. Nauk 1890 a 1892.)

⁹⁰⁾ Faprocký, Diadochos III. O stavu rytířském, str. 156.

⁹¹⁾ Místodržitelství archiv, Rkps čís. 23, fol. 317; DZV 41, fol. D 5.

⁹²⁾ V prvních Václava Hyndráka fol. B 1, r. 1497. — Článek ten byl později pojat do zřízení Vladislavského, vydání Palackého čl. 247. (Archiv Český V., str. 132.)

Ačkoliv ve Vladislavském zřízení zemském není nic řečeno o způsobu, jakým se měly vydávat tyto výpisy z desk, seznáme přece jejich formu srovnáním těch výpisů, které se nám v deskách z té doby dosti četně zachovaly. Na počátku obsahují název kvaternu, list a datum, pod kterým byl zápis kdysi vepsán, na konci pak je připojena stereotypní klausule, že výpis byl dán z rozkazu králova, plného soudu zemského⁹³⁾ nebo jednoho z větších úředníků desk zemských⁹⁴⁾ pod pečeti dvou menších úředníků.⁹⁵⁾ Tyto výpisy opatřené rokem a dnem vydání byly stejně jako dříve podpisovány místopisařem království Českého.⁹⁶⁾

Již forma sama, jakou byly tyto výpisy vypravovány, svědčí tomu, že byly považovány za rovnocenné intabulovaným originálům, a bylo vskutku obojích stejně užíváno k obnově starých zápisů deskových. Týkalo se to ovšem pouze úředních výpisů pod pečeti. Jiné výpisy mohly být vloženy jen na zvláštní povolení královo, stavův nebo úředníků desk zemských. Proto když byl obnovován zápis Kateřiny z Řenovic na 100 kop gr. čes. Janovi Beztahovskému z Řičan, byl její »vejpis extraktu bez pečeti vložen a vepsán do tohoto kvaternu [menšího zápisného výpisův pod pečeti] z rozkázání úředníkův Pražských menších desk zemských.«⁹⁷⁾

Jako výpis jmenoval kvatern a udával list a den, kdy byl vklad kdysi učiněn, tak měly i originály ingrosovaných majestátů, kšaftův a smluv na rubu poznamenáno, kdy a kam byly vepsány.⁹⁸⁾ Tato poznámka na rubu byla vlastně ona klausule, která byla v deskách připojována k zapsanému majestátu. Až do památného usnesení

⁹³⁾ Výpisy výpovědí a nálezů většího i menšího soudu zemského směly být už tehda vydávány pouze s povolením královským nebo soudu zemského, třebaž že to bylo teprve v ZZ 1549 H 28. — Srovn. výpisy v DZV 6 fol. H 21; DZV 45 fol. F 13, 24, 25, G 1, 16 a DZV 249 fol. D 22, 23, 25 a 26.

⁹⁴⁾ Nejčastěji je kázal vydati nejvyšší komorník, jindy nejv. sudí nebo písař.

⁹⁵⁾ Obyčejně pod pečeti místokomorníkovou a místopisařovou. Srovn. výpisy v DZV 2 fol. A 22; DZV 6 fol. H 21, I 16, 22, 23, 30, K 3, 8, 11; DZV 42 fol. G 22; DZV 45 fol. E 7, F 17, 20, 24, G 2, 9, 18; DZV 249 fol. D 13, 22, 23, 25, 26, 28. — Jindy pod pečeti místosudího a místopisařovou. Srovn. výpisy v DZV 6 fol. J 30, K 1, 4; DZV 45 fol. F 13, G 1; DZV 249 fol. D 25 a 29. — Méně často pečetil místokomorník s místosudím. Srovn. výpisy v DZV 6 fol. J 18, 21, 22 a 29; DZV 45 fol. F 25, G 16. — Jen výjimečně v té době pečetil jako jeden z nich menší písař desk zemských. Srovn. výpis z r. 1502 v DZV 6 fol. K 10.

⁹⁶⁾ Místopisař podpisoval výpisy, i když sám nepečetil. Jen výjimkou — pravděpodobně v zastupení místopisařově — podepsal se menší písař desk zemských. Tak čteme na výpisu z r. 1529 podpis menšího písaře Ambrože z Prošovic. (DZV 6 fol. J 18.)

⁹⁷⁾ DZV 249 fol. D 20.

⁹⁸⁾ Viz o tom při listech mocných a kšaftech na str. 19.

sněmu v březnu 1495 o výhradném užívání češtiny v deskách zemských⁹⁹⁾ byla tato klausule *latinská* bez ohledu na to, byl-li vpsován český, latinský nebo německý majestát.¹⁰⁰⁾ Od té doby však bylo stejně bez rozdílu užíváno pouze klausule *české*.¹⁰¹⁾ Těmito údaji byly tedy jak originály tak i výpisy nejen dostatečným průkazem právní existence oné listiny, ale i spolehlivým důkazem, že byla skutečně kdysi vepsána do desk zemských.

Při obnově však nebyly vždy tyto kancelářské přípisky originálů zapisovány spolu s textem a klausule výpisů nebyla až do r. 1548 nikdy pojata do zápisu,¹⁰²⁾ takže je nám často těžko určit, bylo-li obnoveno z původní listiny nebo z výpisu. Tak nebylo ve větším kvaternu zápisném, kam byl omylem dne 12. ledna 1542 vložen zápis Doroty z Bělé na 50 kop grošů čes. Mikulášovi z městečka Chejnova, nic poznamenáno o tom, že jde o obnovu.¹⁰³⁾ Avšak do menšího kvaternu zápisného, kam zápis vlastně patřil, bylo téhož dne připsáno, že »tuto má bejtí vejpis pod pečeti, kdež Dorota z Bělé zapisuje Mikulášovi z městečka Chajnova. Hledej v kvaternu větším zápisném v našem léta etc. XLII. ve čtvrtek po Božím Křtění.«¹⁰⁴⁾ Šlo tedy o nový vklad úředního výpisu.

Pokud nebyla do r. 1548 vpsována výše již řečená klausule do desk, poznáme obnovu podle výpisu většinou jen z toho, že se udává datum bývalé intabulace a kvatern,¹⁰⁵⁾ někdy i list,¹⁰⁶⁾ na kterém byla kdysi vykonána. Obnovu z listiny poznáme často z úpravy zápisu deskového. Písař totiž mnohdy podlehl své předloze tou měrou, že užil v deskách některých jejich význačných znamení a písmen, nebo napodobil podpisy úředníků královských i s jejich karakteri-

⁹⁹⁾ V starých deskách památných fol. T 15. — ZZ 1500 vydání Pa-lackého čl. 249, Archiv Český V., str. 132.

¹⁰⁰⁾ DZV 2 fol. H 18, J 27 a 28; DZV 3 fol. F 25; DZV 6 fol. A 11, B 8, 28, D 9—11, E 17, 18, G 6 a j. v.

¹⁰¹⁾ DZV 2 fol. A 24—27, B 18, 30, D 13, 15, H 29, K 12, 15; DZV 3 fol. F 30; DZV 6 fol. A 14, 18, 20, B 12, 30, C 20, 23—25, 29, 30; D 3, 21, E 1, F 16.

¹⁰²⁾ První obnovy výpisů pod pečeti, při nichž byla vepsána i ona klausule, jsou z r. 1548 (DZV 45 fol. E 7, E 10), 1550 (DZV 6 fol. H 8) a 1551 (DZV 249 fol. D 22). Před tím byla klausule již jednou připsána r. 1543, ale hned byla škrtnuta (DZV 2 fol. A 22). Po druhé je při obnově Jana z Vartemberka v r. 1544 (DZV 2 fol. K 23). Byla sem však připsána až někdy po třiceti letech touže rukou, kterou psány vklady v r. 1574 (DZV 6 fol. K 1).

¹⁰³⁾ DZV 84 fol. A 6.

¹⁰⁴⁾ DZV 249 fol. A 1.

¹⁰⁵⁾ DZV 42 fol. A 5, 15, 16, 20, 23, 24, 26, B 20, C 12, D 10, 16, 18, E 17; DZV 249 fol. A 30, B 2 a j. v.

¹⁰⁶⁾ DZV 2 fol. D 13; DZV 42 fol. A 15, 17, B 23, D 13, 24; DZV 249 fol. A 14, 21, 23, 25, B 1 a j. v.

stickými klikyháky,¹⁰⁷⁾ jindy — při listinách císařských — vykreslí v deskách dokonce i monogram.¹⁰⁸⁾

Tohoto způsobu obnovy z předložených listin užívali stavové především tehdy, šlo-li o starodávná práva, jejichž získání nemohli prokázat svědectvím osoby ještě žijící. Při obnově práv mladšího původu mohli se naopak vždy dovolat nového přiznání druhé strany nebo svědectví třetí, a tu neprokazoval předložený originál skutečné existence zápisu — ta byla prokázána už novým přiznáním u desk — nýbrž vysvědčoval svým indorsátem bývalou intabulaci za účelem bezplatnosti vkladu. Tak tomu bylo na příklad v těch případech, kdy obnovovány byly trhy podle nového přiznání, ačkoliv strany měly původní tržní smlouvy v rukou.¹⁰⁹⁾

Obnovou z předloženého originálu nebo z výpisu z desk ušetřila si strana obsílku druhé strany, po případě dlouhé jednání nebo dokonce i exekuci. Byl tedy tento způsob obnovy zvláště výhodný, nehledě ani k tomu, že byl vždy považován za daleko přesnější a spolehlivější, než nové přiznání druhé strany, která mohla přece jen v něčem pochybiti. Proto nebyl bratřím Kraselovským z Kraselova dokončen zápis jejich přiznání k rozdílu, který měli kdysi 30. ledna 1537 v deskách,¹¹⁰⁾ »neb vložen vejpis« toho rozdílu.¹¹¹⁾ Podobně byly obnoveny 23. září 1542 dva zápisy Lidmile z Klinštejna nejprve »podle zprávy a spisu jejího po shoření desk podaného«,¹¹²⁾ když si však 20. května 1555 dala znova vložit zpečetěný výpis toho z desk,¹¹³⁾ propustila 28. června onen první zápis zase z desk »z té příčiny, poněvadž se vejpis z desk zpečetěný zase vložený a obnověný v kvaternu trhovém pod pečeti nachází«. ¹¹⁴⁾

Že se novému přiznání někdy nedosti věřilo, ukazuje i přiznání Viléma a Oldřicha strýců Vosečanských z Vosečan k prodeji Vosečan Přibíkovi Břízskému z Břízi. Nový vklad jim totiž nebyl dokonán a poznamenáno: »non terminatum, neb se má podle cedule trhové, jakž ta v sobě obsahuje, klásti, pro kterúžto ceduli on Vilém

¹⁰⁷⁾ DZV 2 fol. K 7; DZV 3 fol. B 28, E 20, F 20, G 4, 14, 19, 20, H 10; DZV 6 fol. A 6, 7, B 11, D 14, 15, 18, G 9.

¹⁰⁸⁾ DZV 2 fol. A 1. — Dne 11. listopadu 1542 byl znova vepsán majestát císaře Karla IV. koleji Karlově z 30. července 1366 a pečlivě okreslený monogram i mnohá forma písmen jasně ukazují, že bylo obnovováno podle originálu (nyní uloženého v archivu Musea král. Českého odd. A). — Podobně DZV 2 fol. H 17. — V obnově majestátu císaře Karla V. z 20. května 1538 Jiříkovi Žabkovi z Limberka necháno místo pro domalování erbu (DZV 2 fol. I. 15).

¹⁰⁹⁾ Srovn. výše o obnově podle smluv, str. 38.

¹¹⁰⁾ DZV 4 fol. A 11.

¹¹¹⁾ DZV 3 fol. K 30. — Obnoveno 19. července 1542.

¹¹²⁾ DZV 4 fol. A 21—22.

¹¹³⁾ DZV 6 fol. J 11.

¹¹⁴⁾ DZV 4 fol. A 21 iuxta.

jest jeho Přibíka, aby mu ji k tomu kladení položil, obesláni vzal«. ¹¹⁵⁾

Obnova v registrech, kde sami sobě kladou.¹¹⁶⁾ — Nové zřízení o deskách pamatovalo však také na ty, kdož se nemohli už nikoho dovolat, aby jim znova kladl do desk, a neměli ani původních smluv ani výpisů nebo aspoň registříků z desk, aby jimi prokázali, že měli skutečně něco v deskách. Byla pro ně založena *registra* — nikoli desky — zvaná *communitatis*, kam si sami kladli svá dědictví.¹¹⁷⁾ Přiznával se v nich každý, že své dědictví drží už řadu let po svém otci a otec jeho že je také držel od mnoha let, bez nařikání a »protož podle nového nařízení a vyzdvižení desk zase sobě též dědictví ve dsky vložil«. Tato závěrečná formule nebyla však hned přesně vyhraněna a jeden z písařů deskových píše dokonce, že bylo znova vloženo »podle nového zřízení zemského«. Sám to však někdy opravil a slůvko »zemské« škrtl.¹¹⁸⁾ Když však písař desk Václav z Prošovic napsal, že »dědictví zase sobě a dědicům svým podle nového nařízení ve dsky zemské sú vložití a vepsati dali«,¹¹⁹⁾ zůstala tato formule s pozdějším dodatkem »podle nového o deskách nařízení« dlouho nezměněna¹²⁰⁾ a teprve koncem roku 1542 zaměnili písaři slovo »desky« správným »registra«¹²¹⁾ a od té doby pak bylo užíváno stále stereotypní formule: »a to zase sobě a dědicům svým podle nového o deskách nařízení v registra tato vložití a vepsati dal«. ¹²²⁾

Stejně jako v této závěrečné formulě, zračil se později podstatný rozdíl mezi deskami a registry *communitatis* i v úvodu zápisů. Kdežto vklady deskové a s počátku i v registrech byly psány na podkladě toho, že »N. N. přiznal se před úředníky Pražskými«, ¹²³⁾ byly později zápisy v registrech psány tak, jak »N. N. oznámil před

¹¹⁵⁾ DZV 4 fol. L 9. — 24. července 1543.

¹¹⁶⁾ Srovn. nařízení o tom výše na str. 26.

¹¹⁷⁾ DZV 250. »Kvatern červený, kdež sami sobě kladou« je na nově opraveném hřebetě kvaternu; přední deska původní kožené vazby je poškozena, takže lze čísti pouze dole »communitas«. Registra byla začata v úterý po Třech králich r. 1542. — Registry *communitatis* se jmenují proto, že jsou *společna* čili *obecná* všem druhům desk; kdežto totiž kvaterny výpisů byly založeny pro každý druh desk zvláště, byly do těchto register stejně obnovovány zápisy z bývalých kvaternů trhových, menších i větších zápisných i památných.

¹¹⁸⁾ DZV 250 fol. A 4, 7, 11 a 13.

¹¹⁹⁾ DZV 250 fol. A 12. — V pondělí po přenesení sv. Václava, dne 6. března 1542.

¹²⁰⁾ DZV 250 fol. A 1.

¹²¹⁾ DZV 250 fol. B 30. — V sobotu po počtí Panny Marie, dne 9. prosince 1542.

¹²²⁾ Jeden z písařů deskových psal sice ještě několikrát *desky*, ale sám to pak opravil v *registra* (DZV 250 fol. C 2, 5 a j. v.)

¹²³⁾ Celá tato fráze byla zkracována pouhým »p«.

úředníky Pražskými«. Změna tato byla provedena téměř současně s ustálením oné konečné formule, a to po prvé ve středu před sv. Václavem, 27. září, úplně až v úterý po sv. Alžbětě, 21. listopadu 1542.¹²⁴⁾

Ačkoliv tedy při této obnově úplně stačilo, oznámil-li kdo menším úředníkům, že si znova klade, přece jen byla oprávněnost této obnovy naznačována už tím, že strana udala buď úplnou signaturu vkladu, t. j. jméno kvaternu, list a datum, kdy byl vklad učiněn,¹²⁵⁾ jindy aspoň kvatern a list¹²⁶⁾ nebo konečně datum vkladu.¹²⁷⁾ Také registříky z desk byly ukazovány¹²⁸⁾ a vedení svědci toho, že bylo kdysi v deskách.¹²⁹⁾

Částečná obnova registříky.¹³⁰⁾ — Někteří stavové neobnovovali si deskových zápisů svých věcných práv k statkům svobodným, buď že je považovali za nepopíratelná, nebo že jim byla řádná obnova nedostatkem jiných pomůcek ztížena. Aby si však přece nějak zabezpečili svá práva proti možným odporům, dávali si vpisovat často celé serie registříků z poškozených desk. Někdy se tak dalo na výslovný rozkaz stavů, jindy si je stavové sami kladli do register communitatis. Tak rozkázali »páni JichMti a vладыky Jiříkovi z Cetně, aby sobě registříky, kteréž sú od desk rukú psané, zase někde ve dsky zemské« vložití dal a Jiřík si jich ještě téhož dne dal 13 vepsat z let 1349 až 1417.¹³¹⁾ Tři registříky si vložil Firšic z Nabdína, stejně jich »podal« Mikuláš Voračický z Paběnic.¹³²⁾ Čtyry si dalo vepsat město Český Brod a Kamýk z Pokratic; šest jich bylo vloženo kterémusi z Hodkova.¹³³⁾ Rytíř ze Sobětic si dal zapsat 15 registříků z let 1349 až 1473; Jan starší

124) DZV 250 fol. B 27 a B 29.

125) DZV 250 fol. A 8. »V žlutých památných dskách N XVI L. B. 1499 v sobotu o suchých dnech postních.« — Též A 13, 18, 20 a j. v.

126) DZV 250 fol. A 1. »Dsky třetí Václava Robmhápa H 28.« — Též A 2, 10, 11, 13—15, 17, 18, 19 a j. v.

127) DZV 250 fol. A 4, 15, 24, 26 a j. v.

128) DZV 250 fol. A 15, 16 a j. v. — Po straně zápisu vždy poznamenáno: »ukázal registřík«.

129) DZV 250 fol. A 4. Když Jan, Řehoř, Havel a Václav bratří vlastní z Doubravice znova si kladli Cenětice, Jan »ukázal Kašparem komorníkem a Janem Slivenským, měšténinem Nov. města Pražského«, že měli kdysi v deskách.

130) O registřících viz výše str. 37.

131) DZSt 42 fol. A 30. Sabbato post Primi, 10. června 1542. DZV 250 fol. B 9.

132) DZV 250 fol. D 8. V pátek po sv. Stanislavu, 11. května 1543. — Ibid. fol. H 18. V pátek den sv. Doroty, 6. února 1545.

133) DZV 250 fol. E. 30. V pátek po Božím křtění, 11. ledna 1544. — Ibid. fol. K 16. V pondělí po sv. Remigií, 4. října 1546. — DZV 2 fol. F 20. V úterý po sv. Urbanu, 29. května 1543.

z Talmberka si vložil 20 registříků, nejstarší z r. 1357.¹³⁴⁾ Býchorský z Raškovic si jich dal vepsat 29 a Dubanský z Duban do konce 48.¹³⁵⁾

*

Přehled obnov podle věcného obsahu. — Podle ustanovení obsažených v Novém Zřízení a způsobem výše vylíčeným byly obnovovány všechny shořelé vklady deskové, ať už šlo o pouhý trh, věnování nebo zástavu, ať o obeslání, půhon nebo nález soudu zemského. Není tedy třeba obšírně jednati o všech tak rozmanitých předmětech obnov deskových, dály-li se nové jejich vklady téměř všechny stejně. Jestliže se však přes to zmiňujeme o některých z nich podrobněji, je to proto, že se vyznačují odlišnou formou, obsahem a často i zcela výjimečným významem obnovy, a že byla pro ně již v Novém Zřízení ustanovena zvláštní pravidla.

Obnova kšaftů. — Téměř bez obtíží se prováděla nová intabulace královských majestátů (t. zv. listů mocných na kšaftování), jimiž král udílel jednotlivcům povolení, aby o svém majetku učinili poslední pořizení, a intabulace kšaftů (závětí) na ně učiněných, a to hlavně proto, že se zachovaly přecasto v originálech, které měly na rubu poznamenáno, kdy byly vepsány do desk zemských.¹³⁶⁾ Obnova se provedla ovšem pouze tehda tak hladce, nezáleželo-li dědici, který měl původní kšaft a snad i majestát v rukou, na tom, aby je potlačil — a předložil-li na obeslání jejich originály v úradě desk zemských.¹³⁷⁾

134) DZV 250 fol. C 28. V sobotu před sv. Jiřím, 21. dubna 1543. — Ibid. fol. E 21. Ve čtvrtek den sv. Mikuláše, 6. prosince 1543.

135) DZV 250 fol. L 1. V pátek před sv. Silvestrem, 30. prosince 1547. — Ibidem fol. M 16. V úterý po sv. Marcelu, 3. června 1550.

136) O poznámkách na rubu ingrosovaných kšaftů viz výše na str. 19. a 24. — Protože by se však leckdo mohl dopustit podvodu tím, že by si na kšaft sám vepsal poznámku o vložení do desk, bylo třeba, aby byla poznána ruka menšího písaře, který ji psával. Proto byl roku 1568 znova vložen mocný list krále Vladislava daný dne 15. října 1502 Janovi Čičovcovi z Čičova a kšaft Janův z 11. ledna 1520 teprve tehdy, když »správu toho dal pan Jan z Prošovic, že jest takovej kšaft prve ve dskách zemských byl, jakž se na témž kšaftu ruka vlastní nachází Ambrože [z Prošovic] písaře menších desk zemských.« (DZV 6 fol. J 25.)

137) Tak obeslali 6. února 1542 Votík z Labouně a Eliška z Rýzmburka Václava z Hořiněvsí, »aby jim kšaft nebožtíka Albrechta Kordule z Sloupna ve dky zase kladl« (DZM 76 fol. A 4). Václav obeslání vyhověl a kšaft Kordulův ze dne 7. února 1540 byl spolu s listem mocným z 11. prosince 1533 znovu vepsán dne 19. dubna 1542 (DZV 3 fol. E 10). — Dne 21. února 1542 rozkázal zemský soud, aby byla obeslána listem od úradu desk Anna z Rožmitálu na Hradci, a to na žádost Zdislava Boryně ze Lhoty, aby položila při úradu desk zemských »ten kšaft i s mocným listem někdy Anny ze Lhoty, Jana z Leskovce a na Kamenici manželky, kterýž jest ona nade-

K jakým prostředkům bylo někdy saháno, aby se znemožnila obnova starých kšaftů, ukazuje pře bratří Jindřicha a Jetřicha z Bozděchova s Ondřejem Mezenským z Mezného o kšaft jeho strýce někdy Oldřicha st. Mezenského. Bratří obeslali v červnu 1547 Ondřeje před menší úředníky desk zemských, aby jim do čtyř neděl znova vložil kšaft svého Oldřicha do desk, a protože Ondřej nestál, dostali 21. července za právo stané.¹³⁸⁾ Když jim byl po té 13. srpna vydán list zatykací, »položil jim on Vondřej po svém zatčení kšaftu někdy Voldřicha Mezenského st. z Mezného s listem mocným krále Ferdinanda JMti. při úradě purkrabském, chtíc tudy zatčení prázdnen býti, na kterémžto kšaftu a listu mocným krále JMti nápis neb registratura (že jest před shořením desk ve dskách zemských byl) vystruhána a vyplanována jest«. Proto obeslali bratří dne 7. září Ondřeje Mezenského znova před úrad purkrabství Pražského. Purkrabí hradu Pražského podal však jejich při 25. listopadu plnému soudu zemskému, »poněvadž se v této při kšaftu na list mocný královský učiněného a nápadu statku pozemského jim Jindřichovi a Jetřichovi bratřím Bozděchým svědčícího dotýče, též také vyplanování a vystruhání na témž kšaftu a listu mocným královským, a tak se tu znamenitě false dotýče, ježto taková pře úradu tomuto sūditi nenáleží.«¹³⁹⁾ Obě strany se měly postavit 19. března 1549 na soudě zemském. Bratří svou při provedli a již 23. března byl jim znova vložen mocný list i s kšaftem Oldřichovým do desk.¹⁴⁰⁾ Protože však ona poznámka kancelářská o staré intabulaci byla na obou dvou vyškrašana, nemohla býti k jejich novému vkladu připojena obvyklá klausule: »Tento list mocný královský a na týž list mocný tento kšaft učiněný ve dsky zemské zase vloženi a vepsáni jsou podle svolení sněmovního.«¹⁴¹⁾ Tato klausule, připojovaná pravidelně k obnovným vkladům listů mocných a kšaftů, je pouhá obměna staré klausule užívané při běžné ingrosaci kšaftů, jak ji zapsal Všehrd.¹⁴²⁾

psaná Anna z Rožmitála od již psané Anny ze Lhoty k věrné ruce k sobě přijala, a to konečně ve dvou nedělích po datum listu od úradu vyšlého«.
(DZSt. 42 fol. B 8.)

¹³⁸⁾ DZM 76 fol. H 26. Obeslání, právo stané i list zatykací.

¹³⁹⁾ DZM 171 fol. A 19. Relace Jana Byšického z Byšic, místopurkrabí Pražského.

¹⁴⁰⁾ DZV 6 fol. H 7. Mocný list krále Ferdinanda ze 17. března 1528 a kšaft z 8. prosince 1533.

¹⁴¹⁾ Srovn. mocný list krále Vladislava Lorencovi Glacovi z Starého Dvoru z 12. května 1485 a kšaft Lorencův z 9. února 1516 vepsané znova 3. listopadu 1542 (DZV 3 fol. L 25), mocný list Prokopovi Čabelickému z Soutic z 30. prosince 1514 a kšaft jeho z 4. března 1530, vložené znova 27. června 1542 (ibid. fol. J 30), mocný list krále Ferdinanda Simeonu Prostředkovi z Podhoří z 10. března 1534 a kšaft Prostředkův z 5. července 1535, ingrosované znova 28. února 1542 (ibid. fol. C 8) a j. v.

¹⁴²⁾ Kniha VIII., kap. 42., čl. 7. — Srovn. výše str. 19.

Ztratil-li se jakýmikoliv způsobem králův list mocný, nebylo třeba žádati o nový, stačilot k novému vložení kšaftu, bylo-li »to vědomě pánům soudcím zemským některým i také úředníkům pražským menším desk zemských, že jest ten mocný list prve ve dsky vložen byl«. Těmi slovy totiž rozhodl 11. března 1542 soud zemský, že dva kšafy někdy Mikuláše Trčky z Lípy, znova již vepsané do desk, »moc míti mají tak jako i prvé«, ač mocný list jeho shořel u prokuratora Jana Žateckého z Vajkrštorfu v domě jeho na hradě Pražském.¹⁴³⁾ Podobně povolil 3. června 1542 soud zemský, »aby připsal kšaftu někdy Volfa Dytrycha z Fictum ve dsky zemské vložen byl, poněvadž týž kšaft i s mocným listem u Zikmunda z Oudrče jest shořel a prve ve dskách byl.«¹⁴⁴⁾ Tři dny po té byl skutečně znova vepsán Volfův kšaft ze dne 15. března 1538 s poznámkou, že »byl prve ve dsky vložen leta etc. XL° v úterý po nalezení sv. Kříže« 4. května 1540.¹⁴⁵⁾ Právě tak byl znova intabulován kšaft Kateřiny Řepické z Trnové psaný již dávno v sobotu před hromnicemi 30. ledna 1529 spolu s poznámkou: »Tento list ve dsky zemské vložen podle paměti některých pánuov úředníkuov menších, neb prve ve dckách před shořením byl.«¹⁴⁶⁾

Obnova platu komorního.¹⁴⁷⁾ — Předkové naši činili k oltářům, kostelům, klášterům a k jiným zbožným účelům různá nadání ve způsobě věnování určitého platu se svých statků pozemských. Plat ten byl zapisován na určitých dědinách a se svolením královým vkládán do desk,¹⁴⁸⁾ platil se při rocích sv. Jiří a a sv. Havla — jmenoval se proto *roční* — a odevzdával se obvyčejně u desk zemských menšímu písaři, který ho zapisoval do knih úročních.¹⁴⁹⁾ Takto složené a zapsané peníze byly pak u desk vyzdvihno-

¹⁴³⁾ Kšaft Trčkův ze dne 14. prosince 1515, ingrosovaný poprvé 20. května 1519, byl znova vepsán 11. ledna 1542 (DZV 3 fol. A 9). Relace o tom ze soudu zemského je v DZSt. 42 fol. A 13.

¹⁴⁴⁾ Relace ze soudu zemského ke dskám je v DZSt. 42 fol. A 25.

¹⁴⁵⁾ DZV 3 fol. H 23. V úterý po sv. Bonifáci, dne 6. června 1542.

¹⁴⁶⁾ DZV 2 fol. G 5. Ve středu po sv. Vítu, dne 20. června 1543.

¹⁴⁷⁾ O platu komorním má stručný výklad V. Brandl (1876) ve svém Glossariu a Herm. Jireček (1904) v Prove. Protože výklady jejich jsou kusé a nedostatečné, pokusili jsme se podle Všehrda, zřízení zemských a zápisů deskových vylíčiti vlastní jeho podstatu.

¹⁴⁸⁾ Od starodávna potřebovaly kostely, kláštery, oltáře a záduší králova svolení k nabytí nebo zeizení svobodného statku dědičného (Archiv Český II., str. 130, 347. Všehrd, kniha IV., kap. 10, kn. VI., kap. 22.)

¹⁴⁹⁾ Jsou to ony kvaterny menších desk, o nichž mluví Všehrd v VIII. knize, kap. 8, a které byly po požáru obnoveny jako kvaterny platův komorních. Srovn. výše pozn. 14. — Plat komorní mohl býti sice odváděn přímo tomu, komu patřil, ale byl obvyčejně z rozličných příčin kladen u desk, jak Všehrd (kniha V., kap. 4. čl. 8) svědčí: »Ktož plat komorní nový nebo starodávni kúpi, nedopúštěj se toho, aby jej domův nosili; k tomu raději svého platci drž, ať u desk klade, a zvláště když práva a súdové zemští ne-

vány tím, komu plat onen patřil. Protože pak z platu komorního neplynulo jeho držiteli žádné právo vrchnostenské k dědinám, na nichž byl zapsán, jmenován byl *platem holým*, a říkali mu též *plat věčný*, protože trval stále, ať ony dědiny držel kdokoliv.¹⁵⁰⁾ Takový byl původ zejména toho platu komorního, který dostávaly různé oltáře a kostely.

Vedle toho však vznikala plat komorní, a to především u laiků, *trhem* nebo *zástavou*. Všehrd toho uvádí dva příklady:¹⁵¹⁾ Václav z Nemyčevsi, maršálek dvoru královského, vypůjčil si od Bohuše z Postupic 1000 kop gr. čes. a zastavil mu za to na svém dědictví v Kovači 50 kop gr. čes. »ročního platu holého, věčného.¹⁵²⁾ O této zástavě byl však učiněn v deskách zápis ve formě trhu: že totiž Václav z Nemyčevsi prodal Bohušovi onen plat za 1000 kop. Jindy byl zřízen plat komorní dlužním úpisem, jako Jan z Radimovic zapsal Otmarovi z Truženic v dluhu 200 kop gr. čes. plat komorní 20 kop. Oba tyto platy trvaly tak dlouho, dokud nebyla kupní nebo v druhém případě dlužní summa zaplacená. Přednost trhu byla v tom, že při něm bylo obvykle ručení zapisovatelovo čili tak zvaná zpráva pro případ jakýchkoli závad, které by se třeba časem na onom statku pozemském vyskytly a zmařily řádné vyplácení platu komorního, kdežto při dluhu byla zpráva úplně vyloučena.¹⁵³⁾ Vymáhání nezaplacených úroků vyhražoval si věřitel výslovně hned v tržním listě. Nejvýhodnější bylo, ustanovil-li si, že může »v jednom každém úroce rozdílně nebo ve všech zadržalých úrocích společně s komorníkem nebo bez komorníka bráti«, dokud si nevybere všech svých zadržaných úrokův i s útratami. Tím si zajistil volnou exekuci i v tom případě, že by desky byly zavřeny a »komorníci se nevydávali«, a nemohly se mu mimo to promlčet staré úroky.¹⁵⁴⁾

jdú.« Může mu ten zápis kladeného úroku býti průkazem při sporu. »Pak-li sobě do domu kážeš úroky nositi, žádaj k úřadu přijda, když úrok vezmeš, ať se úrok každý nebo některý ve třech letech vždy ve deskách peněžítých a úročních zapíše. A to úředníci, když jsú tvých desk svědomi, na tvú žádost učiní; neb jest se to tak od starodávna zachovávalo.«

¹⁵⁰⁾ Všehrd, kniha V., kap. 4.

¹⁵¹⁾ Kniha V., kap. 3. a 4.

¹⁵²⁾ Staré platy komorní činily vždy 10% kupní po případě dlužní summy, což odpovídalo tehdejší sazbě úrokové. Teprve sněmem z 30. dubna 1543 byla snížena na 6%. Viz o tom výše na str. 28. — Slova »rok« se užívalo střídavě v běžném smyslu i jako roků sv. Jiří a sv. Havla. Tak platil Václav z Nemyčevsi 50 kop při každém čase sv. Jiří i sv. Havla, kdežto Jan z Radimovic platil 20 kop za celý rok. V obou případech tedy 10%.

¹⁵³⁾ Všehrd, kniha VII., kap. 16. »Za obyčej jest, ktož co klade ve desky dluhem a zápisem, že toho nemož zpravovati; neb zpráva toliko trhův a kúpení jest.« — Trhem si získávali plat komorní především ti, kdož si chtěli opatřit *rentu* bez starostí spojených s držním statku pozemského.

¹⁵⁴⁾ Všehrd, kniha V., kap. 3. — ZZ 1530 D X. (vyd. Jirečkova čl. 116) »Než stojí-li, pro zadržalé úroky aby mohl bráti..., tehdy muož bráno

Zničení zápisů deskových bylo tedy pohromou platů komorních, neboť, jak už Všehrd říkal, »mnozí svých platův komorních důvodův [t. j. průkazů] jiných nemají, než ty knihy, kterýmiž se tíž platové zapisují«,¹⁵⁵⁾ a tak se mohlo státi, že by někdo »nemohl jistoty své ve deskách vyhledati a tudy mohl by o ten plat přijíti«. ¹⁵⁶⁾ Přes to však mnozí obnovili deskové vklady platu komorního bez zdráhání, a to buď že dali znova vepsati starý kdysi o tom učiněný zápis deskový, nebo že se sami znova přiznali k své povinnosti. Tak byl dne 10. března 1542 znova vložen do desk latinský zápis, jímž prodal 22. října 1472 Jan Oděrad z Sekeřic 10 kop gr. čes. platu ročního holého, věčného Pavlovi, proboštu kostela Zderazského na Novém městě Pražském, a všemu konventu téhož kláštera.¹⁵⁷⁾ A stejně ochotně se přiznali bratří Oldřich a Adam Zapští ze Zap, že jsou již ode dávna povinni platem komorním jedné kopy gr. čes. kostelu Matky Boží na Louži v Starém městě Pražském na vsi Měcholupcích.¹⁵⁸⁾ Později se přiznal také Smil Myška ze Žlunic, že už »před shořením desk z dědin svých z Hrádku nad Podiousy platil platu ročního holého osmnácte kop gr. čes. proboštu v Starém Bole-slavi«. ¹⁵⁹⁾

Jiní ani neobnovili zápisu deskového a platili úroky bez přerušení dále, nebo po smírné dohodě položili později všechny zadržané úroky, jako Hendrych Štampach z Štampachu, jenž položil k roku sv. Havla 1542 plat za půltřetího roku zadržaný,¹⁶⁰⁾ nebo Pavel Kaplír ze Sulevic, kterého 14. června 1548 konvent domu Matky Boží na Malé Straně blíž mostu pražského kvitoval z »platuov komorních od leta 41. té nešťastné příhody, jakž dcky zemské ohněm zkazeny, až do leta 48. za rok sv. Jiří«. ¹⁶¹⁾ Také Zikmund Korček z Božec složil u desk k roku sv. Jiří 1544 půldruhé kopy gr. čes. platu komorního Jiříkovi Baderskému z Oujezda, avšak »na ten způsob, aby mu vydávány nebyly, leč zápis a spravedlnost ukáže, jakú na týž plat na těch dědinách má«. ¹⁶²⁾ Teprve když 30. dubna 1545 byla vepsána do desk zemských obnova platu komorního a Zikmund Korček »vzal to k své víře a duši, že jest ten zápis tak

býti tím způsobem pro zadržalé úroky. A také jestliže by dcky byly zavřeny, aneb komorníci byli staveni pro takové úroky, že potom z těch zadržalých úrokuov muož poháněti a puohon ten nebude zmatečný.«

¹⁵⁵⁾ Všehrd, kniha VIII., kap. 8., čl. 3.

¹⁵⁶⁾ Všehrd, kniha V., kap. 3., čl. 8.

¹⁵⁷⁾ DZV 3 fol. D 7. — Český text téhož zápisu byl znova vepsán po roce dne 8. května 1543 (DZV 2 fol. E 20).

¹⁵⁸⁾ DZV 1 fol. H. 20. Obnoveno 13. května 1542.

¹⁵⁹⁾ DZV 8 fol. A 5. Obnoveno 3. srpna 1546.

¹⁶⁰⁾ DZSt. 24 fol. A 11'.

¹⁶¹⁾ DZSt. 24 fol. B 24.

¹⁶²⁾ DZSt. 24 fol. A 20.

prve byl«¹⁶³) kladeny byly Baderskému peníze k deskám bez výhrady.¹⁶⁴)

Proti tomu soudně vymáhal svůj zadržovaný plat komorní za r. 1541 a 1542 klášter sv. Vavřince jinak sv. Anny v Starém městě Pražském na Hendrychovi z Bínu¹⁶⁵) a také abatyše kláštera sv. panny Kateřiny na Novém městě Pražském panna Lidmila z Vrchovišť musila obslati Jiříka Cetenského z Cetně, aby klášteru zápis »obnovil a plat komorní roční, kterýž se dává se vsi Vinařic, zase ve dsky zemské vložil«¹⁶⁶). Jiný spor měli bratři Zapští ze Zap s rukojmími Adama Lva z Rožmitála o komorní plat z Dobřichovic¹⁶⁷) a menší pisar, ingrosátorové a registrátoři desk zemských se soudili o komorní plat z Kopyst a dosáhli konečně toho, že jim Jiřík Smolík ze Slavic položil zase k roku sv. Jiří 1549 platu komorního 5 kop gr. čes.¹⁶⁸) Zadržovaných úroků jim však už nedal, bylyť promlčeny — na rozdíl od výše uvedených případů komorního platu věnovaného kostelům a klášterům.

Možno z toho soudit, že u platů věnovaných — nikoli tedy prodaných ani zastavených — byla tehdy možnost promlčení už úplně vyloučena. A skutečně byl dotýčný článek starého zřízení zemského pozměněn roku 1549 v ten smysl, že »*nadaný plat, ten se nikdy promlčeti nemá*«¹⁶⁹)

Obnova svědomí.¹⁷⁰) — Nové Zřízení obsahovalo tak podrobná ustanovení o obnově akt zemského soudu, že nebylo téměř nesnázi při jejich obnovování, pokud ovšem věc sama o sobě nebyla spleťtá. Přes to se tu a tam ukázala časem potřeba doplnit některý článek Nového Zřízení, když se stavové zdráhali mu vyhověti. Byla to zejména obnova svědomí, která působila s počátku obtíže, protože se stavové obávali vydávati nové svědectví. Mohlo se totiž státi ná-

¹⁶³) DZV 7 fol. D 3. — Srovn. též pozn. 87.

¹⁶⁴) DZSt. 24 fol. A 28.

¹⁶⁵) Podle iuxty při zápisu, když Hendrych z Bínu položil k roku sv. Havla 1542 ony zadržalé úroky: »Vyzdvihla sama panna převora sabbato post Sigismundi 1543 (5. května) kromě škod na právo vynaložených« (DZSt. 24 fol. A 11).

¹⁶⁶) DZM 76 fol. D 18. — Jiřík Cetenský posléze položil všechny zadržalé úroky »od sv. Havla po ohni od leta 41. až do tohoto sv. Havla leta 45.« a Lidmila ho 29. ledna 1546 z nich kvitovala (DZSt. 24 fol. B 3').

¹⁶⁷) DZM 76 fol. B 19'. Obeslání rukojmí Lvových a rozhodnutí menších úředníků z 26. října 1546.

¹⁶⁸) DZM 76 fol. J 6'. První obeslání z 29. srpna 1547 znělo nesprávně na purkmistra a radu města Mostu; teprve když 25. září 1548 vyšlo nové obeslání Jiříka Smolíka (DZM 63 fol. S 14), stal se nález soudu zemského dne 9. listopadu (ibid. fol. S 14' iuxta), podle kterého Smolík konečně položil sporný plat komorní (DZSt. 24 fol. C 1).

¹⁶⁹) ZZ 1530 D 10 a ZZ 1549 G 31.

¹⁷⁰) NZ XIV. — Viz výše na str. 28.

hodou, že by se staré svědomí našlo, a kdyby se pak neshodovalo s novým, že by byli obžalováni z falše, pro kterou mohli i na hrdle býti trestáni.

Proto se zdráhal Jan z Písnice vydati nové svědomí Divišovi Slavatovi z Chlumu, »poněvadž prve otci jeho Diviše svědomí dal a že by to nebylo bezpečné, aby měl jiné svědomí, leč jemu první navraceno bude, dávati«. Zemský soud mu to však přes to rozkázal, ale rozhodl spolu na jeho ochranu, »jestli by se předešlé svědomí kdy našlo a v tom se vyhledalo, že by skrze nepaměť svou v posledním svědomí něco více anebo méně dostavil, to že jemu k újmě jeho svědomí a cti býti nemá nyní, na časy budoucí a věčné«¹⁷¹)

Rozhodnutí toto stalo se pak normou pro obnovu svědectví a když se později zpěchoval Jindřich Oudrcký z Oudrče vydati nové svědomí Lidmile z Vitiněvsi, manželce Mikuláše Karlíka z Nežetic, rozkázal mu zemský soud doslova totéž.¹⁷²)

Obnova listův erbovních. — Udělení »erbu neboli znamení vladycvtví« bylo již ode dávna vyhrazeno samému králi, který vydával za tou příčinou »listy erbovní« (Wappenbrief)¹⁷³) Tyto královské majestáty dávali si erbovníci vkládati do desk zemských, aby jejich platnost nemohla býti nikým v zemi popírána, a spolu jako zajištění pro případ ztráty originálu. Po shoření desk dali si pak z týchž důvodů někteří erbovníci obnoviti tyto deskové vklady svých listův erbovních.

Tak byl 8. května 1543 znova vepsán majestát krále Ferdinanda z roku 1528, kterým byl udělen Janovi z Divic »erb neboli znamení vladycvtví«¹⁷⁴) Protože Mikuláš Ruthart z Malešova přišel nějakým způsobem, snad při požáru desk, o svůj majestát, dal mu král Ferdinand 6. srpna 1543 »potvrzení listu erbovního na vladycvtví« a rozkázal nejvyššímu purkrabí Volfovi st. z Krajku, aby dal Ruthartovi ten list vložiti do desk.¹⁷⁵) Dne 23. července 1544 byl znova zapsán majestát císaře Karla V. z r. 1538, kterým se povyšuje místokancléř český Jiří Žabka z Limberka se svým synem Burjánem mezi »barones« říše a kterým se mu rozšiřuje jeho erb.¹⁷⁶) A konečně

¹⁷¹) DZV 41 fol. G 25. Relace ze soudu dne 3. června 1542.

¹⁷²) DZV 41 fol. H 23. Relace ze soudu dne 10. června 1542.

¹⁷³) Usnesení sněmu z r. 1497 v prvních deskách Václava Hyndráka fol. A 30 — B 6 (Archiv Český V., str. 468; Rel. Tabul. II., str. 487). — ZZ 1500 *vyd. Palackého čl. 462 (Archiv Český V., str. 221), ZZ 1549 A 23, ZZ 1564 A 15.

¹⁷⁴) DZV 2 fol. E 21. »Dán na hradě Pražském v úterý po nanebevzetí Panny Marie etc.« (18. srpna 1528).

¹⁷⁵) DZSt. 42 fol. C 14. Vloženo 20. prosince 1543.

¹⁷⁶) DZV 2 fol. L 14. »Datum in Nicia die vigesimo mensis maii a. D. millesimo quingentesimo trigesimo octavo...« Poprvé vepsáno do desk z rozkazu krále Ferdinanda r. 1539.

12. září 1545 byl zase vepsán majestát krále Ludvíka z r. 1525, kterým byl potvrzen Janovi z Semechova a dědicům a strýcům jeho Vítovi Hlaváčovi, Jiříkovi Zdenkovu synu a Adamovi písaři erb udělený kdysi králem Jiřím otci Janovu Václavovi z Semechova, kterému však »v času předešlým vuohni jest shořal«.¹⁷⁷⁾

Stejně si dal Špetle z Prudic a z Janovic znova vložit do desk tři listy o svém rozšířeném erbu, a to list Jana z Janovic, nejvyššího purkrabí, z 8. prosince 1502, kterým přijal Jana Špetle z Prudic a na Žlebích a jeho syny »za pravé strýce erbovní, poněvadž jest rod jeho všecken sšel těch, kteříž sou se psali z Janovic, mužského pohlaví, takže již žádného není, nežli on sám a syn jeho, kterýž rozumu neužívá«; list Elišky z Janovic z 9. května 1503, kterým vyslovuje s tím svůj souhlas, a konečně relaci o potvrzení toho králem Vladislavem z 9. listopadu 1503.¹⁷⁸⁾

Poslední obnova přijetí za strýce erbovní byla vepsána 13. ledna 1552. Je to potvrzení krále Ludvíka Kašparu Ebrzvinovi z Hradiště, který »vyznal za pravé strejce své erbovní velebného mistra Jiříka, probošta Mělnického a kanovníka kostela Pražského, a statečného Jana z Doubravky a z Hradiště, doktora, a slovutné Linharta s bratřími a Jiříka též z Doubravky a z Hradiště.«¹⁷⁹⁾

Obnova přijetí do stavu rytířského. — Větší význam měl deskový zápis o přijetí do stavu rytířského. Kdežto i po shoření desk měl erbovník ještě originál svého listu erbovního v rukou nebo se mohl odvolat k registrům královským, kde byly majestáty zapsány, byly naopak deskové záznamy o přijetí do stavu rytířského — nehledě k svědectví rytířů na sněmu kdysi přítomných — jediným přímým průkazem tohoto aktu. Bylo totiž toto přijetí, které se dalo na sněmu, poznamenáváno nejprve do »kvaternu relací JMti. krále, Jich Mtí pánův a vládyk, plného soudu zemského« a když se nově přijatý rytíř osobně k tomu přiznal u desk zemských a slíbil, že se zachová podle řádu svého stavu, byl o tom — v době před shořením¹⁸⁰⁾ — učiněn ještě zápis do kvaternu památného.¹⁸¹⁾ Protože se to však týkalo pouze stavu rytířského, nebyvalo

¹⁷⁷⁾ DZV 6 fol. E 1. »Dán na Budíně v úterý po neděli postni, jež slove Oculi I. B. M^oV^oXXV...« (21. března 1525) a vepsán poprvé do desk ve čtvrtek po Všech svatých dne 2. listopadu 1525.

¹⁷⁸⁾ DZV 6 fol. D 13. Obnoveno v úterý před sv. Janem Křtitelem 23. června 1545.

¹⁷⁹⁾ DZV 6 fol. H 30. »Dán na hradě Pražském v pondělí po hodu Duchu sv. léta Božího 1522« (9. června).

¹⁸⁰⁾ Po r. 1541 byl o tom psán zápis do kvaternu trhového.

¹⁸¹⁾ Svědčí tomu úplně shodný text obnovy Jiříka z Jelče z r. 1528 a Václava ze Strkova z r. 1537: »S povolením stavu rytířského království Českého toto jest dskami památnými zapsáno, že N. N. přiznal se před tímž stavem rytířským a před úředníky Pražskými menšími desk zem-

o tom zmínky ve vlastních artykulech sněmovních, a byly tedy ony dva zápisy deskové jediným úředním toho dokladem.

Aby si obnovili tuto právní jistotu deskami zaručenou, předložili hned po vyhlášení nového zřízení o napravení desk 13. ledna 1542 Jan, Prokop, Martin, Matěj a Jakub bratří Jenšíkové z Radvanova registřík z desk, že byli kdysi přijati do stavu rytířského a zápis deskový byl jim obnoven.¹⁸²⁾ Později si dali znova vložit své přiznání k stavu rytířskému Jan Bohdal a Jan a Jiřík bratří z Řesnice,¹⁸³⁾ Michal Břeský a Václav, strýcové z Ploskovic,¹⁸⁴⁾ Václav z Strkova,¹⁸⁵⁾ Jan Frenar z Branova a Jan Vodochodský z Branova,¹⁸⁶⁾ Jan Vrbčanský z Velišova,¹⁸⁷⁾ bývalý místopísař království Českého Jan z Písnice, Adam z Šmolova a syn jeho Simeon,¹⁸⁸⁾ Jiřík z Jenče, probošt kostela Vyšehradského, Dominik Hoffman z Jelče,¹⁸⁹⁾ Václav z Pecinovce,¹⁹⁰⁾ Jan Borek z Borku, který se přiznal 10. listopadu 1558 po svém otci Ondřejovi přijatém do stavu rytířského kdysi před shořením desk¹⁹¹⁾, a konečně na sněmu 30. ledna 1562 byl přijat do stavu rytířského Andres Fryz z Trutnova, prokávav, že otec jeho někdy Andres Fryz z Trutnova byl přijat dávno před požárem.¹⁹²⁾

Byly tedy obnovy přijetí do stavu rytířského velmi časté, a že měly zcela vyjimečný význam pro průkazy šlechtictví, ukazuje případ Václava Chrustenského, který nemohl roku 1546 pro nedo-

ských a tímto zápisem se přiznává, že při stavu rytířském stojí a státi chce...« (DZV 42 fol. M 6 a J 26).

¹⁸²⁾ DZV 1 fol. C 19. »měli prve ve dskách; ukázali registřík leta etc. XXXVI. ve čtvrtek po sv. Řehoři« 16. března 1536.

¹⁸³⁾ DZV 1 fol. H 25. Přijati byli 23. března 1537; obnovili přiznání 22. května 1542. Relace o tom z téhož dne je v DZSt. 42 fol. A 24.

¹⁸⁴⁾ DZV 4 fol. H 3. Obnovili 10. května 1543.

¹⁸⁵⁾ DZV 42 fol. J 26. Poprvé se přiznal v pondělí po XI tisících paních, 22. října 1537, podruhé 13. srpna 1543.

¹⁸⁶⁾ DZV 5 fol. A 6. Obnovili 30. srpna 1543.

¹⁸⁷⁾ DZV 5 fol. A 12. Obnoveno 4. října 1543. — Že byl Vrbčanský nejen nový rytíř, ale i že byl teprve od nedávna svobodný člověk, dosvědčuje jednak kšaft Michala Slavaty z Chlumu a z Košmberka na Kostelci z 18. září 1533, který vyznává, že ho propustil »z človecenství a ze své poddanosti« (DZV 3 fol. B 16), jednak výpověď soudu zemského z 11. března 1541 ve sporu jeho s Hrochem z Mezilesic o nárek cti a urozenost, ve kterém se jmenuje »Jan Vrbčanský, syn někdy Jiříka krčmáře z Vrbčan, kterýž se nedávno píše z Velišova« (DZV 249 fol. A 23).

¹⁸⁸⁾ DZV 5 fol. F 1. Přiznání všech tří obnoveno 21. března 1544.

¹⁸⁹⁾ DZV 42 fol. M 6. Poprvé se přiznal »v sobotu den sv. Petra v okovách«, 1. srpna 1528, podruhé 2. dubna 1544.

¹⁹⁰⁾ DZV 5 fol. J 15. Přiznal se 13. září 1544, »jakož byl přijat 1528 v sobotu před sv. Vítem«, 13. června do stavu rytířského.

¹⁹¹⁾ DZV 13 fol. A 7.

¹⁹²⁾ DZV 14 fol. F 23. Vloženo 30. ledna 1562.

statek zápisů deskových prokázati, že by byl ze staré vládycké rodiny Chrustenských z Malovar.¹⁹³⁾

Z těchto důvodů, aby nový deskový zápis vyloučil jakoukoli pochybnost, byly znova vkládány do desk výpovědi učiněné kdysi v sporech o urozenost. Hned po vydání Nového Zřízení 2. ledna 1542 byla znova vepsána do desk památných výpověď učiněná 27. března 1537 ve při o urozenost mezi Janem Štosem z Kounic a Janem Planknarem z Kynšperka na Vladislavi, kterou byli oba ponecháni při svých starožitných rodech, Štos panského stavu, Planknar rytířského.¹⁹⁴⁾ Když vznikly kdysi v třicátých letech »některé nesnáze a nářkové o starožitnost vladectví rodu« mezi podkomořím Volfartem Planknarem z Kynšperka a místokancléřem Jiřikem Žabkou z Limberka, byly urovnány též výpovědi komise k tomu určené, kterážto výpověď byla po požáru znova vložena do desk 15. května 1543.¹⁹⁵⁾ Výpovědi byly též urovnány 26. května 1540 »nesnáze a rozepře mezi urozenými a statečnými pány Kaplěři z Sulevic, totiž pány Košťálovskými, Sulevskými a Čížkovskými se strany jedné a pány Netluckými, Třebivlickými, Běškovskými, Brozanskými a Vosterskými i jinými strejci jich z strany druhé strany tytule psaní«, a uznáno právo všech psáti se Kaplěři ze Sulevic. I tato výpověď byla znova ingrosována do desk památných.¹⁹⁶⁾

Obnova přijetí za obyvatele do Čech (inkolátu). — Byl-li tedy deskový zápis pro erbovníka a pro nového rytíře tak důležitý, že byl po shoření desk obnovován, byl pro ci-

¹⁹³⁾ DZSt. 42 fol. H 16. Z rozkazu soudu zemského vysvědčili menší úředníci desk zemských Václavovi Chrustenskému: »toho nemáme žádný vědomosti ani paměti, aby kdy před shořením desk zejména otec jeho Václava, kto je byl, ve dskách zapsán byl a taky aby on někomu aneb někdo jemu zapisovati jměl, aniž jsme my slyšeli, jak jeho otcí říkali a kde jest byl, než někteří z nás tu pamět máme před shořením desk, že se někteří zápisové nacházeli tytulem z Malovar, že je jiným a jim jiní činili, ale z toho-li rodu jest on Václav aneb byli-li jsou ti jací přátelé jemu erbem nebo krevní příbuznosti, to nevíme...x.« — Pravděpodobně chtěl Chrustenský klásti do desk a právě na minulém sněmu 17. srpna 1545 bylo stavem rytířským usneseno »aby zase to, jakž prve před shořením desk zemských, obnoveno týmiž dskami bylo, tak aby žádnému, kterýž dskami zemskými do stavu rytířského přijat není; aby mu do desk zemských nic kladeno nebylo...« (Relace ze sněmu z 5. září 1545 v DZSt. 42 fol. G 6). Usnesení toto znova tedy vyzdvihlo důležitost zápisů deskových o přijetí do stavu rytířského.

¹⁹⁴⁾ DZV 41 fol. B 16. — Výpis této výpovědi byl podruhé vložen 18. dubna 1556 (DZV 45 fol. F 24). — Srovn. Sedláček, Pýcha urozenosti a vývodů u starých Čechův a Moravanův (Věstník Král. čes. Spol. Náuč. 1914), str. 7.

¹⁹⁵⁾ DZV 42 fol. J 6. Výpověď není datována, podle relatorů původní své intabulace pochází však z roku 1534—1537. Sedláček l. c. str. 7 ji omylem klade do r. 1548 a jmenuje Václava Planknara.

¹⁹⁶⁾ DZV 42 fol. H 16.

zince přijatého do Čech nezbytným předpokladem nerušeného užívání všech práv českých stavů. Již na sněmu r. 1486 bylo usneseno, že cizozemec přijatý do Čech »má napřed to ujistiti dskami zemskými a listem pod pečetí svou, ten ke dskám položit, aby žádného jiného dědičného pána neměl, nežli krále Českého korunovaného a ve všech povinnostech aby se srovnal s obyvateli země České«.¹⁹⁷⁾

Při požáru shořely arcit nejen zápisy o tom v deskách, ale i ony příznavací listy k zemi, zvané reversy, a nestalo-li se zatím obyvatelské právo cizincovo v Čechách všeobecně známým a prokázaným buď držbou svobodného statku a zápisem o tom v deskách nebo zastáváním některého úřadu zemského, mohlo býti skutečně o něm pochybováno.

Proto se tedy Hendrych z Vidpachu na Kralupech, přijatý za obyvatele do Čech na sněmu 21. ledna 1540,¹⁹⁸⁾ znova přiznal 10. května 1542, »že jakž prve před shořením desk slíbil jest, tak i nyní tímto zápisem slibuje« zachovati se podle zřízení zemského¹⁹⁹⁾ a obnovil svůj ohněm zničený »list příznavací na pergameně pod pečetí«.²⁰⁰⁾

Obnova statků z manství propuštěných. — Pokud byla manství už dávno uvedena v dědictví a byla snad již v několika generacích nebo aspoň v několika rukou v deskách zemských, byla po požáru obnovována jako kterýkoliv jiný statek svobodný. Výjimku činila manství teprve nedávno osvobozená, při nichž byly zápisy v deskách dvorských dosud opominutím nepřetrženy. Pro obnovu těchto bývalých lén byla určena v šestém článku »Nového Zřízení o vyzdvižení desk zemských« zvláštní pravidla²⁰¹⁾ a podle nich byly takové statky znova vpisovány buď přímo po průkazu dědičnosti a, nebylo-li toho možno dokázati, na zvláštní rozkaz králův nebo majestát za tou příčinou obnoveny.

Královské listy, jimiž se nařizovala obnova těchto osvobozených manství a jejich výmaz z desk dvorských, byly často vpisovány do kvaternu relací a vkládány někdy i do desk dvorských, kde byly téměř výhradně pro ně založeny »desky nové památní«, v jejichž čelo byl poznamenán »sestej artykul z Nového Zřízení o vyzdvižení desk zemských pohořalých«.²⁰²⁾ Forma těchto listů královských

¹⁹⁷⁾ V třetích deskách Ondřejových fol. B 1. (Archiv Český V., str. 427). Článek tento byl po shoření desk znova vepsán r. 1543 (DZV 2 fol. G 23—24) a později zařazen do ZZ. 1549 B 15 a ZZ 1564 A 18.

¹⁹⁸⁾ Sněmy České I., str. 476.

¹⁹⁹⁾ DZV 1 fol. H 13.

²⁰⁰⁾ Orig. pergam. z 20. prosince 1541 ve sbírce reversů v zemském archivu.

²⁰¹⁾ Viz výše str. 26.

²⁰²⁾ DD 67 fol. 1.

o obnově osvobozených lén byla stereotypní: nařizovalo se jimi některému z nejvyšších úředníků, aby byl královým relátorem obnovy v deskách zemských.²⁰³⁾

Kdo tedy měl původní svůj majestát nebo výpis jeho z desk zemských, nebo komu to král zvláštní relací povolil a po případě dal na to i nový majestát, a kdo »takového přetržení a vymazání podle téhož [Nového] Zřízení časně jest hledal a to z manství propuštění pořádně... pokázal«, tomu byl zápis manský škrtnut a učiněn o tom zvláštní záznam v deskách dvorských.²⁰⁴⁾ Lhůta Novým Zřízením k tomu určená — tři léta a osmnáct nedělí — prošla však dříve, než si všichni stavové dali své osvobozené statky vymazat z desk dvorských, a proto byla na sněmu 7. ledna 1544 prodloužena o další dva roky.²⁰⁵⁾

Stavové však sami mnohdy nevěděli, mají-li něco v deskách dvorských dosud nepřetrženo, co by mělo býti podle Nového Zřízení vymazáno. Proto si dávali úředníky desk dvorských prohlédnout kvaterny a vypsát všechny své statky dědičné, které propuštěny byvše z manství nebyly dosud přetrženy v deskách dvorských.²⁰⁶⁾

²⁰³⁾ Uvádíme příkladem list krále Ferdinanda z 20. července 1543 nejv. hofmistru Zdislavovi Berkovi z Dubé: »Urozený, věrný náš milý. Vědětít dáváme, že jsme urozenému Václavovi z Vartmberka na Lipém a Krupce, v. n. m., milostivě povoleno dáti ráčili, aby zbuoží Krupecké z desk dvorských vymazáno a do desk zemských, jakž i předešle před shořením bylo, zase do týchž desk zemských se vložilo. Protož poroučíme, abys relátorem ke deskám zemským byl a dotčené zbuoží Krupecké témuž Václavovi z Vartmberka podle pořádku do desk zemských vepsati a vložití rozkázal, jináče nečinice.« — List tento byl vepsán do kvaternu relací (DZSt. 42 fol. C 5) i do památných desk dvorských (DD 67 fol. 7). — Shodný list nejv. kancléři Hendrychovi z Plavna z 22. října 1544 o relaci tvrze Březnice Petrovi Malovcovi z Chejnova na Vintřberce. (DD 67 fol. 22) a j. v.

²⁰⁴⁾ Tyto záznamy byly psány stejně všechny do jednoho kvaternu (DD 62), kde do souvislé řady jiných zápisů, mezi rok 1536 na fol. M 7 (pag. 521) a rok 1537 na fol. M 20 (pag. 542) vepsány všechny z let 1543 až 1547.

²⁰⁵⁾ Usnesení sněmovní v DZSt. I fol. B 17'. — Sněmy České I., str. 591.

²⁰⁶⁾ DD 67 fol. 6. »Vilém z Valštejna na Rychmburce přistúpil před úředníky desk dvorských žádaje, aby jemu všickni trhové, zápisové aneb cožkoli jiného, kterýmžkoli jménem muož býti jmenováno, což by se toho kdežkoli ve deskách dvorských našlo, bylo vyhledáno, ješto by se na zámek Rychmburk... vztahovalo, a to proto, poněvadž zámku Rychmburku... přievod z týchž desk dvorských do desk zemských se stal, jak svrchupsaný vaipis z desk zemských to ukazuje, že on to všecko podle sněmovního zřízení, které se stalo l. MVXLI, jakž ten artykul sněmovní v těchto deskách folio I. ukazuje, vymazati a přetrhnouti dáti chce, při tom žádaje, aby to pro pamět bylo poznamenáno, tak jestli by se co toho kdežkoli a kdýžkoli v týchž dvorských deskách našlo, že jemu Vilémovi, dědicom a budoucím jeho k žádné škodě a újmě spravedlnosti jeho býti nemá. A úřed-

Z téhož důvodu dával někdy i král hledati v kvaternech dvorských, dříve než dal povolení k novému vkladu do desk zemských.²⁰⁷⁾ Bylo-li shledáno, že statek je již skutečně dědičný, byl dodatečně vymazán z desk dvorských a znova vložen do zemských. Při tom se často vpisoval i majestát králův, kterým byl kdysi statek propuštěn z manství, nebo byla znova vložena aspoň bývalá relace o tom do desk. Dálo se to zejména tehdy, šlo-li o obnovu vkladu statku jsoucího již v rukou jiného majitele, než kterému byl osvobozen.²⁰⁸⁾

Stejně jako bývalá manství královská byly obnovovány v dědictví propuštěné statky manů panských a rytířských, kterým ještě více záleželo na tom, aby měli svá dědičná práva znova utvrzena deskami zemskými a byli tak uchráněni před zvlí svých bývalých lenních pánů.²⁰⁹⁾

Rozdíl v obnovách podle práva k deskám. — Do desk zemských mohli svobodně klásti pouze král a oba vyšší stavové, kdežto města královská, dědinnici a ostatní obyvatelé království Českého, jakož i cizinci mohli kupovat pozemské statky a

nici desk dvorských takovou žádost jeho Viléma z Valštejna těmito dskami památnými jsú poznamenali. Vyznání ouředníkův. Stalo se v středu po sv. Bonifáci [6. června] 1543.«

²⁰⁷⁾ DZSt. 42 fol. C 9. Král Ferdinand nejvyššímu sudímu Janovi st. Popelovi z Lohkovic dne 3. října 1543: »...poroučeti ráčime, aby ve deskách dvorských s pilností pohledati dal, jestliže zámek Opálka a městečko Strážov s jeho příslušenstvím v týchž deskách dvorských jest, pak-li by nalezeno nebylo, tehdy jest vuole i poručení naše, aby relátorem ke deskám zemským království Českého byl, aby urozený Adam Lev z Rožmitála týž zámek Opálku a městečko Strážov... urozené Alžbětě st. z Pacova v svrchupsané dsky zemské podle pořádku vložil...«

²⁰⁸⁾ DZV 3 fol. A 24. Když Jan Tetour z Tetova znova kladl 16. ledna 1542 polovici Vrchlabí a Lanova Kryštofovi Jandorfovi z Jandorfu, jak mu to byl kdysi 30. ledna 1537 prodal, vložil si nejprve majestát krále Ludvíka z 20. září 1525, kterým to sám byl dostal v dědictví (Ibid. fol. A 22). — Podobně si dal vepsati 7. února 1542 Jan Žlutický z Vřesovic nejprve majestát krále Vladislava z 5. ledna 1515, kterým dostal v dědictví město i zámek Žlutice, hrad Mazanec a zámek Nevděk, a pak teprve obnovil vklad toho všeho Hendrychovi purkr. v Míšni z 9. listopadu 1537 (Ibid. fol. B 21).

²⁰⁹⁾ DZV 3 fol. G 3. V úterý po sv. Stanislavu dne 9. května 1542 znova vepsán list Jana z Vartmberka na Děvině ze čtvrtka před sv. Marcellem 1515, vložený kdysi v prvních deskách Václava Robmhápa na listu H 30, jímž propustil z manství Hanuše z Útěchovic a bratří jeho všechny i jejich dědice. — DZV 5 fol. G 18. Zdislav Berka z Dubé přiznal se 11. června 1544: »jakož prve časuov minulých před shořením desk spolu s někdy Adamem bratrem svým někdy Jana Tajna z Tajna i s dědici a statkem jeho z manství, kterýmž jest jim zavázán byl, tudíž i ze všech služeb a povinností propustili, i jakž prve tak i nyní on Zdislav Berka slíbil jest a tímto zápisem slibuje, že na dědice nadepsaného někdy Jana ani na statek jejich nechce a nemá se více navracovati ani z strany již propuštěného manství se jak táhnúti časy budoucí a věčné.«

klásti je do desk pouze s povolením královým po zvláštním relátoru,²¹⁰⁾ kteréžto povolení spolu i se jménem relátorovým bylo výslovně uváděno v klausuli připojované k zápisům deskovým.²¹¹⁾

Měštům královským byly pozemkové statky kladeny do desk jen s povolením královým a s podmínkou, že jejich svobodný charakter zůstane nedotčen a berně tím neutrpí újmy.²¹²⁾

Jediné Pražani Starého i Nového města a Kutnohorští měli ode dávna výsadu, že mohli k obci a jednotliví měšťané — pokud měli dům v městě — i sobě kupovat pozemské statky a klásti je do desk bez povolení krále. Stejně i kšafty jejich byly vpisovány do desk bez zvláštních relací, pokud se týkaly statků pozemských, »když dva z konšelův ke deskám s těmi kšafty od celé rady přijdu a seznají o kšaftu, že jest řádně a spravedlivě příšlý.«²¹³⁾ Pražané a Kutnohorští, kteří byli při poradách komise o napravení desk, pokud šlo o jejich věci, nezapomněli na svou svobodu, a tak se dostal do Nového Zřízení zvláštní článek potvrzující starodávné jejich právo ke deskám.²¹⁴⁾

²¹⁰⁾ Všehrd, kniha IV., kap. 5., čl. 4. — ZZ 1500 (Palackého vyd. čl. 99. Archiv Český IV., str. 52), ZZ 1530 C XV. (Jirečkova vyd. čl. 97). — Srovn. výše pozn. 47.

²¹¹⁾ Klausule zněla: »K kterémužto ve dsky kladení nejjasnější kníže a pán, pan... Český král etc. své milostivé povolení dáti jest ráčil. Posel ke deskám od JMti byl jest N. N. z pánův [nebo: z vládyk] od JMti král. k tomu jsa zvláště vyslaný.«

²¹²⁾ Vklady městské k obci byly vždy opatřeny klausulí: »... s takovou výminkou, přišla-li by kdy jaká berně aneb jiná potřeba královská aneb zemská, že oni toho dědictví sobě pod šos ani jinak osobovati ani přivlastňovati nemají, než mají a povinni budou se k králi JMti a k zemi tak chovati a to vše činiti, jakž jsou se předešlí držitelé nadepsaného dědictví chovali a činili.« DZV I fol. B 1 a j. v.

²¹³⁾ Všehrd, kniha IV., kap. 5., čl. 4.

²¹⁴⁾ NZ XXIII.: »Pražanům a Horníkům aby ve dsky kladeno bylo a svobodně šlo, což by sobě koli k obci anebo osoby na zemi statkův svobodných koupili, jakž na to jich privilegia se vztahují a toho od starodávna v užívání byli. Též také kšaftové jich mají jim ve dsky kladení býti bez zvláštní relací JMti král. Jiným pak měštům s povolením JMti král. do desk také jiti má.« — Tato výsada obou měst stala se tím, že byla pojata do NZ *zemským zákonem* — a pro Pražany mimo to snad i vůbec prvním písemným potvrzením práva od nepaměti užívaného. Nám se aspoň nedochovalo žádné privilegium Pražanů na svobodu desk z doby před požárem a ani Všehrd nemluví o privilegii, nýbrž ví o Praze pouze tolik, »že toho chce svobodu před jinými městy míti...« (kniha IV., kap. 5., čl. 4.), a ZZ 1500 (Pal. vyd. čl. 172) zmiňuje se jen povšechně o svobodách Pražanů. První nám známé potvrzení starodávného tohoto práva dostali Pražané od krále Ferdinanda 24. září 1554 (DZSt. 43 fol. I 15, Čelakovského Codex iuris municipalis I., str. 478 v pozn. k čís. 281), podruhé Staroměstští 5. července 1593 (DZSt. 48 fol. M 20, Codex I., str. 476, čís. 281) a Novoměstští 6. listopadu 1595 (DZSt. 49 fol. E 3, Codex I., str. 483, čís. 285). — Kutnohorští však mají privilegium již od císaře Karla IV. z 13. prosince 1371 (Codex II., str. 642, čís.

Dědinníci měli přístup k deskám usnadněn teprve po požáru, když si hromadně zase kladli své statečky do desk a král by byl musil podle Zřízení Zemského vydávat spousty zvláštních povolení a jmenovat pokaždé relátora.²¹⁵⁾ Proto asi došlo k tomu, že král poručil některému z nejvyšších úředníků zemských, aby sám dával svobodníkům povolení k deskovým vkladům. Tato novota — přes to, že není Novým Zřízením vyslovena — zrači se nejen v kvaternu relací, kde jsou celé strany plny povolení obyčejně nejvyššího komorníka nebo písaře ke vkladům dědinníků,²¹⁶⁾ ale i v Zřízení Zemském z roku 1549, kde byl starý článek o relaci královské v tom smyslu doplněn.²¹⁷⁾ Byla to dosti značná úleva pro dědinníky, pomyslíme-li, že král býval přecasto mimo zemi.

Pokud jde o *erbovníky*, bylo kdysi právo, že »každému, komuž král herb dá, beze všeho odporu má ve dsky kladeno býti jako pánu nebo jinému zemanu nejstaršímu.«²¹⁸⁾ Byla to jakoby reminiscence na dobu, kdy nebyl ještě uzavírán bohatým měšťanům a dědinníkům přechod do stavu vládyckého a rytířského.²¹⁹⁾ Ale již v květnu 1497 na sněmu o suchých dnech letních bylo usneseno, že žádnému novému erbovníku »nemá do života jeho ve dsky kladeno býti, než dědicům jeho má kladeno býti k letům příšlým a v tom erbu zrodilým.«²²⁰⁾ Tím byl po prvé zřejmě vysloven rozdíl mezi novými erbovníky a stavem rytířským, jemuž se teprve potomci erbovníků přibližovali. Když se však později rozdíl mezi jednotlivými stavy stále zvětšovaly, byl i přístup do stavu rytířského značně ztížen tím, že bylo k němu třeba zvláštního přijetí rytířstvem na sněmu shromážděným. Jistě že jednou z hlavních příčin tohoto

449), potvrzené později králem Ladislavem 15. června 1454 (Codex III., str. 289, čís. 166). Tutéž svobodu jim potvrdil i král Vladislav 20. ledna 1507 (Codex III., str. 1047, čís. 593) a 19. února 1588 Rudolf II. (DZSt. 47 fol. O 2). Všehrd však o jejich svobodě vůbec nemluví.

²¹⁵⁾ ZZ 1530 C XV. (Jirečkova vyd. čl. 97).

²¹⁶⁾ DZSt. 42 fol. A 1, 2, 8, 12, 16, 19, 22, 23, B 5, 6, 7, 8, 13, 18, 20, 22, 27, 28, C 9, 16, 20, 24, 27, D 8, 25, F 4, 25, 27, 29, G 28, 29, H 6, 9, 13 a j. v. — Toto právo relace bylo přísně omezeno na dědinníky. Proto, když Jaroslav z Selnberka omylem povolil Havlovi z Načeradce, byla jeho relace škrtnuta a k tomu poznaménáno: »*non terminatum, má býti JMti král. povolení*«. (DZSt. 42 fol. B. 22). Stejně bylo přetrženo povolení nejv. písaře Jana Bechyně z Lažan udělené Jirovi Součkovvi z Vovesné Lhoty a na okraji připsáno: »*non terminatum, není dědinník*«. (Ibidem fol. C 17).

²¹⁷⁾ ZZ 1549 G 3: »... Než s strany dědinníkův, komuž by JMti ráčil skrze relaci psanou jakž veš dotčeno jest, poručiti, ten bude moci k takovému vkladu každý povoliti na místě JMti král.«

²¹⁸⁾ Všehrd, kniha IV., kap. 5., čl. 14.

²¹⁹⁾ Srovn. Sedláček, Pýcha urozenosti str. 1 a násl. (Věstník Král. České Spol. Nauk 1914).

²²⁰⁾ Archiv Český V., str. 468. Reliquiae Tabularum II., str. 487.

opatření bylo časté udělování »erbu neboližto znamení vladectví« králem, které zejména za Ferdinanda I. nabylo nevidaného rozsahu. Nové Zřízení se erbovníků vůbec nedotklo a teprve když se po požáru mnozí erbovníci pokoušeli volně si klásti do desk, usneslo se rytířstvo na sněmu 17. srpna 1545, aby bylo obnoveno deskami zemskými, že nikomu nemá do desk býti kladeno, kdo nebyl přijat do stavu rytířského.²²¹⁾

Těmto všem omezením byly podrobeny nové vklady a z obnovy, které se daly novým přiznáním. Kdo však obnovoval z předloženého originálu nebo výpisu z desk nebo podle svědomí úředníkův a seznání konšelů, nemusil žádati o nové povolení — ať byl kdokoli — protože povolení kdysi mu udělené bylo evidentní právě z předloženého výpisu, ze svědectví úředníkův desk zemských i ze seznání konšelů. Také obnova v registrech communitatis byla svobodná. Proto je povolení k obnově celkem dost vzácné a bylo požadováno jen ve zvláštních případech.²²²⁾

Formální rozdíly obnov. — Avšak vedle tohoto rozdílu, jehož příčinou bylo nestejné právo k deskám, byl rozličnou zámožností nebo chudobou obnovujících stavů způsoben jiný, formální rozdíl.

Protože všechny obnovy byly prováděny úředníky desk zemských bezplatně, dávalo se za to písařům za každý obnovený zápis 6 grošů českých (NZ XXII). Je sice pravděpodobno, že se mnozí pokoušeli shrnouti svůj majetek v jeden zápis a tak obnovu lacině odbýti, ale písaři tomu odporovali a nedopouštěli úhrných vkladů, věděli-li, že obnovovaný majetek byl kdysi vložen do desk několika zápisů.

Naopak zase rožmberské obnovy ukazují dobře, jak těžko bylo provést obnovu rozsáhlého komplexu, od pradávna jsoucího většinou v jedné ruce. Ohromné dominium Rožmberků v jižních Čechách nebylo totiž až na některé části vůbec v deskách obnoveno. Petr z Rožmberka dal sice za účelem obnovy připravit podle urbářů jednotlivých panství úplný seznam hradů a tvrzí, vesnic, dvorův i mlýnů na panství Rožmberském, Krumlovském, Třeboňském i Novohradském, podle kterého »jakožto správce a vladař domu a rodu Rožmberského, panství, statky a zboží, kteráž jsou na něj, jakožto na staršího podle zřízení domu Rožmberského k spravování a vládnutí po předcích jeho připadly, ježto některých zboží ani paměti, kudy jsou v ruce předkův jeho vešla, se nenachází, do desk

²²¹⁾ DZSt. 42 fol. G 6. — Viz výše pozn. 193.

²²²⁾ DZSt. 42 fol. A 12, 22, 23, B 13, 22, 27, C 5 a j.

zemských je soubě, dědicům a budoucím domu Rožmberského« zase chtěl vložit, nedošlo však k tomu z příčin nám neznámých.²²³⁾

Podrobně a ojedinelé toto přiznání — cenné i pro jihočeský místopis současným uváděním českých i německých jmen nyní již jen německy jmenovaných vesnic — vypočítává nejprve na Rožmberském panství, které bylo od nepaměti a cele v rukou Rožmberků, všechny vesnice, dvory a mlýny podle rychet a na konec připojuje společnou formuli příslušenství, pak jmenuje podle rychet vesnice panství Krumlovského a dodává při vsích, jichž měl Petr pouze části, stereotypní klausuli »což tu mám«. Zvlášť je vytčeno pouze rychtářství Svěrazské »podle toho, jakž smlouva o ně s knězem opatem Strahovským s povolením krále JMti učiněná a do desk zemských vložená v sobě ukazuje«.²²⁴⁾ Třetí je panství Třeboňské, v němž se Petr dvakrát dovolává majestátu v desky vloženého, při Lomnici²²⁵⁾ a Veselí,²²⁶⁾ a ves Hlínu si klade krom toho »co jest od Litvínů koupeno«.²²⁷⁾ Posléze jsou vyjmenovány vesnice panství Novohradského. Přiznání takto sestavené bylo připraveno pro registra, kdež sami sobě kladli.

Kdežto tedy Rožmberkové obnovovali jen výjimkou — snad že se ani nebáli, že by zničením starých desk přišlo jejich právo v pochybnost — jiné rody, jako Hodějovští a zejména Slavatové, zbohatlí koncem XV. věku, dávali si v celých seriích obnovovati své vklady ze starých výpisů deskových. Tak si dal Slavata z Chlumu znova vložit ke stu zápisů podle výpisů pod pečetmi, a to většinou z konce XIV. a počátku XVI. století.²²⁸⁾

Taková obnova ovšem předpokládala, že strana měla úřední výpisy všech svých shořelých vkladů, což bylo velmi nákladné. Stáť každý výpis z desk tehda 44 grošů českých²²⁹⁾ — a stálo-li nové

²²³⁾ Přiznání se nám zachovalo dvojmo: v archivu vždy věrně metropolitní kapitoly u sv. Víta, sign. XLIV., 33, a v hraběcím Buquoyském archivu na Nových Hradech, sign. 4889. Užil ho poprvé Jos. Jireček v článku »Statky pánův z Rožmberka« (Památky arch. X. 1874, sloupec 343—350) a A. Teichl, Geschichte der Herrschaft Gratzen (1899); oba se však domnívali, že statky byly podle toho vloženy do desk. Plně využil tohoto přiznání teprve Sedláček v třetím díle Hradů.

²²⁴⁾ DZV 41 fol. E 11—E 13. Smlouva Petrova s konventem kláštera Strahovského z 15. března 1539 vepsána znova 14. března 1542.

²²⁵⁾ DZV 6 fol. A 5. Majestát císaře Zigmunda Oldřichovi z Rožmberka z 1437 vložen zase 7. října 1544.

²²⁶⁾ DZV 2 fol. H 19. Majestát krále Vladislava Vokovi, Petru a Oldřichovi bratřím z Rožmberka z 2. března 1491 vložen zase 29. listopadu 1543.

²²⁷⁾ DZV 1 fol. L 3. Jindřich Litvín z Stodně prodal dědictví své ve vsi Hlíně za 150 kop gr. čes. Janovi Litvínovi. Vloženo 13. června 1542.

²²⁸⁾ DZV 2 fol. D 22—D 29, E 3—E 12, E 16, F 5, H 6—H 12 a násl.
²²⁹⁾ ZZ 1530 E XII (Jirečkova vyd. čl. 161).

jeho vložení 6 grošů, přišla Slavatovi obnova jeho statků na více než 10 kop gr. čes. a předložené výpisy pohltily kdysi skoro 74 kop gr. čes. na poplatcích za jich vydání zaplacených.

Proto také byli dědinníci odkázáni většinou na obnovu v registrech communitatis, protože neměli drahých výpisů z desk a sedíce většinou na statcích po generace už děděných nemohli se dovolat nikoho, kdo by jim znova kladl jejich statečky do desk. A skutečně snad více než tři čtvrtiny všech obnov v těchto registrech jsou vklady dědinnické. V roce 1542 obnovilo jich 135, v roce 1543 kladlo jich sobě znova 125.²³⁰⁾

Aby se usnadnilo brání výpisů z desk i chudým obyvatelům, byla taxa za ně po požáru snížena na polovinu, totiž na 22 grošů českých, »a to z té příčiny, poněvadž po této nešťastné příhodě každý bude chtít z desk vejpisy doma mítí« (NZ XXI).

Spory o obnovu vkladů deskových. — Podle ustanovení Nového Zřízení vyzývali držitelé statků dědičných bývalé jejich majitele, aby jim znova kladli do desk jejich věcná práva, tak jak je měli v deskách před požárem. Mnozí učinili tak bez zdráhání buď sami nebo svými plnomocníky v nařízené lhůtě čtyřnedělní a nebylo ani třeba obsílati je před menší úředníky.²³¹⁾ Často se však bývalí držitelé nebo jejich dědicové vzpírali s rozličnými výmluvami novému vkladu, a bylo nutno je obeslati, aby do čtyř neděl zápis ob-

²³⁰⁾ DZV 250 fol. A 1—C 2 (1542), C 3—E 25 (1543).

²³¹⁾ Kníž. archiv v Třeboni. Rožmberský kopiář, Rosenberg 9b fasc. I., fol. 523'. Jan Kába z Rybňan a na Lhotě psal o obnově Petrovi z Rožmberka: »... Milostivý pane, jakož se jest na sněmu obecním, kterýž při času sv. panny Barbory na hradě Pražském držán byl, ode všech tří stavov svolení stalo, tak aby každý jeden druhému, kdož jest prve komu jaký statek buď trhem, postupním zápisem neb smlouvou etc. před shořením ve dky zemské kladl, zase znova ve dky vložil a stvrdil, jako pak dotčené svolení a zřízení zemské to v sobě širě obsahuje a zavírá, i protož VMti podle téhož svolení a zřízení zemského tímto listem prosím a žádám i napomínám, že mi VMt ten les Jezero zase znova ve dky vložiti ráčíte. Dán ve čtvrtek po sv. Valentinu léta etc. XLII° (16. února 1542).« Petr mu hned 18. února odpověděl: »Jakož mi píšeš, žádající podle nařízení desk zemských, abych les Jezero zase do desk vložil etc., tomu jsem porozuměl. I já od toho nejsem, abych neměl toho, což jsem povinen komu učiniti, vykonati, a mnů v tom nic sjíti nemá.« A již v úterý po přenesení sv. Václava, 7. března 1542 vložil Petr z Rožmberka Kábovi les Jezero do desk. (DZV 1 fol. E 6). O stejnou věc psal Petrovi z Rožmberka 27. února 1542 Jarohněv Valovský z Úsuší: »Kdež mi ráčíte psaní činiti o řeku, kterou jste ráčili ode mne koupiti, abych jí VMti do desk zemských vložil při těchto suchých dnech; i vložil jsem jí prvý VMti i ještě od toho nejsem, abych jí VMti nekladl. Než pro nedostatek zdraví svého na tento čas toho učiniti nemohu, a toho mi jistě v pravdě ráčte věřiti, že na puol léta jedno vo holi chodím. Než k VMti hned přijedu, když ráčíte z Prahy přijeti.« (Ibid. fol. 525.)

novili.²³²⁾ Obeslání těchto bylo takové množství, že byl pro ně hned 11. ledna 1542 založen zvláštní kvatern »obeslání ke čtyřem neděluom o vklady« (DZM. 76). Obeslání se však dosti zřídka dostavili k deskám, takže obeslavším bylo pro jejich nestání dáno za právo stané a vydán jim list zatykáci.²³³⁾ Ba došlo někdy po bezvýsledné úmluvě i ke zvodu a k panování, takže obeslavší, byv komorníkem od desk zemských zveden na statky obeslaného, užíval jich tak dlouho, dokud nebylo vyhověno nařízení o deskách a staré jeho zápisy nebyly znova vepsány do desk.

Všemi těmito stadii proběhla ve třech letech obnova Zigmunda Martického z Rabštejna, který 15. února 1542 obeslal Markétu Hasištejnskou, rozenou hraběnkou z Hartnštejna a z Plavna, »aby mu zápisy obnovila a ve dky zemské Polom a Martice se vším příslušenstvím zase vložila, a to konečně od datum listu tohoto ve čtyřech nedělích pořad zběhlých.«²³⁴⁾ Protože však Markéta před soudem nestála, dostal Zigmund 15. března za právo stané, a hned nazejtří byl Jiřík Kamarýt, komorník od desk zemských, u Markéty na úmluvě. Když jednání nevedlo k cíli, dal 15. června Zigmund plnou moc a vůli Jiříkovi Zumrovi z Herštošic, Václavovi Točnickovi z Křimic a Janovi Podmoklskému z Prostiboře, »aby oni všickni tři, dva neb jeden z nich mohli a moc měli... podle téhož staného práva právo vésti a až na vrch dovésti.«²³⁵⁾ Dne 27. června byl už Zigmund zveden na dědiny Markétiny a hned po uplynutí předepsaných dvou neděl došlo 12. července k prvnímu »panování.«²³⁶⁾

²³²⁾ V úřadě desk zemských ve fasc. 56 zachovala se pod čís. 26 orig. cedule řezaná z 6. března 1543, kterou zde otiskujeme jako ukázkou obeslání k obnově: »Pane Václave a pane Burjane, poslání jsme k Vám od pana Václava Vokrouhlického staršího z Kněnic a na Borovnici, strejce Vašeho, kterýž Vás žádaje napomíná podle práva a zřízení zemského, abyšte jemu a s ním rozdíl, kterýž jest měl s někdy panem Janem Vokrouhlickým z Kněnic, otcem Vaším a bratrem jeho, při dskách zemských obnovili a stvrдили, a to od dnešního dne ve čtyřech nedělích, to jest v ten úterý před Svátostí nejprv příští [4. dubna] a co jest v tom úmyslu Vašeho, za odpověď Vás žádá. Dána cedule v úterý po neděli, jenž slove Laetare léta etc. XLIII°.« Bratří však vyzvání Václavovu nevyhověli a došlo ke sporu, který byl teprve 10. března 1544 rozhodnut v prospěch Václavův (DZM 226 fol. H 29). — Mnozí se při obnově vkladů výslovně zmiňovali o svém obeslání. Tak se příznal Adam Lev z Rožmitála znova dne 11. února 1544 k prodeji Přiečapel »jsouc podle nového o dckách nařízení listem obeslán.« (DZV 5 fol. D 9).

²³³⁾ Při většině obeslání zapsaných v kvaternu k tomu založeném (DZM 76) jsou v margináliích data, kdy dostal obsilající za právo stané pro nestání obeslaného a kdy vydán mu list zatykáci.

²³⁴⁾ DZM 76 fol. A 7—A 8. Obeslání, právo stané, úmluva, panování i propuštění práva.

²³⁵⁾ DZV 41 fol. J 7.

²³⁶⁾ Šlo zde o panování řečené *jalové*, před odhádáním statku, třetí to stupeň exekuce. Viz Jireček, Prove, str. 236.

Dříve však než došlo k úplnému provedení exekuce, Zigmund zemřel a třetí panování bylo vykonáno dne 4. dubna 1544 jiz pro nápadníka po něm, Albrechta Martického. Markéta, vidouc nezbytí, přiznala se konečně 8. srpna 1544 znova k svým zápisům, že je mu totiž dlužna 375 a 158 kop grošů čes.²³⁷⁾ A tu teprve upustil Albrecht od dalšího vedení exekuce. Když pak mu Markéta o sv. Jiří 1545 celý dluh zaplatila, propustil jí Albrecht 9. května oba zápisy z desk zemských.

Podmínkou zdárného vedení práva byla ovšem formální i věcná správnost obeslání, neboť obeslaný často využil jakékoliv záminky, jen aby se vyhnul obnovení nepřijemného vkladu. Nesprávné jméno křestní, špatně nebo neúplně jmenovaný předmět žádané obnovy a jakákoliv jiná právní překážka výtčená v zřízení zemském »o zdvžení pňhonův a žaloby«,²³⁸⁾ vše to platilo plně i při obesláních ke čtyřem neděním o vkladu.²³⁹⁾ Pokoušel-li se však kdo obesláním k obnovení falešně udaného zápisu poškoditi obeslaného ve svůj prospěch, měl býti trestán soudem zemským. To by se bylo málem přihodilo Zigmundovi z Frajzkutu, když obeslal v lednu 1542 bratří Berký z Dubé, aby mu obnovili dva jeho zápisy na 25 a 10 kop grošů čes., svědčící na Dřevěnice, a nemohl pak na soudu zemském, kam věc přišla po odporu bratří, nijak prokázati, že ony zápisy vskutku měl. Berkové ho však zachránili před pokutou oznámením soudu, že ačkoliv je proti Zřízení Zemskému obeslal, »že se k osobě jeho ani k poručníku jeho podle dotčeného zřízení domlouvati nechtí«. Ze Zigmund jen dobrou vůli bratří Berků vyvázl z pokuty, řekli mu i soudcové, dodávajíce ve svém nálezu: »Kdyby se oni bratří Berkové z Dubé toho byli domlouvali podle Nového Zřízení o vyzdvžení desk zemských, co se jest tu v témž obeslání zběhlo, Jich Mtí byli by se věděli k němu Zigmundovi podle téhož vyzdvžení desk zemských a pokuty v něm položené jak zachovati.«²⁴⁰⁾

Důvody, proč bylo často tak zatvrzele odpíráno obnovení vkladu, byly rozličné, a to buď obava o vlastní práva, aby neutrpěla újmy novým vepsáním zápisů, nebo často i snaha získati při obnově desk

²³⁷⁾ DZV 83 fol. J 22. Oba zápisy a v iuxtách jejich propuštění.

²³⁸⁾ ZZ 1530 B XV (Jirečkova vydání čl. 47 a násl.).

²³⁹⁾ Podle ZZ 1530 D IIII. (Jireček čl. 65) měli býti poháněni všichni *společníci* vždy společně. Proto když Jan Pašinka z Trojanovic obeslal Šimona Hlavu od »modrého jelena«, měštana Starého města Pražského, aby mu obnovil vklad Březinky, odpíral Šimon tomu obeslání. »že jest podle zřízení zemského o společnících učiněného měl oba dva obeslati«, protože měl Šimon s manželkou svou Kateřinou Březinku v deskách společně a nerozdílně. Z téže příčiny pak skutečně dne 8. listopadu 1547 úředníci menší desk zemských obeslání ono zdvihli a Pašinkovi nezbylo, než že 16. března 1548 podal nové obeslání na Šimona i Kateřinu společně. (DZM 76 fol. H 25 a J 12).

²⁴⁰⁾ DZM 9 fol. B 14.

nějakou úlevu nebo výhodu ať už úplným nebo částečným zamlčením nebo zapřením práva zapsaného kdysi v deskách.

Strach to byl na příklad o vlastní právo, který přiměl Annu Vinarovou ze Vstuh k odporu proti obeslání Budějovických, třebaš byla jim před tím písemně přislíbila, že jim jakožto dědička otce svého Mikuláše Štrabocha ze Vstuh, vloží zase do desk ves Srubec, kterou jim kdysi Štraboch byl prodal.²⁴¹⁾ Zdráhala se z obavy, aby nepřišla o část kupní sumy, kterou kdysi přijal manžel její Volf Vinar z Muranu. Na soudě zemském, na nějž to Anna vznesla, předložili však Budějovičtí dne 9. června 1542 nejen kvitanci, kterou je Anna jakožto dědička Štrabochova kvitovala z peněz za prodanou ves, ale i psaní, v němž jim slibovala, že zápis ten obnoví. Po takových dokladech se ovšem postavil soud na stranu Budějovických a nařídili Anně Vinarové, aby jim vklad vykonala. V příčině oněch peněz, které přijal za Srubec její manžel, předvolal je oba soud zemský na čtvrtek po sv. Jeronýmu.²⁴²⁾ Anna se této výpovědi bez váhání podrobila a hned nazejtří dne 10. června vložila Budějovickým Srubec zase do desk zemských.²⁴³⁾

Z jiných příčin došlo k obeslání Adama Lva z Rožmitála Janem z Gutštejna, aby mu obnovil zápis na zámek Klenové a Bezděkov.²⁴⁴⁾ Ježto však Jan z Gutštejna brzo po té zemřel, vznesla vdova Anna z Řičan, jakožto poručnice dětí jeho a statku, na soud zemský, že Adam Lev, jako dědic po někdy Zdenkovi Lvovi, nechce jí deskami obnoviti zápisu Zdenkova, svědčícího kdysi Janovi z Gutštejna. Proti tomu namítáno od rukojmí Adama Lva, poněvadž jim už statku svého postoupil, že nemůže již — nemaje sám v deskách²⁴⁵⁾ — nikomu nic znova do desk klásti a co zapisovati. Sám pak Adam Lev prohlásil, že by sice rád všemu zadost učinil, že však neví, co a jak kdo měl od něho v deskách, protože již odevzdal registra všech svých statků rukojmím. Soud rozhodl v prospěch Anny z Řičan, že Adam Lev je povinen nejen jí, jakožto poručnici sirotkův a statku Jana z Gutštejna, ale i všem jiným, kterým se byl kdysi Zdeněk Lev zapsal, obnoviti všechny zápisy; vezma si ku pomoci výtah svých register.²⁴⁶⁾ Opatrnost Adamovu i rukojmí jeho lze snadno pochopiti,

²⁴¹⁾ DZM 76 fol. B 17. Obeslání Annino před menší úředníky desk zemských.

²⁴²⁾ DZV 41 fol. H 19.

²⁴³⁾ DZV 1 fol. K 16.

²⁴⁴⁾ DZM 76 fol. A 19. Obeslání Adamovo Janem z Gutštejna.

²⁴⁵⁾ Všehrd, *Knihy IV.*, kap. 3., čl. 4 — ZZ 1549 H 2 »...A jestliže by kdo které dějiny kladl ve dsky, sám k nim práva nemaje... tehdy ten, kdož jest je kladl ve dsky, k nim práva nemaje, upadne v pokutu nahore jmenovanou i králi v trestání...« — Je to jedna z oněch lichých výmluv na odpor se Zřízením Zemským, o nichž zmínka výše.

²⁴⁶⁾ DZV 41 fol. H 18.

připomeneme-li si neutěšené majetkové poměry zadluženého dědice bohatého kdysi pána z Rožmitála, jehož statky byly prodlouženy vysoko nad svou cenu.

Naopak zcela bezdůvodně odpíral Jakub z Klenče novému vkladu poloviny Chotomíře, kterou byl kdysi zapsal ve stu deseti kópách grošů čes. Zigmundovi z Gerštorfu. Když ho pak Zigmund oběhl před menší úředníky, vymlouval se, takže je menší úředníci podle nařízení o deskách odkázali k většímu soudu zemskému.²⁴⁷) O suchých dnech letničních 1542 stály obě strany na soudu. Zigmund předložil registřík předešlého vkladu a žádal, aby se mu vykonal nový. Proti tomu mluvil Jakub z Klenče, že statek Chotomíř koupil od Albrechta z Valdštejna, který mu ho vložil do desk. Když pak jemu nebyla Chotomíř znova vložena, nemůže ani on — nemaje sám v deskách — někomu co klásti, aby neuškodil sobě ani svým lidem. Výmluva tato byla zjevně lichá a proto soud zemský dne 2. června 1542 rozhodl, kdyžtž mohl Jakub z Klenče před požárem klásti Zigmundovi do desk, že má i nyní znova vložít. A mimo to vzal soud Jakuba »na závazek cti a víry, tak aby nejvyššímu purkrabí pražskému slíbil z zámku Pražského dolů nechoditi, až by témuž Zigmundovi to všecko, jakž jest prve ve deskách zemských bylo, zase ve dky zemské vložil. A když to tak vykoná, tehdy aby se před Jich Mti zase postavil, a več mu to dále Jich Mti obrátiti ráčí, tak aby se zachoval.«²⁴⁸) Propadl totiž Jakub z Klenče podle Zřízení o deskách pro lichou svou výmluvu vyměřené pokutě.

Zajímavý byl spor o obnovu podvrženého kšaftu Kateřiny z Radíče, vdovy po Zdenkovi Malovci z Chejnova, někdy nejvyšším písaři, kteroužto závětí se pokusili jeho vnukové zmocniti se opět Březnice, odňaté Malovcům roku 1547. Zdenkovy statky Vimperk a Březnice připadly totiž po jeho smrti dvěma jeho synům Janovi a Petrovi, kteří se 28. září 1531 rozdělili o ně tak, že mladší bratr Petr dostal vedle části Vimperka též celou Březnici. Později zdědil Petr po své matce podle její závěti z 25. listopadu 1535 mimo jiné zápis na 2000 kop gr. čes., které jí dluhoval starší syn Jan. Po shoření desk zemských dal si Petr znova vložít do desk památných svůj díl²⁴⁹) a do kvaternu trhového kšaft své matky.²⁵⁰) Roku 1544 požádal konečně krále Ferdinanda, protože Březnice sice již dávno přešla Malovcům v dědictví, ale dosud nebyla vymazána z desk dvorských, aby mu dal manský zápis přetrhnouti. Král jeho prosbě vyhověl a nařídil 22. října 1544 nejvyššímu kancléři, aby byl rela-

²⁴⁷) DZM 76 fol. A 27. Obeslání Jakubovo.

²⁴⁸) DZV 41 fol. G 23.

²⁴⁹) DZV 42 fol. A 26—B 2. Obnoveno v pátek den sv. Školastyky, 10. února 1542.

²⁵⁰) DZV 3 fol. D 1—D 4.

torem k deskám dvorským.²⁵¹) Protože tedy Petr Malovec »takového přetržení a vymazání podle [Nového] Zřízení časně jest hledal a to pořádně tou relací pokázal,« byl mu manský zápis Březnice v deskách škrtnut.²⁵²) Ne však na dlouho. Súčastniv se činně stavovského odporu, byl po jeho zlomení odsouzen 3. srpna 1547 k ztrátě Vimperka a k přijetí léna na Březnici.²⁵³) Hned 20. srpna se přiznal Petr před menšími úředníky desk zemských, »že na tom na všem dílu svém všeho práva svého dědičného, kteréž na tom má a měl, odřekl se jest a odřiká, takže nadepsané dědictví všecko nemá již býti dědičné a svobodné, ale má býti manské královské v povinnosti lenní i nyní i na časy budoucí«, a stejné přiznání učinil téhož dne i u desk dvorských.²⁵⁴) Mimo to dal králi revers, že Březnice nikdy neopustí.²⁵⁵) Když se však brzy po té přece vzdálil ze zámku a ušel přes hranice, připadla Březnice, »protože se nad zápisem svým zapomenul«, králi Ferdinandovi. Ten ji ještě v srpnu 1548 prodal za 7500 kop gr. čes. Jiříkovi z Lokšanu, svému a vši říše hejtmantu v Rezně a německému místokancléři v království Českém v pravé dědictví.²⁵⁶) Po Jiříkovi zdědil Březnici jeho syn Ferdinand.

Tehda si usmyslili bratři Ezechyel, Jan, Zdeněk, Václav a Spytihněv Malovcové, synové Jana, staršího bratra pokutovaného Petra, že se zase zmocní Březnice, a dali si za tím účelem 4. prosince 1581 vepsat do desk zpečetěný výpis kšaftu své báby Kateřiny z Radíče z 1. října 1535, který byl téhož dne vepsán kdysi v kvaternu trhovým černým vejpisův... na listu H III.²⁵⁷) Kšaftem tímto byla Březnice jakožto statek Kateřinin, odkázána Petru Malovcovi pouze do života, po smrti jeho pak staršímu bratru Janovi a jeho dědicům.

²⁵¹) DD 67 fol. 22. List králův nejv. kancléři Hendrychovi z Plavna.

²⁵²) DD 62 fol. M 14, pag. [531].

²⁵³) Sněmy české II., str. 416.

²⁵⁴) DZV 42 fol. A 26 iuxta. — DD 62 fol. O 17, pag. [616].

²⁵⁵) Sněmy České II., str. 422.

²⁵⁶) DZSt. 42 fol. K 28. Relace feria III. post. Viti, 19. června 1548. Král Ferdinand oznamuje menším úředníkům, že nařídil syna svého arcikn. Ferdinanda spolu s radami komory české za relatory při prodeji zkonfiskovaných statků. (V Augšpurku ve čtvrtek před sv. Vítem, 14. června 1548). — DZSt. 42 fol. L 3. Relace ve čtvrtek u vigílii sv. Vavřince, 9. srpna 1548. Arcikn. Ferdinand oznamuje menším úředníkům prodej Březnice a jmenuje své relatory. (Na hradě Pražském v neděli před sv. Vavřincem, 5. srpna 1548.) Na tuto relaci vložena byla 9. srpna Březnice Jiřímu z Lokšanu do desk zemských (DZV 8 fol. N 4). — Z desk dvorských byla škrtnuta až 23. srpna na relaci arcikn. Ferdinanda učiněnou v úterý před na nebe vzetím Panny Marie 14. srpna 1548 (DD 62 fol. O 17, pag. [616] iuxta).

²⁵⁷) DZV 6 fol. K 5. Výpis byl opatřen klausulí: »Tento výpis dán jest z desk zemských s povolením urozeného pána, pana Jindřicha Berka z Dubé a na Dřevěnicích, nejv. sudího král. Českého, pod pečeti Burjána Medka z Valdeka, místokomorníka král. Českého, a Janu z Keručé, místosudího téhož král. Českého, léta Božího 1535.«

Datum této podvržené závěti bylo úmyslně položeno před datum pravého kšaftu, protože podle Zřízení Zemského starší kšaft platil dotud, dokud nebyl výslovně zrušen.²⁵⁸⁾ Proto také se hned 11. ledna 1582 mohli bratři uvázati s komorníkem od desk zemských v statek Březnický.²⁵⁹⁾

Lokšanovi nezbylo než vložiti do desk odpor tomu uvázání. Učinil tak 5. února 1582 a podal při tom podrobný kritický rozbor vepsaného kšaftu.²⁶⁰⁾ Podvrženost jeho dokazoval předně tím, že byl prý vepsán téhož dne do desk zemských, kdy byl sepsán a zpečetěn, »což jest proti všemu rozumu, aby toho léta a dne, kterého se kšaftové činí, téhož léta a dne a ještě za živnosti toho, kdož řídí a kšaftuje, měli ve dsky zemské vcházeti.«²⁶¹⁾ Po druhé, že onen výpis měl býti pečetěn též místosudím Janem z Keručé, »a aby toho času jaký Jan z Keručé místosudím království Českého býti měl, tomu se místa nedává.«²⁶²⁾ Po třetí, že výpis byl vydán z desk zemských roku 1535, »ale kerýho dne vydán jest, toho se nenachází.«²⁶³⁾ Potom se odvolával Lokšan na králův list mocný Kateřině daný a na řádný kšaft její, který byl hned po požáru vepsán znova do desk zemských, aniž by jeho obnově odporoval Jan, otec jejich a bratr Petrův. Ani bratři nevložili odporu tomu kšaftu po smrti svého otce »a tak týž kšaft a řízení v moc svou jest vešlo«. Pak vytýkal bratřím Malovcům, že se měli podle svého zápisu uvázati hned po smrti Petra Malovce v jeho statek, neučinili toho však, »a letům zemských projíti dali a tak to uvázání promlčeli«. Ostatně Petr přijal roku 1547 na Březnici manství a potom připadla králi pro Petrovo provinění v úplné dědictví, které prodal rok po té Jiříkovi z Lokšanu. A konečně sám otec jich bratří Jan kladl kdysi v roce 1531 statek Březnický na díl Petrovi jako dědictví otcovské a Petr zase »pro

²⁵⁸⁾ ZZ 1549 F 2, ZZ 1564 J 43. »Kdož má list mocný od krále JMti na zřízení statku svého po smrti své, že kdožkoli učiní na týž list mocný zřízení, toho nezkaže, učinil by jiné zřízení o statku svém: že to poslední moci míti nemá, jestliže jest první zřízení bez výjimky učiněné zkaženo nebylo. Neb poněvadž učině zápis »s místem« dskami a toho zápisu nezruše, jiného učiniti nemůže, a poněvadž list krále JMti jest tak mocný jako dsky, že též dokudž prvního zřízení na list mocný učiněného nezkaží, že poslední proti prvnímu moci míti nemá, buď dskami nebo listem učiněné.«

²⁵⁹⁾ DZV 6 fol. K 6 iuxta.

²⁶⁰⁾ DZV 6 fol. K 5—K 8 iuxta.

²⁶¹⁾ ZZ 1549 F 3, ZZ 1564 J 44. »Všecky kšafy, kteříž se na krále JMti mocné listy dělají, aby ve dsky zemské ode dne smrti kšaftujícího najděle ve dvanácti nedělich pořad zběhlých od poručníkův neb nápadníkův tím kšaftem zřízených, aneb komuž by tím kšaftem neb jinak bylo svěřeno, kladeny byly.«

²⁶²⁾ Srovn. výše pozn. 257.

²⁶³⁾ Výpisy z desk měly míti den, měsíc a rok svého vydání. Viz o tom výše na str. 41.

přečinění své proti JMti král. králi Ferdinandovi kladouc týž statek ve dsky dvorské a manské, tolikéž za dědictví otce svého a své jest jmenoval«. Nemohla tedy Kateřina z Radíče nikomu Březnici odkazovati a bratři nemohou teď míti k ní práva »nějakým cizím kšaftem«.

Tímto obratným odporem Lokšanovým byl pokus bratří Malovcův úplně zmařen a bratři konečně 21. června 1589 propustili z desk svůj zápis Kateřinina kšaftu.²⁶⁴⁾

O poručnicích a sirotcích. — Podle českého práva bylo troje poručství: otcovské, přirozené a králem dané. Ustanovil-li otec poručníky dětí a statku svého, bylo to poručství otcovské; neučinil-li tak a nejbližší jeho příbuzný se po jeho smrti uvázal v poručství, slulo přirozené, a králem dané bylo tehda, když otec zemřel neustanoviv poručníkův a nebylo ani příbuzných, takže král jakožto nejvyšší poručník všech sirotek sám dal někomu poručství.

Abý sirotci nepřišli snad špatnou správou svého poručníka o svůj statek, musil jim ho poručník předem na svých statcích »uručit«. A král nebo páni z plného soudu zemského měli někoho poslat, kdo by sepsal statky sirotčí do zvláštních register. Tato registra se ukládala k deskám zemským, když se poručník zaručoval za statky sirotčí, a měla se vydat sirotkům teprve tehda, až by jim poručník dělal počet ze svého poručství. To nařizovalo Zřízení Zemské z roku 1500, aby ochránilo sirotky před špatnými poručníky.²⁶⁵⁾ Dobřet říkalo staré přísloví české, »že ta místa, kdež mají praví poručníci býti, ještě jsou v nebi prázdná«,²⁶⁶⁾ a Všehrd sám velmi pochyboval o nezištnosti poručníků »kromě samého přítele dokonalého, kterýž mezi lidmi jest příliš řídký a neobyčejný«.²⁶⁷⁾

Sirotčí registra u desk uložená byla sice spolehlivou kontrolou hospodaření poručníkov, ale byla jen zřídkka kdy pořizována. Záleželo to ostatně pouze na vůli králově, po případě soudu zemského a není pochyby, že zjištný poručník si našel už cestu, aby k sepsání register nedošlo a sirotci nemohli po letech kontrolovat, co všechno na jejich statcích kdysi přejímal.

Nedostatečnost této ochrany sirotek byla příliš zřejmá, než aby bylo nedošlo k brzké nápravě. Proto také Zřízení Zemské z roku 1530 přejímajíc ze starého Zřízení článek o sirotcích, doplnilo odstavec o registrech statků sirotčích důležitou klausulí: »a nebyla-li by taková registra u desk položena, tehdy mu [t. j. poručníku] nemají úředníci [desk zemských] toho poručství dopustiti zapsati«.

²⁶⁴⁾ DZV 6 fol. K 5 iuxta.

²⁶⁵⁾ ZZ 1500, vydání Palackého čl. 105b. (Archiv Český V., str. 54.)

²⁶⁶⁾ Všehrd, kniha V., kap. 33., čl. 12.

²⁶⁷⁾ Všehrd, kniha V., kap. 39., čl. 4.

Ježto však král býval přecasto mimo zemi a soud zasedal jen o svých čtyřech a od roku 1543 jen o třech rocích, doplnilo Zřízení z roku 1530 článek o sepsání sirotčích statků tak, že v době, kdy král nebyl v Čechách a soud zemský nezasedal, měli sami menší úředníci desk zemských vyslati komorníka od desk na statky sirotčí, aby je se dvěma sousedy ze stavu panského nebo rytířského sepsal v registra. Komorník je psal dvojmo, jedna k deskám, druhá pro poručníky.²⁶⁸⁾

Stará poručení udělená před rokem 1530, kdy bylo vydáno opravené Zřízení Zemské, zůstala ovšem i potom v rukou týchž poručníkův, takže v době požáru a při obnově desk byla jich ještě část v deskách zemských. Proto mluví Nové Zřízení v článku »O poručnicích a sirotcích« (NZ IX.) o poručení podle Vladislavského Zřízení z roku 1500 i podle nového Zřízení Zemského z roku 1530. Ti, kdož vzali na se poručení nemajíce register statků sirotčích, měli se do roka ohlásiti u desk zemských a do nově založených register dát zapsat, od kdy mají to poručení a jak je dostali. Poručníci ustanovení už podle ZZ 1530, kteří měli svá registra sirotčích statků, měli je do roka předložit u desk, a menší úředníci registra prohlédli, dali opsat, opis opravili a uložili k deskám pro opatření sirotků. Poručníkům pak byla jejich registra zase vrácena.

Mimo to měli všichni poručníci bez rozdílu oznámiti menším úředníkům, jak své poručení mají, aby úředníci mohli zkoumat, jsou-li dosud statky sirotčí dostatečně zaručeny statkem poručnickovým nebo rukojmí. Zemřel-li zatím rukojmí a ubylo-li statku poručnickova, obeslali menší úředníci poručníka ke čtyřem neděním, aby statek sirotčí nově »uručil«. Neučinil-li tak, obeslali ho před krále nebo na soud zemský, aby sirotci byli v tom spravedlivě opatření. A konečně, kdož by z poručníků chtěl využití zkázy desk ve svůj prospěch a registra sirotčí u sebe utajil nebo dokonce opravil, nebo se zdráhal podati zprávy, jak své poručení koná, měl býti obeslán před krále nebo na soud zemský, a ti »podle uznání provinění a takového každého neupřímnosti budou moci buď na cti, hrdle nebo statku jej trestati«.

Čtení zápisů v registrech *communitatis* a kladení jich do desk. — Pátý článek Nového Zřízení usta-

²⁶⁸⁾ Srovn. Březanův Život Viléma z Rosenberka, str. 5: »V pátek po Hromnicích [5. února 1546] páni poručníci kšaft nebožtíka pana Petra z Rosenberka s mocným listem královským ke deskám zemským položiti ráčili, a také hned do desk zemských vepsán. A popis svrchkův a klenotův spečetěný podlé téhož poručení nebožtíka pána při tom ke deskám zemským položen a Jan z Prošovic, písař u desk, z poručení pánův úředníkův menších desk zemských jej přijal a schoval i také do register, že jest položen, zapsal; nežli druhý inventář v táž slova psaný i též pečetmi stvrzený za sebou páni poručníci zanechali.«

novoval, že všechny zápisy vepsané do register, kde sami sobě kladou, mají býti do tří let a osmnácti neděl veřejně přečteny, tak aby každý mohl odporovati, čemu by chtěl. Když by však nebylo zápisu po jeho přečtení do tří let a osmnácti neděl odpíráno, mohl si ho dát ten, kdo ho kdysi kladl do register, nebo jeho dědicové znova vložit do desk zemských.²⁶⁹⁾

Registra se sice časem plnila,²⁷⁰⁾ ale zápisy nebyly čteny a nemohly se tedy ani přenášeti do vlastních desk. Toto *provisorium* bylo odstraněno teprve sněmem ve čtvrtek po sv. Školastyce 14. února 1549, který se usnesl, »aby ta registra v sobotu po suchých dnech postních nejprve příštích — 23. března — všem vůbec na hradě Pražském v soudné světnici čtena byla a každý, chtěl-li by čemu odpor učiniti, aby to ještě mohl mezi tím časem a suchými dny letničními nejprve příštími — 12. červnem — udělati. A jestliže by se kdo tak nezachoval a v tom času, moha něčemu odpor učiniti, neučinil, až by ten čas suchých dní letničních minul, tehdy ten každý, kdož jest sobě co po shoření desk sám do týchž register kladl a léta zemská — to jest tři léta a osmnácte nedělí — bez naříkání právem vydržal, ten každý toho požití má a bude moci sobě sám to ve dsky vložiti dáti.«²⁷¹⁾

Pro příště pak bylo ustanoveno, že se má každý vklad vepsaný do register *communitatis* při nejbližším větším soudu zemským veřejně přečísti a kdo takový zápis vydrží léta zemská bez právního odporu, může si ho dát vložit do desk trhových, aniž by mu kdo mohl ještě odpírati.

Podle tohoto usnesení byl po veřejném přečtení register založen ve středu po Třech králích 8. ledna 1550 zvláštní kvatern pro tyto nové vklady starých zápisů v registrech *communitatis*.²⁷²⁾ Bylo-li však v registrech, kde sami sobě kladli, hojně obnovováno, plnil se naopak nově založený kvatern velmi zvolna, snad už proto, že konec konců stačil pouhý zápis v registrech, jestliže mu nikdo neodpíral. A ostatně tu rozhodovaly i jiné momenty, jako zejména nákladnost cesty do Prahy za účelem deskového vkladu. Proto jen zvolna a snad při

²⁶⁹⁾ O nařízení viz výše na str. 26, jeho provádění na str. 45.

²⁷⁰⁾ První kvatern červený, kde sami sobě kladou (DZV 250), začatý feria secunda post Epiphanie, 9. ledna 1542, byl uzavřen v sobotu před přenesením sv. Václava, 3. března 1554; druhý kvatern červený, kde sami sobě kladou (DZV 252), obsahuje zápisy od středy před sv. Urbanem, 23. května 1554 až do konce XVIII. stol. Vlastní obnovy po požáru přestávají však už počátkem XVII. stol.

²⁷¹⁾ DZSt. I fol. E 3'. — Sněhy České II., str. 574.

²⁷²⁾ DZV 251. Na hřbetě moderní nápis »Kvatern žlutý *communitatis* osobního přiznání k dědictví 2.« Na původní desce vpředu je částečně čitelný ražený nápis: »Kvatern *communitatis* od leta 1550«, a na prvním listě na hoře »Quatern osobního přiznání k dědictví léta Božího M^oV^oI.^o«.

zvláštních příležitostech přiznávali se stavové u desk znova k svým zápisům, pokud je měli už po dobu zemských let vepsány v registrech communitatis, a mnohdy až po dlouhé řadě let učinili tak teprve jejich dědicové.²⁷³⁾

Poslední takové přiznání vykonal 31. ledna 1613 Bohuchval Berka z Dubé,²⁷⁴⁾ syn a dědic Gryzeldy z Lobkovic, dávaje si přepsati ze starých register communitatis zápisy vsí Vladařice a Malměřic,²⁷⁵⁾ které mu byla roku 1604 jeho matka odkázala.²⁷⁶⁾

Omyly v obnovách. — Nehledě k úmyslným chybám v obnovených zápisech, které byly činěny v prospěch obnovujícího a potom souzeny jako faleš plným soudem zemským, bylo přirozeno, že se staly některé omyly zcela nevědomky, jednak že paměť dosvědčujících úředníků desk zemských selhala — jako třeba při obnově Zikmunda Přebozského ze Zásmuk²⁷⁷⁾ —, jednak že již předložený výpis obsahoval nějaký omyl, který byl pak při obnově přepsán i do desk.

Tak již dávno před požárem pochybil písař vydávající z desk výpis zápisu Jiříka Rambouska, měšťana Starého města Pražského, na 625 kop grošů čes. Václavu Mydláři, v kterémžto dluhu mu postoupil dědictví svého pod Chvalami v Babicích, a to v tom, že rok původního zápisu zaměnil rokem, kdy sám výpis vydával. Chybu tuto přehlédli nejen oba úředníci výpis pečeti, ale i místopísař, který ho sám podpisoval. Po požáru byl výpis 16. ledna 1542 znova

²⁷³⁾ Tomáš Hosták, dědinník z Teletína obnovil v registrech 6. března 1542 a teprve 9. června 1550 kladl do desk (DZV 250 fol. A 12, DZV 251 fol. A 6); Mikuláš Zeman z Súdomeřic obnovil v registrech 10. prosince 1543 a v deskách až 27. února 1551 (DZV 250 fol. E 23, DZV 251 fol. A 10); Jan jinak Ješek Kolínko ze vsi Dvorců obnovil v registrech 30. března 1542 a teprve po 10 letech vložil do desk 17. února 1552 (DZV 250 fol. A 16, DZV 251 fol. A 16'); Kříž Zítek kladl si do register 9. června 1542 a do desk až po 12 letech dne 18. května 1554 (DZV 250 fol. B 7, DZV 251 fol. A 26). Po stejné době kladla do desk 5. března 1554 Anna, dcera někdy Matěje Pýši z Borovnice, obnovu svého otce z register ze dne 13. dubna 1542 (DZV 250 fol. A 17, DZV 251 fol. A 25'). Dne 30. června 1543 kladli si Jan Rájek z Hořepníka a sestry jeho Markéta a Barbora dědictví svoje do register a teprve po 26 letech vložili si 28. července 1569 pozůstalí po nich, totiž Markéta, sestra Jana Rájka, Vavřinec syn jeho, Martin, Jan a Jakub, synové někdy jeho sestry Barbory, a Václav, mlynář při vsi Vojislavicích, syn a dědic po někdy Martě, dceři jeho, dědictví svoje do vlastních desk zemských (DZV 250 fol. D 27, DZV 251 fol. C 10).

²⁷⁴⁾ DZV 251 fol. E16—E18. Ve čtvrtek po sv. Pavlu na víru křesťanskou obrácení.

²⁷⁵⁾ DZV 252 fol. C28—C29. V pondělí po Laetare, 26. března 1607 (Vladařice), v pátek po památce sv. Valentina, 15. února 1608 (Malměřice).

²⁷⁶⁾ DZV 133 fol. G3—G8. Kšaft z pondělí po sv. Linhartu, 8. listopadu 1604 vložení v pondělí po památce sv. tří králův, 8. ledna 1607.

²⁷⁷⁾ Viz výše na str. 37.

vložení do desk.²⁷⁸⁾ Protože všechny omyly takto bezelstně vzniklé mohli napravit pouze stavové na plném soudu zemském,²⁷⁹⁾ vnesla to po letech 28. března 1560 dcera a dědička Václava Mydláře Kateřina, manželka Mikuláše Karyka z Řezna, na plný soud zemský a když dostatečně prokázala jinými výpisy a kšaftem svého otce, že ten omyl zavinił písař, soud to rozkázal opravit.²⁸⁰⁾

Mohl-li tedy úřední výpis z desk pochybiti, bylo to tím možnější na příklad při pamětních knihách Jana z Šelmberka a syna jeho Jaroslava, nejvyššího komorníka, z nichž si dal Jaroslav 3. března 1545 obnoviti majestát krále Vladislava na Kostomlaty z 27. července 1495 a tři jiné staré zápisy deskové, třeba že tak učinil »zprávu toho oustní dávajíc, že sú tíž majestát a vejpisové prve též před shořením ve deskách zemských byli.«²⁸¹⁾

Nejčastější omyly však způsobovalo zkrácené psaní letopočtů, z nichž se uváděla a obyčejně římskými číslicemi psala pouze poslední dvě místa.²⁸²⁾ Když vinou nejasného psaní a nesprávného čtení byl by málem Šebestyán Byšický z Byšic prohrál svou při s Vladislavem Bezdruzickým z Kolovrat promlčením let zemských, rozkázal plný soud zemský 9. června 1555: »poněvadž se takovým nepatrným v letech skrze cifru napsáním netoliko v samých nálezech, ale i v jiných věcech omylově přiházejí i jiné těžkosti by nastati mohly, aby úředníci Pražští menší desk zemských i jiní všickni písaři při deskách zemských, cožkoli do desk psati budou, aby po dnešní den textem v slovích bez cifr psali, aby potomně lidé žádných omylův ani těžkostí skrze to nenesli.«²⁸³⁾

Od té doby se v deskách nejen vypisovala všechna data zápisů písmeny, ale i rok vkladu, který dříve býval v kvaternech udáván zkráceně římskými číslicemi v levém rohu na zadní straně téměř každého listu, byl nyní vždy udáván slovy.

Vliv zkázy desk na Zřízení Zemské. — Požár desk způsobil vedle dočasných změn řádu deskového některé trvalé doplňky a změny, takže několik článků Nového Zřízení o vyzdvižení desk přešlo při nejbližší redakci roku 1549 buď úplně nebo aspoň částečně do Zřízení Zemského.

Pokus o základní změnu řádu deskového stal se tím, že byla odstraněna zásada osobního přiznání při vkladech deskových a že po

²⁷⁸⁾ DZV 84 fol. A 6. Zápis byl ze čtvrťka po na nebe vzetí Matky Boží, 19. srpna 1512, výpis byl z roku 1531.

²⁷⁹⁾ ZZ 1500 Palackého vyd. čl. 18. (Český Archiv V., str. 19), ZZ 1530 A 10 (Jirečkova vyd. čl. 18).

²⁸⁰⁾ DZV 84 fol. A 6 iuxta.

²⁸¹⁾ DZV 6 fol. C 9 iuxta.

²⁸²⁾ Obvyčejně zkracováno: »l. etc. LIII°«, nebo »l. B. etc. XLIV°«.

²⁸³⁾ DZV 11 fol. A 5 iuxta.

krátkou dobu stačilo vskutku přiznání listem přiznavacím. Ale už sněm v dubnu 1543 výslovně zase nařídil, že se vklady do desk mohou dít jen osobním přiznáním a při tom již zůstalo.²⁸⁴⁾

Z prvního článku Nového Zřízení přešel do Zřízení Zemského odstavec o vydržení práva vlastnického léty zemskými — třemi roky a osmnácti nedělemi — před požárem desk²⁸⁵⁾ a přejat byl i třetí článek o obnově statků zápisných a duchovních²⁸⁶⁾ a osmý o zákazu předkládání cizích nálezů z pohořelých desk při soudním jednání.²⁸⁷⁾ Také článek čtrnáctý upravující vydávání svědectví k soudům byl pojat roku 1549 do Zřízení Zemského²⁸⁸⁾ a konečně i ustanovení o poplatcích za úřední výpisy z desk bylo na třech místech zařazeno do Zřízení Zemského,²⁸⁹⁾ stejně jakož i článek o památném.

Památné byl poplatek placený tím, komu bylo něco přisouzeno na soudu zemském panským nálezem nebo staným právem. Výše jeho kolísala až do počátku XVI. století mezi 8 a 60 groši českými, podle velikosti pře.²⁹⁰⁾ Později v dodatcích Vladislavského Zřízení byla výše památného přesně vymezena, a to při sporech, kdež nebyla žádná summa jmenována, a o věci do 500 kop grošů čes. činilo památné půl kopy, při větších věcech kopu grošů. Mimo to se vždy platily 4 groše české menšímu písaři. Památné se dělilo mezi menší úředníky desk zemských, takže dostal vždy místokomorník jeden groš, místosudí tři, místopísař dva a úředníci králové, podkomořího a proboštův po jednom.²⁹¹⁾

Poplatek ten zdál se býti později malý a byl při velkých přech asi poměrně zvyšován, ač to bylo proti Zřízení Zemskému. Proto bylo po požáru přísně zakázáno, že »památného při žádném soudu nemá bráno býti přes dvě kopě grošův českých«. (NZ XXI.) Ale ani potom mnozí neplatili památného, obdrževše právo na soudu zemském, takže menší úředníci žádali v tom soudu za ochranu. Dostali 6. června 1542 povolení, aby každého, kdo jim památného nezaplatí, zatkli, a hejtmanu hradu Pražského bylo nařizeno, aby jim v tom pomáhal.²⁹²⁾

²⁸⁴⁾ Viz o tom výše na str. 31.

²⁸⁵⁾ ZZ 1549 E 36 »Na sněmu obecním o vyzdvižení desk učiněným jest zřízeno: Kdož jest které dědictví před shořením desk zemských tři leta a osmnáct nedělí pořad zběhlých pokojně bez nařikání vydržel, ten každý aby při tom zuostaven byl.« — ZZ 1564 D 39.

²⁸⁶⁾ Viz o tom výše na str. 26. — ZZ 1549 C 20.

²⁸⁷⁾ Viz výše na str. 27. — ZZ 1549 X 17 = ZZ 1564 Z 3.

²⁸⁸⁾ Viz o tom výše na str. 28. — ZZ 1549 S 2.

²⁸⁹⁾ Srovn. výše str. 64. ZZ 1549 K 12, I. 25, M 20; ZZ 1564 F 37, G 37, H 28.

²⁹⁰⁾ Všehrd, kniha VIII., kap. 48., článek 4 a 5.

²⁹¹⁾ ZZ 1500, Palackého vydání čl. 161 (Archiv Český V., str. 95).

²⁹²⁾ DZSt. 42 fol. A 28. »Páni Jich Mt. a vládyky z plného soudu zemského ráčili své povolení dáti úředníkům Pražským menším desk zemi-

Když však menší úředníci vymáhali někdy vyšší památné, než bylo dovoleno, vznesli to stavové na sněm v lednu 1545. Sněm sice toho článku neprojednal, ale uložil to příštímu sněmu.²⁹³⁾ Ten pak 17. srpna 1545 rozhodl, že má zůstatí tak, jak nařídilo Nové Zřízení, a přes dvě kopy se nemá nikdy brátí.²⁹⁴⁾ Zdá se však, že všechna usnesení byla málo platna a úředníci asi přece jen vymáhali větší památné, zejména šlo-li o velkou při. Vysvítá to aspoň z přísného usnesení stavovského sněmu v březnu 1547, který výslovně vyhrožuje úředníkům, že »kdož by jináč v tom uznán neb usvědčen byl a tak, jak již vyměřeno jest, se nezachoval, ten aby úřadu toho zbaven byl a na ten ani žádný jiný na budoucí čas aby posazován nebyl.«²⁹⁵⁾ Protože však revoluční tento sněm byl později z desk vymazán, byl pojat do Zřízení Zemského onen článek sněmu z roku 1545.²⁹⁶⁾ Ani podíly jednotlivých úředníků na památném se nezměnily, až na zaniklý zatím groš proboštova úředníka u desk zemských, který v té době už nebyl ustanovován.

Spor s králem o obnovu privilegii a zápisův obecných. — Dědictvím po Jagelovcích dostal Ferdinand mimo velké dluhy též značné omezení moci královské, která se již od konce patnáctého století stávala skorem hříčkou v rukou šlechty. Ferdinand však nemínil kapitulovat před stavy českými, kteří mu hned při prvním svém poselství v prosinci 1526 předložili řadu těžkých podmínek, a již tehda, třebaš nevyprověděn, vzplál boj o královskou moc v Čechách mezi mladým panovníkem a stavy zhyčkanými slabostí posledních králů. Výchova Ferdinandova, prostředí, v kterém dorostl v samostatného panovníka, a mnohdy až bezohledná důsled-

ských, kdož by koli z stavův kteréhožkoli, kdo z osob kterýchžkoli, komužkoli, komuž by jaký přísudek padl aneb stané právo měl a památného že by týmž úředníkům nedal, aby ho tíž úředníci zatknúti mohli anebo prokurátora nebo poručníka, kterýž by památného nedal; a hajtman hradu Pražského, nynější i budoucí, též toho aby jim dopomáhal. Relátor Jan st. z Lobkovic a na Zbiroze, nejv. sudí království Českého, z pánuov etc. — Actum feria III. post. Bonifacii 1542.«

²⁹³⁾ Sněmy České I., str. 617. Usnesení ze 7. ledna 1545.

²⁹⁴⁾ DZSt. 1 fol. C 7. — Sněmy České I., str. 634. »Item na tom jsme se také usnesli, což se toho artykule, jak by památné při soudích bráno býti mělo, dotýče, poněvadž se toho při úřadích nenachází, aby více přes dvě kopě grošův od které jedné pře bráno bylo, nýbrž od některých při se méně podle velikosti a malosti pře bře než dvě kopě grošův, protož toho se při tom zanechává, jakž [Nové] Zřízení o vyzdvižení desk o tom památném šire ukazuje a zavírá.«

²⁹⁵⁾ Sněmy České II., str. 152. »Také památného při týchž ouřadech více přes dvě kopě grošů českých aby nebrali, by pak netoliko dvoje, ale i desatero právo bylo. Avšak které by se pře gruntův, cti, hrdla nedotýkaly, od těch aby bráno nebylo přes jednu kopu grošů českých, a to aby šlo na rovný díl mezi všechny, kterýmž to náleží.«

²⁹⁶⁾ ZZ 1549 I. 43, O 32. ZZ 1564 H 5, N 19.

nost jeho povahy našly však jen chabého odpůrce v nedůsledné politice českých stavů zatrpklých od samého počátku proti králi, nedůvěřivých k jeho vládě a přece jen v rozhodné chvíli bezradně se sklánějících před jeho majestátem.

Rádcové královi byli většinou Němci cizinci, a bylo-li pravda, co psal kdysi Petr z Rožmberka Adamovi z Šternberka, že podle přísloví starých Čechů snáze had na ledu se zhřeje, nežli Němec Čechu přeje, byla tím správnější Šternberkova odpověď, že »pán náš ráčí ten obyčej míti, že chce, kdož mu k čemu radí, aby mu k tomu pomáhal. Němci jsou té povahy, že chtějí ve všech radách býti, aby po nich činěno bylo, buď jakž buď, a snad by tolikéž přáli Čechům, aby se v takové rady dávali.«²⁹⁷) Ale Češi se těch rad stranili nechtíce králi pomáhati a zůstávali raději doma, nemajíce valné chuti sedati spolu s Němci. A Ferdinand zase vida nedůvěru Čechův a pozoruje na každém sněmu nijak neskrývanou snahu stavů zmařiti každý jeho krok k upevnění moci královské, zatvrdil se tak, že viděl v Čechách téměř již jen nepřátele.²⁹⁸)

Proto také sotva že se král v prosinci 1526 po dlouhém jednání konečně uvolil přijmouti a potvrditi předložené mu články, na nichž se byli stavové čeští na sněmu volebním usnesli a které si dali vepsati do desk, pokusil se hned na prvním sněmu po korunování koncem února 1527 zlomit aspoň nejtvrdějším z nich ostří. Důstojnému a obratnému jeho vystupování podařilo se vskutku přiměti stavy k zásadním ústupkům, zejména pokud šlo o jmenování a sesazování úředníků zemských a potvrzení bully Karla IV. A k žádosti králově byl změněn i článek zapovídající volbu nástupce králova ještě za života panujícího krále v ten smysl, že se volba a korunování mohlo státi tehdy, měl-li král vládnoucí mužského dědice dospělého věku.²⁹⁹) Později pak, aby si král Ferdinand zajistil svá práva a zamezil další jich zkracování, přiměl stavy k tomu, že při dávno již usneseném napravování práv měla býti přehlédnuta také všechna privilegia a vyhledáno z nich, co by svědčilo králi, co stavům a zemi.³⁰⁰)

Sjezd osob k tomu volených byl určen na úterý po Hromnicích dne 4. února 1528 a král dal k tomu svým komisařům podrob-

²⁹⁷) Knížecí archiv v Třeboni, Rosenberg 9b, fasc. I., fol. 118' a 120'. Kopie listů z 23. a 25. srpna 1540.

²⁹⁸) Královi nedůvěru posilovala ještě častá varování královny Marie, která svému bratru psala kdysi o Čechách strany Lvovy: »...car certes entretant que cette bande florisse, il n'est possible que Vos affaires peulent bien aller.« List královny Marie z 18. ledna 1530 u Bucholtze, Geschichte der Regierung Ferdinand I., sv. IV., str. 422.

²⁹⁹) Sněmy České I., str. 235 a násl. Srovn. Tomek XI., str. 42 a násl.

³⁰⁰) Sněmy České I., str. 266. Usnesení sněmu z 19. listopadu 1527. Srovn. Tomek XI., str. 57.

nou instrukci, mimo jiné o »vyhledání spravedlnosti a mocnosti« královské.³⁰¹) Sjezd se však nekonal a vyhledání privilegií bylo by se pravděpodobně stále odkládalo, kdyby byl nedal požár desk králi k tomu vhodné příležitosti.

Stavové starostlivi především o zajištění svých osobních práv, zapomněli v první chvíli při rychlém jednání o nápravě desk na pojištění svých stavovských výsad a práv, pokud byly vepsány do desk zemských. Jediné byla králi a vyšším stavům výslovně vyhrazena moc společně rozšířiti, zmenšiti nebo změnití práva stavovská, když by toho potřeba kázala. Pokud by se to týkalo stavu městského, měli býti přibráni Pražani a poslové z měst (NZ XVIII.). A dalšími dvěma články bylo znova vytčeno právo užívati pečete zemské, svěřené nejvyššímu písaři, pouze k těm listům, na které jsou relátoři ze sněmu nebo z plného soudu zemského (NZ XIX.), a znova přesně ustanoveno, že všechny majestáty královské se mohou pečeti pouze velkou pečeti královskou, kterou má v uschování nejvyšší kancléř. Tím se mělo zmařiti neústavní vydávání majestátů z komory královské bez podpisu a pečeti nejvyššího kancléře, jehož vliv měl býti při tom zachován. Byla to již stará bolest českých stavův a léčili ji teď radikálním usnesením, že všechny z komory vydané majestáty jsou neplatné, pokud si je kdo nedá znova vyhotovit nejvyšším kancléřem a zpečetit královským majestátem (NZ XX.). Jinak však nebylo v Novém Zřízení ani zmínky o obnově zápisův obecných, k velké radosti králově, kterého právě usnesení starých sněmů nejvíce hnětla.

Proto také bylo obnoveno po vydání Nového Zřízení jen několik zápisův obecných. Páni si dali 5. ledna 1542 znova vložit do desk památných svůj řád panský z roku 1501³⁰²) a když král Ferdinand na žádost všech stavů 10. ledna rozkázal,³⁰³) byl vepsán do desk 13. ledna i »rozsudek krále Vladislava slavné paměti, kterýž pod majestátem jest mezi stavem panským a rytířským s jedné a Pražany i jinými městy království Českého s strany druhé učiněný dne 22. března 1502.«³⁰⁴) V květnu 1542 vloženy byly ještě

³⁰¹) Sněmy České I., str. 269.

³⁰²) DZV 41 fol. B 25. Otištěn u Gindelyho, Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jhdte. Str. 11 pozn. 12.

³⁰³) DZSt. 42 fol. A 9.

³⁰⁴) DZV 3 fol. A 11—A 21. Zápis nedatován. Vepsán též bez data do pergamenového kopiáře Karlštejnského českých privilegií na listu 4'—13. Tištěn ze staré kopie archivu Kutnohorského v Časopisu Českého Musea 1847, II., str. 422—440 a 492—498. Srovn. Palackého Dějiny (2. vyd.) díl V., část II., str. 40 a násl.

čtyři zápisy týkající se státoprávního poměru knížetství Hlohovského k Čechám.³⁰⁵⁾ A to bylo všechno!

Teprve po roce si uvědomili stavové neúplnosti Nového Zřízení a při sněmovním jednání v dubnu 1543 žádali krále, aby byly znova vloženy do desk všechny »majestáty, sněmy a jiné zemské potřeby«. Král je odkázal na zřízení o nápravě desk, kde však bylo řečeno všeobecně pouze o majestátech, kdo je má, aby si je znova dal vložit, komu shořely, tomu že je král obnoví sám (NZ III. a XII.). Novému vkladu sněmů vzepřel se však důrazně, »poněvadž prý bez toho Zřízení Zemská a soudové, kterýmiž se každý obyvatel tohoto království spraviti může, před rukama jsou,« a ostatně ani že neví, »jací to sněmové aneb z kterých příčin jich žádostivi jsou a kteří prve ve deskách byli.« Rázným svým odporem dosáhl král skutečně toho, že se článek o obnově sněmů do usnesení sněmovního vůbec nedostal; o jakousi intabulaci privilegií zemských postaralo se však usnesení článkem, že se všechna privilegia mají opsat do dvojích knih pergamenových, z nichž jedny by se odevzdaly králi, druhé by se uložily u desk zemských. Byla též za tím účelem zvolena zvláštní komise, aby tu práci rychle provedla.³⁰⁶⁾ Nestalo se tak však a na sněmu v lednu 1544 bylo opět uloženo komisi, aby se sjela za tím účelem v pondělí po neděli provedná 21. dubna 1544.³⁰⁷⁾ Tentokrát se tou prací již hnulo a komise přehlížela a registrovala privilegia dosti pilně. Německé však listiny odkládali stranou »pro nedostatek německého jazyka«, takže král v prosinci 1544 nařizoval svému komornímu radovi Floryánovi Gryspekovi z Gryspachu, »aby časem hodinu nebo dvě neb tři za den, když pro jiná zaneprázdnění naše postačiti budeš moci, na těch německých listech toliko seděl a ty spolu s jinými s pilností vyhledával a registrovati pořádně dal.«³⁰⁸⁾

Po roce v lednu 1545 ozvali se stavové opět na sněmu po předloze králově žádající, aby jim byla usnesení starých sněmů spolu s privilegii a majestáty vepsána do desk. Pokud se týče majestátův a privilegií, odkázal je král zase k Novému Zřízení, obnově sněmů však stále odpíral, ukazuje mimo jiné na to, že se sněmovní usne-

³⁰⁵⁾ V sobotu před sv. Žofii, 13. května 1542 vložena relace stavů českých o poměru kníž. Hlohovského ke koruně České učiněná na sněmu 7. února 1514 (DZV 3 fol. G 9') a podobné usnesení stavů na sněmu 25. února 1527 (ibid. fol. G 11). V pondělí den sv. Žofie, 15. května vepsán znova list krále Ferdinanda Hlohovským z 14. března 1530 (ibidem fol. G 11) a list krále Vladislava z 22. září 1512 (ibidem fol. G 13).

³⁰⁶⁾ Sněmy České I., str. 563. Kalousek, České státní právo (2. vyd.) str. 216.

³⁰⁷⁾ Sněmy České I., str. 591.

³⁰⁸⁾ Archiv místodržitelství v Praze, Rkps. čís. 32 fol. 3. List z 3. prosince 1544.

sení navzájem ruší a tím že by vznikly zmatky; odložil to tedy na jindy.³⁰⁹⁾ Proto obsahuje usnesení sněmovní jen kusý článek »o privilegia a majestáty, kteříž prve ve deskách byli, ti aby podle sněmovního o vyzdvižení desk zemských svolení zase do desk zemských vloženi a vepsáni byli.«³¹⁰⁾ Za jednání sněmovního bylo též urgováno registrování zemských privilegií.³¹¹⁾

Byli tedy stavové odkazováni s obnovou sněmů vždy na příští sněmování a teprve při zjevném odboji v roce 1547, kdy si sami vepsali do desk svoje dva revoluční sněmy, bylo by došlo k obnově starých usnesení. Avšak zlomením stavovského odporu byly nejen oba nové sněmy vymazány z desk, ale i otázka obnovy starých sněmů již pro vždy odbyta!

Privilegia však byla stále registrována. Ještě na sněmu 27. července 1546 bylo znova uloženo zvolené komisi, aby to vykonala nejpozději do 8. září 1546. Nebyla-li by s tím do té doby hotova, měl se jí zastavit plat, který dostávala ze zemské berně a na svůj náklad měla práci dokončit. Mimo to bylo nařízeno, aby čtyři členové komise vyjeli 24. srpna na Karlštejn, vzali s sebou dobrého zedníka a zámečníka a dali si otevřít kapli, poněvadž klíče od ní u desk shořely. »A jestliže by co ještě jakýchžkoli privilegií aneb listův platných a potřebných tam našli a vyhledali, ty aby s sebou do Prahy vzali a tolikéž je k jiným privilegiím připsali a zkorigovali.«³¹²⁾

Do sněmu v srpnu 1547 byla již všechna privilegia opsána a král Ferdinand žádal v druhé své předloze, aby hned po uzavření sněmu byly obojí knihy opisů privilegií s originály přečteny a opraveny.³¹³⁾ Netýkalo se totiž rušení privilegií měst pokořených v ničem těchto kopiářů, protože své majestáty měla města sama uschovávat. Stavové se pak usnesli na tom, že se do 11. listopadu mají knihy opisů privilegií svázat a jedny pod zemskou pečetí spolu s registry, to jest seznamem všech privilegií odevzdat králi, druhé knihy rovněž s registry a zpečetěné pečetěmi nejvyšších úředníků zemských se mají uložit u desk zemských a konečně originály privilegií s třetími registry mají být odvezeny na Karlštejn do kaple.³¹⁴⁾ Za tím účelem rozkázali stavové na sněmu, aby byla přitížena pečeť zemská k oněm knihám, které se odevzdají králi³¹⁵⁾

³⁰⁹⁾ Sněmy České I., str. 624. Srovn. Tomek XI., str. 271.

³¹⁰⁾ Sněmy České I., str. 613.

³¹¹⁾ Sněmy České I., str. 625.

³¹²⁾ DZSt. I fol. C 19. Sněmy České II., str. 27.

³¹³⁾ Sněmy České II., str. 489.

³¹⁴⁾ DZSt. I fol. D 3'. Sněmy České II., str. 503.

³¹⁵⁾ DZSt. 42 fol. J 21. V pátek po sv. Jiljí [2. září] 1547. »Páni a rytířstvo na obecním sněmu, kterýž držán byl na hradě Pražském ten úterý u vigílii sv. Bartoloměje [23. srpna] l. etc. 47., ráčili rozkázati pečeť zemskú

a nařídili též, aby byl pečetí zemskou zpečetěn mocný list pro tři pány a dva rytíře, kteří měli odvézti privilegia i s registry na Karlštejn.³¹⁶⁾

Stavové však použili této příležitosti, kdy se všechna privilegia četla s přepisy, k tomu, aby se konečně zemské majestáty, které byly před požárem v deskách, zase do nich vepsaly, a usnesli se o tom, že komise má při čtení všechna privilegia v deskách kdysi vepsaná odevzdat nejdéle do sv. Jeronýma dne 30. září k deskám, aby mohla být znova ingrosována.³¹⁷⁾ Podle tohoto usnesení bylo při čtení privilegií vybráno celkem sedm majestátů, které byly hned znova vepsány do desk.³¹⁸⁾ Tím byla konečně vyřízena otázka

přivésti k těm trojím knihám, do kterýchž zkorigovaná a zrejstovaná privilegia a svobody království tohoto latinská, česká a německá, jakž která kterým jazykem vydána jsou, vepsány býti i s registry mají, a tak ty knihy i s registry zemskou pečetí zpečetěné mají JkrálMti v moc položeny a dány býti... x...«

³¹⁶⁾ DZSt. 42 fol. J 21. V pátek po sv. Jiljí [2. září] 1547. »Páni a rytířstvo na sněmu obecním, kterýž držán byl na hradě Pražském ten úterý u vigílií sv. Bartoloměje [23. srpna] léta etc. 47, ráčili rozkázati list mocný pečetí zemskou zapečetiti ten, kterýž má být napsán k purkrabí Karlštejskému na tyto osoby svědčící: na Ladislava z Lobkovic na Chlumci, krále JMti dvoru maršálka, na Jana mladšího z Valštejna na Točnice, na Ludvíka Bezdrůžického z Kolovrat z pánuov, na Petra Bechyně z Lažan na Píčině a na Zigmunda Robmhápa z Suché na Pacově z vládyk, aby oni na Karlštejn jeli a tam byli puštěni do kapli a privilegia přepsaná i s originály a knihami a registry tam nechali... x...«

³¹⁷⁾ DZSt. I fol. D 5. Sněmy České II., str. 505. Privilegia kdysi vepsaná do desk poznala se podle poznámky, kterou úředníci u desk psali o tom na rubu ingrosovaných listin. Viz o tom více na str. 19 a 42.

³¹⁸⁾ Znova byly vloženy tyto majestáty a privilegia:

1. Přísaha krále Ferdinanda. »Stalo se léta etc. XXVI.º v pátek po sv. Lukáši evangelistu « [19. října 1526]. — Vloženo v sobotu po sv. Mauricii [24. září] 1547 v DZV 6 fol. G 23. — Tištěno bez data v Sněmech Českých I., str. 38. O datu, jež udává den relace ke deskám, viz Tomek, XI., str. 17.

2. Majestát krále Vladislava o neodcizování statků korunních z 12. listopadu 1499. — Vložen v úterý po sv. Bryccii [15. listopadu] 1547 do DZV 6 fol. G 25. — Originál v zem. archivě království Českého; vepsán též do pergamenového kopiáře Karlštejského českých privilegií, nyní v zemském archivě, na listě 19'—20' a pojat do ZZ 1500. Tištěn v Archivě Českém: V., str. 224—227, též 496—516. Srovn. Palackého Dějiny (2. vyd.) díl V., část I., str. 420—421.

3. Smlouva Jiří Saského s králem Vladislavem z 6. prosince 1505. — Vložena v úterý po sv. Bryccii [15. listopadu] 1547 do DZV 6 fol. G 26. — Vidimus v zem. archivě; vepsána též do pergamenového kopiáře Karlštejského latinských privilegií na listě 263—264. Srovn. Palackého Dějiny (2. vyd.) díl V., část II., str. 157.

4. Majestát krále Vladislava stavům českým na jejich práva z 1. ledna 1515. — Vložen v úterý po sv. Bryccii [15. listopadu] 1547 do DZV 6 fol. G 27. — Originál v zemském archivě král. Českého; vepsán též do pergamenového kopiáře Karlštejského českých privilegií na listě 22. Srovn. Palackého Dějiny (2. vyd.) díl V., část II., str. 287.

obnovy privilegií, která se vracela od požáru desk téměř každoročně v jednáních sněmovních.

Počítáme-li pak i kopiáře privilegií, které měly podle usnesení sněmovního dvojmo býti pořízeny — pro krále a pro stavy k deskám — za jakousi jejich intabulaci, dočkala se obnovy v deskách všechna »privilegia krále JMti a království Českého«, pokud byla shledána. Nám se z nich dochovaly tři pergamenové knihy opisů privilegií českých, německých a latinských, jež byly 15. listopadu po zkorigování podepsány oněmi třemi pány a dvěma rytíři, kterým sněm byl uložil, aby je s registry i s originály odvezli na Karlštejn.³¹⁹⁾ Podepsaní stavové fungují při tom jako relátoři, »ze zvláštního o tom JMti král. a stavův panského a rytířského sněmovního poručení.«³²⁰⁾

Opatření desk. — Katastrofální požár hradu Pražského učinil stavy opatrnějšími a úzkostlivějšími o desky zemské, přední klenot království Českého, takže na sněmu v dubnu 1543 žádali krále Ferdinanda, aby dal ve sklepě, kde byly desky uschovány, opravit klenbu i dvěře a pro větší bezpečnost dal do oken zasadit mříže a železné okenice.³²¹⁾

Avšak přes toto usnesení nebylo dosti brzy pomýšleno na zabezpečení desk a stavové byli stále v obavách nejen o kvaterny, ale i o všechna rozmanitá deposita u desk, z nichž kdysi při požáru většina vzala za své.³²²⁾ Šlo totiž o dost značné sumy peněz

5. Majestát krále Vladislava k ochraně vyšších dvou stavů z 30. listopadu 1514. — Vložen v úterý po sv. Bryccii [15. listopadu] 1547 do DZV 6 fol. G 28. — Originál v zem. archivě; vepsán do Karlštejského kopiáře českých privilegií na listě 18. Srovn. Palackého Dějiny (2. vyd.) díl V., část II., str. 283.

6. Majestát krále Ferdinanda na svobody království Českého z 4. května 1528. — Vložen znova v úterý po sv. Bryccii [15. listopadu] 1547 do DZV 6 fol. G 28. — Originál v zem. archivě; vepsán do Karlštejského kopiáře českých privilegií na listě 23. Tištěn v Sněmech Českých I., str. 272 a v Kalouškově Českém státním právu (2. vyd.) na str. 579.

7. Majestát krále Vladislava rušící artykule podané stavy proti nejvyššímu kancléři Albrechtu z Kolovrat na Libštejně z 20. října 1509. — Vložen v sobotu po sv. Kateřině [26. listopadu] 1547 do DZV 6 fol. G 29. — Srovn. Palackého Dějiny (2. vyd.) díl V., část II., str. 179.

³¹⁹⁾ Viz výše pozn. 316. Srovnej též Borovička, Královský český zemský archiv v IV. svazku Zpráv zemského archivu, str. 112.

³²⁰⁾ Srvn. Kalousek, České státní právo (2. vyd.), str. 216 pozn. 1.

³²¹⁾ Sněmy České I., str. 567. Replika králova na první svolení stavů. — DZSt. I fol. A 30. Usnesení sněmovní z 30. dubna 1543.

³²²⁾ NZ XVII. »Což se pak položených peněz ke deskám buď na výplaty neb jakkoli jinak, které tu shořely jsou, dotýče, ty aby jednomu každému, což jich zůstalo, podle malosti a velikosti jeho sumy při najprvnějších Suchých dnech zase navráceny byly.« Nevíme však nic o výplatě zachráněných peněz.

a mnohdy cenné skvosty, které byly při rozličných příležitostech a často z nařízení soudu u desk deponovány.³²³⁾ Z té příčiny žádali stavové znova po dvou letech, aby »dsky zemské byly přichovány i osobami dobře opatřeny.«³²⁴⁾ Starost o úředníky možno si snad vysvětliti tím, že se právě před nedávnem písař menších desk zemských Václav z Prošovic těžce provinil proti řádu deskovému a byl ihned zbaven svého úřadu.³²⁵⁾ Žádosti stavů bylo tentokrát v oběm asi vyhověno, protože se na příštích sněmech už nikdy neobjevuje.

Obnovy v deskách Karlštejnských. — V době požárů roku 1541 psány byly z desk zemských jen kvatery trhové a větší zápisné na pergameně, kdežto všechny ostatní druhy desk byly už papírové. Papír vytlačoval zvolna drahý pergamen, kterého bývalo v deskách kdysi výhradně užíváno, až konečně požár desk zasadil pergamenu u nás poslední ránu. Všechny kvatery tehda nově založené jsou už papírové, a třeba že ještě jednou bylo užito pergamenu, nebylo to ve vlastních deskách. Na sněmu v dubnu 1543 usnesli se totiž stavové s králem, že se desky budou psáti dvojmo. Jedny měly zůstati pro potřebu u desk zemských, druhé se měly ukládati na Karlštejn, aby se tak stavové zabezpečili pro případ nové pohromy hradu Pražského.

Kvatery Karlštejnské byly pořizovány nákladem místopisářovým nebo menšího písaře, podle toho, šlo-li o větší nebo menší desky, a byly pro větší trvanlivost psány na krásném pergameně.

³²³⁾ DZV 41 fol. A 3. V pondělí před sv. Janem Křtitelem: Božím [20. června 1541], »Eva Svihovská z Sudoměře i na místě Adama odtud z Sudoměře, poručnice dětí a statku někdy Jana Rýzmberského z Janovic p., že klenoty, kteréž jest při úřadu desk zemských Vilém Klenovský z Klenového po nálezu před pány Jich Mtni a vládkami na plném soudu zemském týmž sirotkům položil, že jest vzala a vyzdvihla k ruce týmž sirotkům, to jest XII lžic stříbrných, XVI prstenuov zlatých a v některých kamení zuostalo, křížek zlatý s řetízem zlatým a koflík pozlacený s víkem. A ty klenoty všechny byly sú shořalé. Vyznání všech úředníků.«

³²⁴⁾ DZSt. I fol. B 20. Sněmy České I., str. 617.

³²⁵⁾ DZV 41 fol. H 20—22. Ve sporu Jana a Viléma bratří z Hradešína s Pavlem Střelcem o Volšany provinil se Václav z Prošovic tím, »že po nálezu Jich Mtni učiněným ty zápisy vyhledával a ukazoval a k tomu se osobně před Jich Mtni stojíc přiznal a v tom se nepořádně zachoval, toho učiniti po nálezu učiněným nemajíc.« Výpovědi pánů o suchých dnech letničních 1542 bylo ustanoveno, »z té příčiny po dnešní den a tuto hodinu aby se on Václav desk zemských více nedotýkal a jich prázden byl«. Proto, když »se mnozí lidé na Jich Mtni v soudu zemském domlouvali, že by Václava z Prošovic k některým svým spravedlnostem do desk kladení paměti potřebovali, jak by v tom jeho paměti užití měli, že se nevědí čím spraviti«, rozkázal zemský soud, »aby on Václav z Prošovic, ktož by ho tak v čem potřeboval a na jeho se paměť táhl, učiníc přísahu a závazek podle práva, aby tu hned při tom paměť jeho písařem přísazným poznamenána a zapsána byla« (DZV 41 fol. J 2).

Jednotlivé kvatery byly mnohdy velmi objemné, takže obsahly někdy dva i více kvaternů deskových. Z kvaternů pro obnovu shořelých desk výpisy pod pečeti přepsán byl pouze první trhový (DZV 3 na fol. A 1 — K 2) a počátek druhého (DZV 2 na fol. K 2 — K 8), a to do krásného kodexu vázaného do černé kůže a kovaného na rozích mosaznými plíšky. Tento pergamenový kvatern pořídil počátkem roku 1548 místopisář Oldřich z Prostiboře, po němž byl nazván »prvními dskami Oldřicha z Prostiboře.«³²⁶⁾ Text je psán úhlednou rukou na bílém pergameně, velikosti asi 386 × 296 mm.

Karlštejnské kvatery neměly však nikdy význam vlastní desk, nikdy se jich nikdo nedovoľoval, zápisy deskové nebyly nikdy citovány podle nich a nebyly ani později do nich vpisovány iuxty. Byly to vpravdě jen jakési musejní předměty, kterým by se bylo dostalo významu až tehda, kdyby byly bývaly desky na hradě snad nějakou náhodou zničeny. Nejsou tedy pro vlastní obnovu shořelých desk důležitý, nehledě ani k tomu, že přepisování desk pro velkou nákladnost brzy nadobro uvázlo.³²⁷⁾

Revisestatků z zápisných a svobodství. — Zkáza desk přivodila však i jiná opatření, a to k ochraně práv královských. Na hradě shořela totiž registratura kanceláře královské, stará i nová, a tak byla ztracena evidence toho, co bylo kdy králi Českými zastaveno. Docházelo tím arci k častým zmatkům a sporům, takže konečně král vydal 4. listopadu 1549 patent, jímž nařídil všem obyvatelům Čech, aby se dostavili na hrad Pražský nebo poslali nejdéle do sv. Jiří 23. dubna 1550 »se zápisy a spravedlivostmi svými spečetěnými, kterékoli od králův Českých před shořením hradu Pražského na statky a důchody zápisné« dostali, a předložili je v komoře české k přehlédnutí a novému zregistrování.³²⁸⁾

Z týchž důvodů byl vydán téhož dne jiný patent obyvatelům království Českého, »zvláště pak svobodníkům, dědinníkům a ná-

³²⁶⁾ Třetí kvatern Karlštejnský v zemském archivu království Českého. Na prvním listě je ozdobně napsáno: »Za urozeného a statečného rytíře pana Volfa z Vřesovic a na Doubravské Hoře, nejvyššího písaře království Českého, tyto dsky udělány, dokonány a zpraveny jsú nákladem urozeného vládky Voldřicha z Prostiboře na Lochovicích, místopisáře téhož království Českého, léta Božího tisícího pětistého čtyřicátého osmého v úterý po svatých Třech králích [10. ledna 1548] a slovou první dsky Voldřicha z Prostiboře.«

³²⁷⁾ Srovn. Čelakovský, O deskách krajských a zemských v zemích českých, str. 9 (zvl. otisk z Ottova Slovníku Naučného 1893). Popis zachovaných kvaternů viz u Borovičky, Královský český zemský archiv ve Zprávách zemského archivu IV., str. 113.

³²⁸⁾ Originální patent tištěný s vlastnoručním podpisem Ferdinandovým a prítisťou pečeti v Černínské archivu v Jindřichově Hradci a v archivu musejním v Praze.

REV15

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 S 0 7 4 8 6

28,-